

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 131 leden, te weten:

Abma, Andela-Baur, Van den Anker, Van Baars, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, De Beer, Beinema, Van den Bergh, Bischoff van Heemskerck, Blaauw, Bolkestein, De Boois, Borgman, Borm-Luijckx, Braams, Bremen, Brinkhorst, Van den Broek, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Gerritse, Geurtsen, Ginjaar-Maas, De Graaf, Guathérie van Weezel, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Van Iersel, Jabaaij, Jacobse, Jansen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kemenade, Keuning, Koekoek, Kolthoff, Kombrink, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, Krijnen, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Mateman, Meijer, Mommersteeg, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Nijhof, Nijpels, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Poppe, Porthéine, Rempt-Halmmans de Jongh, Rienks, Rietkerk, Roethof, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Schakel, Scherpenhuizen, Van der Spek, Spieker, Stemerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Toussaint, Tripels, Den Uyl, Van de Ven, Verbrugh, Voogd, De Voogd, Voortman, B. de Vries, K. G. de Vries, Waalkens, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wiselink, Wolff, Wöltgens, Worrell en Wuthrich-van der Vlist,

en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Van der Klaauw, Minister van Buitenlandse Zaken, De Ruiter, Minister van Justitie, Beelaerts van Blokland,

Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Van Aardenne, Minister van Economische Zaken, Ginjaar, Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, Van Trier, Minister voor Wetenschapsbeleid, Van Amelsvoort, Staatssecretaris van Financiën, Hazekamp, Staatssecretaris van Economische Zaken, en de heer Simons, Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Roels, ook de komende weken, om medische redenen;

Ter Beek, Dankert, Knol, Scholten, H. A. de Boer, Faber, J. J. P. de Boer, Zijlstra, Aarts, Ploeg en Mertens, de hele week, wegens andere verplichtingen;

Frinking, B. Bakker en Van Zeil, wegens bezigheden elders;

Andela-Baur, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

Veldhoen, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Op verzoek van de fractie van de SGP heb ik het lid Van Rossum benoemd tot lid van de bijzondere commissie 14390 en 15885 (SVV/MPP) in de plaats van het lid Van Dis.

Op verzoek van de fractie van het CDA heb ik het lid Van der Burg benoemd tot lid van de vaste Commissie voor de Handelspolitiek in de plaats van het lid Van Baars.

Op verzoek van de fractie van de PvdA heb ik het lid Niessen benoemd tot:

– plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor de Civiele Verdediging in de bestaande vacature;

– plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Ambtenarenzaken en Pensioenen in de bestaande vacature;

– lid van de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen in de plaats van het lid Kolthoff;

– plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor het Wetenschapsbeleid in de bestaande vacature;

– plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in de plaats van het lid Salomons.

Verder heb ik benoemd in de bestaande vacatures:

– tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen het lid Kolthoff;

– tot lid van de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken het lid Meijer;

– tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Financiën het lid Salomons;

– tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor de Kernenergie het lid Veldhoen.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Zoals ik al aan de Kamer heb meegedeeld stel ik voor, het debat over de Huisvesting der Kamer van de agenda van deze week af te voeren en toe te voegen aan de agenda van volgende week en daarbij ook de brief van de Minister-President te betrekken.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Aan de orde is de beslissing over het verzoek van het lid Duinker, de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening te mogen interpellieren over onderuitputting stadsvernieuwing.

Ik stel voor, dit verzoek in te willigen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, deze interpellatie te houden bij de aanvang van de vergadering van donderdag 4 september, na het vragenuur en de spreektijd hierbij vast te stellen als

Achter de regeringstafel v.l.n.r. de bewindslieden De Ruiter (Justitie), Van Aardenne (Economische Zaken), Van der Klaauw (Buitenlandse Zaken) en Van Trier (Wetenschapsbeleid)

volgt: voor de interpellant in eerste termijn 10 minuten en voor de interpellant in tweede termijn en voor eventueel tussenkomende sprekers elk 5 minuten.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Omdat het ernaar uitziet, dat de voorbereiding van de ontwerp-Wet Vervreemding Landbouwgronden (15 969) nog niet zal zijn voltooid, stel ik voor, dat onderwerp van de agenda van volgende week af te voeren.

Ook stel ik voor, aan de orde te stellen en toe te voegen aan de agenda van volgende week – dus na het debat over de Huisvesting der Kamer – de gezamenlijke behandeling van de wetsontwerpen:

– Wijziging van de vermogensbelasting (15 905);

– Wijziging van de Successiewet 1956 en van enige andere wetten (16 016).

Op verzoek van de Regering stel ik voor, vandaag niet te stemmen over het wetsontwerp Wijziging van de regeling inzake provinciale belastingen (15 712).

Eveneens stel ik op verzoek van de Regering voor, eerst te stemmen over de moties met betrekking tot de verplaatsing van de ambassade in Israël (16 300, nrs. 4 en 5).

Voor het debat over de bootverbindingen met Vlieland en Terschelling stel ik alsnog een spreektijd voor van 5 minuten per fractie.

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De Voorzitter: Ik geef het woord aan de heer Van Erp, die het heeft gevraagd.

De heer Van Erp (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De melk kookt weer over! Uit de pers en ook door middel van prijsaanbiedingen hebben wij kunnen vernemen dat de Minister van Economische Zaken het Produktschap voor de Zuivel de bevoegdheid heeft ontnomen een minimumprijs vast te stellen voor volle melk, hetgeen grote onrust teweeg heeft gebracht in bepaalde detailhandels- en landbouwkringen. Ik wil de Kamer verzoeken mij toestemming te verlenen, de Minister hierover te interpellieren. Wij herinneren ons allemaal nog wel de geweldige acties in 1978.

De Voorzitter: Spoedshalve stel ik voor, de interpellatie toe te staan en haar te houden na de interpellatie-Duinker van aanstaande donderdag en de spreektijd daarbij vast te stellen als volgt: voor de interpellant in eerste termijn 10 minuten en voor hem in tweede termijn, alsmede voor tussenkomende sprekers elk 5 minuten.

De heer Van Muiden (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie ziet liever, dat zeer spoedig een mondeling overleg met de bewindslieden plaatsvindt. Wij kunnen ons overigens met het verzoek van de heer Van Erp verenigen, zij het dat naar onze mening niet alleen de Minister van Economische Zaken aanwezig moet zijn, maar ook de Staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Hazekamp, en de Minister van Landbouw. Voorts is mij ongeveer een half uur geleden gebleken dat er nieuwe ontwikkelingen zijn in de vorm van een persbericht van Economische Zaken. Ik meen, dat het verstandig is dat de Minister ons over deze ontwikkelingen vóór aanstaande donderdag schriftelijk inlicht.

De Voorzitter: Dat lijkt mij vanzelf te spreken. Voor alle zekerheid zal ik het stenografisch verslag van deze discussie aan de Regering doen toekomen.

De heer Jansen (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het nog iets ingewikkelder maken dan het nu al lijkt. Toen ik vanmorgen naar de radio luisterde, bleek mij dat een verzoek onderweg is van een woordvoerder van het betreffende deel van het bedrijfsleven aan de vaste Commissie voor het Midden- en Kleinbedrijf om met haar te overleggen. Het lijkt mij beter dat eerst dat overleg wordt gevoerd, voordat wij nu in allerlei paniektoestanden terecht komen.

De Voorzitter: Mij bereikt zojuist het bericht dat een gehoor door de commissie zal plaatsvinden op donderdagmorgen van 9.15 uur tot 10.15 uur.

Voorzitter

Ik stel nader voor, deze interpellatie als laatste punt aan de agenda voor donderdag toe te voegen, na het debat over de veerdiensten.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Konings, die het heeft gevraagd.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Op 19 juni jl. vond er overleg plaats tussen de Minister van Onderwijs en Wetenschappen en de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen over het beleidsvoornemen van de Minister tot oprichting van part-time tweedegraads-lerarenopleidingen verpleegkunde en de positie van de M.O.-opleiding in het kader van de wetgeving. Het verslag van dit overleg is verleden week vastgesteld en ik verzoek u, het op de agenda van de Kamer te plaatsen.

De **Voorzitter**: Ik zal hierover donderdag een voorstel doen. Ik sluit niet uit dat het nog aan de agenda van volgende week kan worden toegevoegd, als de Minister toch voor de behandeling van twee wetsontwerpen in de Kamer aanwezig zal zijn.

Ik geef het woord aan de heer Engwirda, die het heeft gevraagd.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Op 2 april jl. heeft de Kamer een brief ontvangen van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken, van Financiën en van Economische Zaken, waarin mededeling wordt gedaan van de vorderingen die het kabinet heeft gemaakt inzake het beleid rondom de Arabische boycot. Daaruit bleek al dat het kabinet er – om het zacht te zeggen – niet zo'n erge haast mee heeft gemaakt. Van twee moties, die verleden jaar in het debat over de Arabische boycot met bijna algemene stemmen waren aangenomen, wordt gezegd dat het kabinet ze niet wil uitvoeren. Beide moties handelen over de negatieve goederenverklaring. Bovendien blijkt nu, vijf maanden nadat de brief ons is toegezonden, dat ook diverse maatregelen die toen werden toegezegd, niet zijn uitgevoerd. Ik denk daarbij aan de meldingsplicht voor het bedrijfsleven over buitenlandse boycotmaatregelen, welke volgens de brief al in april aan het kabinet zou worden voorgelegd, maar waarvan wij sindsdien niets meer hebben gehoord. Ten slotte is er nog de kwestie van de niet-Israël-verklaringen van de KLM, waarover ik in het reces vragen stelde die inmiddels op teleurstellende wijze zijn beantwoord.

Nu wij sinds verleden week weten dat het kabinet gevoelig is voor ultimatieve druk van de kant van de Arabische landen, lijkt het mij des te meer gewenst om over de Arabische boycot op korte termijn een nieuw debat te houden. Daarom verzoek ik u, nog in de maand september de brief van 2 april op de agenda van de Kamer te plaatsen.

De **Voorzitter**: Ik zal hierover zo spoedig mogelijk een voorstel doen, maar daarbij geef ik de Kamer wel in overweging dat dit de laatste week is waarin de agenda betrekkelijk mager is. Het stuwmeer voor de komende weken is reeds behoorlijk gevuld. Ten aanzien van dit onderwerp zou ik het zeer op prijs stellen als de bijzondere commissie mij van pre-advies zou willen dienen.

Ik geef het woord aan de heer Patijn, die het heeft gevraagd.

De heer **Patijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Namens mijn fractie en die van D'66 vraag ik u, het verslag van het mondeling overleg met de Staatssecretaris van Justitie en de Minister van Buitenlandse Zaken over de schorsing van de overeenkomst met Suriname betreffende de wederzijdse afschaffing van de visumplicht op de agenda van de Kamer te plaatsen. Naar onze opvatting gaat het hierbij allereerst om een nadere uiteenzetting over de wijze van toepassing van deze opschorting. Verder zijn wij geïnteresseerd in de verdere ontwikkeling tot 25 november aanstaande en daarna. In verband met de feitelijke toepassing die gisteren inging, vraag ik u, dit verslag zo spoedig mogelijk op de agenda van de Kamer te plaatsen.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil het verzoek graag steunen en omdat het gaat om een zeer korte tijdsperiode – nauwelijks twee maanden – zou ik u willen vragen om het op zo kort mogelijke termijn te doen.

De heer **Hermans** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wij hadden eerst overwogen u te vragen om in een notitie aan de Regering te verzoeken, de Kamer de situatie naar aanleiding van de ontwikkelingen na 18 augustus uit te leggen. Wij zullen echter eerst het debat over het verslag van het mondeling overleg afwachten.

De **Voorzitter**: Hiervoor geldt hetzelfde als wat ik heb gezegd bij het verzoek van de heer Engwirda. De tijd is zeer krap. Ik kan niet garanderen dat ik donderdag hierover al een voorstel doe. Ik zal proberen inventief te zijn.

De heer **Patijn** (PvdA): Wanneer kunnen wij hierover uw beslissing verwachten? Donderdag?

De **Voorzitter**: Wanneer ik donderdag geen voorstel doe, doe ik dus een negatief voorstel.

De heer **Patijn** (PvdA): Ook dat laatste zou ik graag van u vernemen, wanneer u dus zegt het niet te doen.

De **Voorzitter**: Donderdag is er, na de lunchpauze, de regeling van werkzaamheden. Wanneer u dan iets mist, kunt u een stemming forceren.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil u toch vragen er rekening mee te houden, dat er misschien vanuit de Kamer voorstellen komen om de zaak terug te draaien of wat dan ook. Het gaat om 9 weken; als er over 3 weken een debat komt, is dat te laat.

De **Voorzitter**: Ik heb de argumenten gehoord en begrepen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over de moties, ingediend bij het debat over de **verplaatsing van de ambassade in Israël** te weten:

de motie-Van der Stoel c.s. over de door de Arabisch landen uitgeoefende druk (16 300, nr. 4);

de motie-Van Rossum c.s. over opschorting van het besluit tot verplaatsing van de ambassade uit Jeruzalem (16 300, nr. 5).

De **Voorzitter**: De heer Van Rossum verzoekt om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Verleden week is tijdens het gemeen overleg over de verplaatsing van de Nederlandse ambassade in Israël tussen Kamer en Regering een motie ingediend, waarin wordt gevraagd, de uitvoering van het door de Regering in dezen genomen besluit op te schorten. Inmiddels is ons het bericht geworden, dat de Regering, zonder de uitspraak van de Kamer af te wachten, alvast maar voortgegaan is op de weg die zij gekozen had.

Ik heb dan ook het gevoel, dat er iets ontbreekt aan de goede verhouding tussen Kamer en Regering in het gemeen overleg, want een uitspraak nu zou betrekking hebben op een gedane zaak. Daarom lijkt het mij juist, dat de Kamer iets zegt over de goede

Overleg tijdens de stemmingen over de ingediende moties betreffende de verplaatsing van de ambassade in Israël. V.l.n.r. de kamerleden Van der Stoel (PvdA), Brinkhorst, Terlouw (beiden d'66) en Den Uyl (PvdA)

verhoudingen, die tussen Kamer en Regering behoren te bestaan. Daarom wil ik u een motie voorleggen, mijnheer de Voorzitter.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Van Rossum, Verbrugh en Nijhof wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat over de verplaatsing van de ambassade in Israël van Jeruzalem naar Tel Aviv gemeen overleg tussen Regering en Kamer plaatsheeft;

kennis nemende van de berichten, dat het besluit van de Regering om de ambassade over te plaatsen is uitgevoerd alvorens de Kamer zich over een desbetreffende motie (16300, nr. 5) heeft kunnen uitspreken;

constateert, dat hier inbreuk is gepleegd op de goede verhouding tussen de Kamer en de Regering, zoals deze geldt in het Nederlandse parlementaire stelsel,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 6 (16300).

De beraadslaging wordt gesloten.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb veel begrip voor de achtergrond van de motie-Van Rossum, maar ik vrees dat de leden van mijn fractie onvoldoende kennis hebben kunnen nemen van deze motie. Ik wil de Kamer dan ook verzoeken de stemming over deze motie aan te houden tot een nader te bepalen tijdstip.

De heer **Van der Stoel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik deel de mening van de heer Bolkestein, nl. dat deze motie op wel zeer korte termijn tot ons is gekomen. Ik voel echter weinig voor uitstel van stemming, omdat wij naar mijn mening vandaag tot een beslissing moeten komen. Is een schorsing van enkele minuten niet voldoende om een oordeel over deze nieuwe motie te vormen?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ook mijn fractie wil graag vandaag over deze motie stemmen. Misschien kan het begrip «enkele minuten» iets ruimer worden genomen, zodat wij na alle andere stemmingen over deze motie kunnen stemmen. Op deze wijze krijgen de andere fracties ook de gelegenheid zich over de motie te beraden.

De heer **Mommersteeg** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij nemen deze motie zo serieus, dat wij van mening zijn dat stemming hierover wel langer uitstel kan hebben. Er kan nu over de andere moties gestemd worden, maar

over deze motie kan ook de volgende week worden gestemd.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Voor enig uitstel pleit ook het pikante detail dat de tekst die wij nu voor ons hebben, in niet onaanzienlijke mate verschilt van de door u voorgelezen tekst.

De **Voorzitter**: Er zijn nog enige penwijzigingen aangebracht. De juiste tekst wordt binnen tien minuten rondgedeeld. Verschillende sprekers gehoord hebbende, stel ik voor dat wij deze stemming als laatste houden. Heeft men dan nog niet voldoende kennis van de tekst van de motie genomen, dan kan natuurlijk alsnog worden voorgesteld de stemming uit te stellen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het is toch gebruikelijk dat moties die niet tevoren zijn rondgedeeld, niet dezelfde dag in stemming komen? Als fracties er behoefte aan hebben over de tekst te overleggen, kunt u niet voorstellen na de andere stemmingen deze motie nog in stemming te brengen. Ik acht langer uitstel nodig.

De heer **Van der Stoel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil erop wijzen dat het hier om een onverhoedse actie van de Regering gaat. Wij meenden toch te mogen aannemen dat eerst de uitslag van de stemmingen zou worden afgewacht. Tegen die achtergrond vind ik het onjuist als wij de besluitvorming over deze nieuwe motie langer dan vandaag uitstellen. Ik ben van mening dat de Kamer in de loop van deze middag over de motie moet stemmen.

Minister **Van der Klaauw**: Mijnheer de Voorzitter! «Pas trop de zèle», «niet te veel ijver», is een oud adagium voor goede diplomatie. Ik erken ten volle dat hier een fout tegen de diplomatieke regels is gemaakt. Belangrijker is echter dat een fout is gemaakt tegenover de Kamer en wel in het overleg met de Kamer. Ik neem de verantwoordelijkheid daarvoor op mij.

De **Voorzitter**: Handhaaft de heer Bolkestein zijn verzoek?

De heer **Rietkerk** (VVD): Kan de stemming na de theepauze worden gehouden?

De **Voorzitter**: Theepauzes worden niet gehouden. Ik stel voor, de stemmingen over dit onderwerp om 16.00 uur te houden, met onderbreking van de agenda.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over de tijdens de uitgebreide vergadering van de vaste Commissie voor het Wetenschapsbeleid over de **Nota Technologische Innovatie (15 855)** voorgestelde moties, te weten:

de motie-Voortman c.s. over de betrokkenheid van Regering en Kamer bij de technologische innovatie (15 855, nr. 7);

de motie-Voortman c.s. over de sturing van economisch-technologische ontwikkelingen (15 855, nr. 8);

de motie-Van den Anker c.s. over het voorkomen van overmatige aandacht voor techniek en natuurwetenschappen in het onderwijs (15 855, nr. 9);

de motie-B. Bakker c.s. over het beleidsinstrumentarium op het gebied van technologische innovatie (15 855, nr. 10);

de gewijzigde motie-Jansen c.s. over de toedeling van geldmiddelen ten behoeve van technologische vernieuwing (15 855, nr. 27);

de motie-Jansen c.s. over de toetsing van technologische ontwikkelingen op hun gevolgen (15 855, nr. 12);

de motie-Jansen c.s. over de samenstelling van de sectorraad voor industrieel-technologisch onderzoek (15 855, nr. 13);

de motie-Jansen om geen medewerking te verlenen aan technologische vernieuwing met betrekking tot wapens en wapensystemen (15 855, nr. 14);

de motie-Voortman c.s. over een op het midden- en kleinbedrijf gericht innovatiebeleid (15 855, nr. 15);

de gewijzigde motie-Veldhoen c.s. over invoering van biotechnologische processen in Nederland (15 855, nr. 28);

de gewijzigde motie-Van Iersel c.s. over stimulering van het kleine en middelgrote industriële bedrijfsleven (15 855, nr. 29);

de motie-Van Iersel c.s. over systematisch versterking van de technologische innovatie in Nederland (15 855, nr. 18);

de gewijzigde motie-Braams c.s. over een beleidsprogramma voor een gecoördineerde aanpak in de biotechnologie (15 855, nr. 30);

de motie-Engwirda c.s. over een nationaal systeem van voorlichting aan kleine en middelgrote ondernemingen (15 855, nr. 20);

de motie-Braams c.s. over het bij het innovatiebeleid betrekken van universiteiten en hogescholen (15 855, nr. 22);

de motie-Mertens c.s. over oprichting van een centrum voor aspectstudie (15 855, nr. 23);

de gewijzigde motie-Engwirda c.s. over de verdeling van de voor het innovatiebeleid beschikbare bedragen (15 855, nr. 25);

de gewijzigde motie-Engwirda c.s. over de wijze van uitvoering van het innovatiebeleid (15 855, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik merk op dat nog niet is vastgesteld of de enige motie waarover in de uitgebreide commissievergadering niet is gestemd, t.w. de motie-Jansen (15 855, nr. 14), voldoende wordt ondersteund.

De heer Jansen vraagt heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Jansen** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu juist spreken over de motie die in de UCV niet in stemming is geweest. Dat is niet per ongeluk gebeurd. Ik heb toen namelijk verzoekt om die motie aan te houden. Dat verzoek doe ik nu weer. Dit betekent ook iets voor de procedure. Immers, wanneer in een UCV om aanhouding van een motie wordt gevraagd, is het de vraag, of dat geen consequenties heeft voor het aanvragen van herstemming in de Kamer.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, te voldoen aan het verzoek van de heer Jansen om zijn motie (15 855, nr. 14) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De motie-Voortman c.s. (15 855, nr. 7) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Voortman c.s. (15 855, nr. 8) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

De motie-Van den Anker c.s. (15 855, nr. 9) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP en het GPV tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-B. Bakker c.s. (15 855, nr. 10) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR en de PSP tegen deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Jansen c.s. (15 855, nr. 27) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PvdA, D'66, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Jansen c.s. (15 855, nr. 12) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PvdA, de CPN en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Jansen c.s. (15 855, nr. 13) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

De motie-Voortman c.s. (15 855, nr. 15) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Veldhoen c.s. (15 855, nr. 28) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de fractie van de BP tegen deze motie heeft gestemd.

De gewijzigde motie-Van Iersel c.s. (15 855, nr. 29) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de PvdA, D'66, de PPR, de PSP en de BP tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Van Iersel c.s. (15 855, nr. 18) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PSP en de BP tegen deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Braams c.s. (15 855, nr. 30) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR en de BP tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Engwirda c.s. (15 855, nr. 20) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de PPR, de CPN, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

Voorzitter

De motie-Braams c.s. (15 855, nr. 22) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, de PSP en de BP tegen deze motie hebben gestemd.

De motie-Mertens c.s. (15 855, nr. 23) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, DS'70 en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Engwirda c.s. (15 855, nr. 25) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, DS'70, de PPR en de CPN vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-Engwirda c.s. (15 855, nr. 26) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, DS'70 en de PSP vóór deze motie hebben gestemd.

Ik stel vast, dat de uitslagen van alle stemmingen overeenkomstig die in de uitgebreide commissievergadering zijn geweest.

Ik stel voor, de Nota Technologische Innovatie (15 855) voor kennisgeving wordt aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over de moties, ingediend bij het debat over het **Brandstoffeninzetplan voor Centrales (15 891)**, te weten:

de motie-Epema-Brugman c.s. over een wettelijke basis voor het brandstoffeninzetplan (15 891, nr. 4);

de motie-Lambers-Hacquebard c.s. over nadere regeling brandstoffeninzet (15 891, nr. 5);

de motie-Jansen c.s. over openbaarheid van de vergaderingen van het bestuurscollege van BIPC (15 891, nr. 6);

de motie-Epema-Brugman c.s. over het zwavelgehalte van olie voor elektriciteitscentrales (15 891, nr. 7).

De motie-Epema-Brugman c.s. (15 891, nr. 4) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN, D'66, de PSP en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Lambers-Hacquebard c.s. (15 891, nr. 5) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

De motie-Jansen c.s. (15 891, nr. 6) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

De motie-Epema-Brugman c.s. (15 891, nr. 7) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en de BP tegen deze motie hebben gestemd.

Ik stel voor, de stukken inzake het Brandstoffeninzetplan voor Centrales (15 891) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming** over de motie-Nijhof over **het in beslag nemen van de illegale zender de 'Vrije Keyser'** (16 213, nr. 3).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging.

Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Er blijken zich na het kamerdebat van 27 augustus jongstleden nieuwe ontwikkelingen te hebben voorgedaan in het overleg tussen de gemeente Amsterdam en de eigenaar van het pand de Groote Keyser, die het aannemelijk maken dat eventuele ontruiming van dit pand voor 7 september althans niet in directe zin aan de orde komt. Minister De Ruiter heeft in het debat op 27 augustus ook gezegd over de doelstelling van zijn beleid: 'Omdat het een ongewenste, niet juiste situatie is dat in een pand in Amsterdam een illegale zender optreedt, zeg ik dat wij ons beleid erop richten om aan die situatie een eind te maken.'

Dit laatste mede in overweging nemende, heb ik er op dit moment geen behoefte aan mijn motie in stemming te brengen. Ik verzoek u dan ook om de motie aan te houden.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Nijhof stel ik voor, zijn motie (16 213, nr. 3) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Technologische innovatie
Brandstoffeninzetplan
Amsterdam
Ombudsman

Aan de orde zijn **stemmingen** in verband met het wetsontwerp **Instelling van het ambt van Nationale ombudsman en wijziging van een aantal wetten (Wet Nationale ombudsman) (14 178)**

en over de motie-Van den Broek c.s. over de ombudsfunctie met betrekking tot lagere publiekrechtelijke lichamen (14 178, nr. 28).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging.

Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van den Broek** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De CDA-fractie zal tegen het amendement-Stoffelen/Nijpels op stuk nr. 20 stemmen, omdat daarmee ook voor de lagere organen thans gekozen wordt voor de centraal benoemde ombudsman, met één-hoofdig karakter. De CDA-fractie is het echter uitdrukkelijk wel eens met de stelling dat zo spoedig mogelijk moet worden gekomen tot instelling van de ombudsfunctie, ook voor de lagere organen en dan in overleg met die lagere publiek-rechtelijke organen waaronder VNG en IPO. Daartoe wordt de Regering in mijn motie onder nr. 28 uitgenodigd.

Ten einde een conflict met het amendement-Stoffelen/ Nijpels uit te sluiten heb ik de motie onder nr. 28 gewijzigd in dier voege dat in de tweede overweging het woord 'opzet' wordt gewijzigd in het woord 'uitwerking' en dat in het dictum in de vierde regel de woorden 'nadere voorstellen' zijn vervangen door de woorden 'nader verslag'. Deze motie is intussen in herdruk rondgereikt. Hierdoor beperkt het verzoek aan de Regering zich niet noodzakelijkerwijs tot wettelijke voorstellen.

Motie

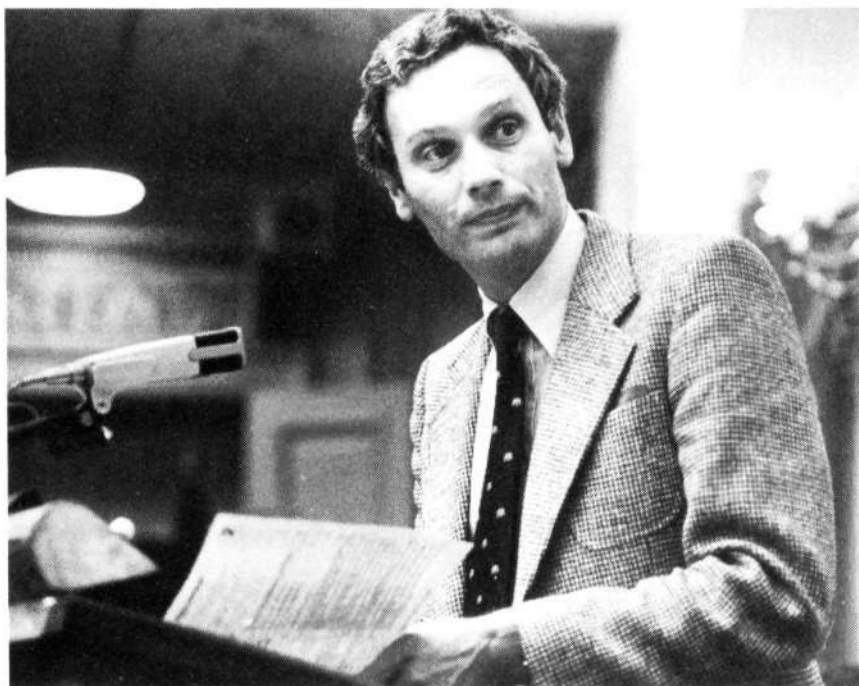
De **Voorzitter**: De heer Van den Broek heeft zijn motie (14 178, nr. 28) in die zin gewijzigd dat in de tweede overweging het woord 'opzet' is vervangen door «uitwerking» en dat in het dictum, derde regel, de woorden «nadere voorstellen» zijn vervangen door «nader verslag».

De aldus gewijzigde motie is mede-ondertekend door de leden Van Zeil en Dijkman en wordt, naar mij blijkt, voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 29 (14 178).

De beraadslaging wordt gesloten.

Het begin van artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De heer Van den Broek (CDA) aan het woord

Het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 20, II) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP, het GPV en de BP, alsmede de leden Kappeyne van de Coppello, Portheine en Van Erp tegen dit amendement hebben gestemd.

Artikel 1 van artikel I, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 20, II) wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan, dat door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 20, II), de andere op dit stuk voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Artikel 2, zoals het is gewijzigd door de overneming van de gewijzigde amendementen-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, I en II), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 3, zoals het is gewijzigd door de overneming van de gewijzigde amendementen-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, III en IV) en van het amendement-Van den Broek c.s. (stuk nr. 21), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 4, zoals het is gewijzigd door de overneming van het gewijzigde amendement-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, V), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 5, zoals het is gewijzigd door de overneming van de gewijzigde amendementen-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, VI tot en met XI), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 6 tot en met 8 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 9, zoals het is gewijzigd door de overneming van het gewijzigde amendement-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, XII) wordt zonder stemming aangenomen.

Het amendement-Van den Broek c.s. (stuk nr. 22) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP, het GPV, de CPN en de PSP vóór dit amendement hebben gestemd.

Artikel 10, zoals het is gewijzigd door de overneming van de gewijzigde amendementen-Nijpels c.s. (stuk nr. 19, XIII tot en met XVI), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 11 en 12 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat het amendement-Nijpels c.s. (stuk nr. 12) op artikel 13 is vervallen door de vijfde nota van wijzigingen (stuk nr. 26).

De artikelen 13 en 14 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat ook het gewijzigde amendement-Van den Broek c.s. (stuk nr. 25) op artikel 15 is

vervallen door de vijfde nota van wijzigingen (stuk nr. 26).

De artikelen 15 en 16 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 17, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 20, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 18 tot en met 31 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II tot en met XIV worden zonder stemming aangenomen.

De beweegreden, zoals zij is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Stoffelen c.s. (stuk nr. 20, I) wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De gewijzigde motie-Van den Broek c.s. (14 178, nr. 29) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP, het GPV, D'66 en DS'70, alsmede de leden Kappeyne van de Coppello en Portheine vóór deze motie hebben gestemd.

Aan de orde zijn de **stemmingen met betrekking tot het wetsontwerp Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot opneming van een bepaling betreffende de instelling van een of meer algemene, onafhankelijke organen voor het onderzoek van klachten betreffende overheidsgedragingen (16 057)**.

De **Voorzitter**: De heer Van den Broek heeft gevraagd om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van den Broek** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben het bezwaar van de Regering met betrekking tot ons amendement op stuk nr. 9, inhoudende de wijziging van de woorden 'rijksoverheid' in 'centrale overheid', nog eens overwogen. Dit heeft ons aanleiding gegeven het amendement in te trekken.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Van den Broek c.s. (stuk nr. 9) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van behandeling meer uit.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Voorzitter

Het amendement-Nijpels c.s. (stuk nr. 10) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de fractie van de BP tegen dit amendement heeft gestemd.

Artikel II, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Nijpels c.s. (stuk nr. 10), wordt zonder stemming aangenomen.

De beweegreden wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat in de derde alinea van het formulier van afkondiging na 'genomen hebben' een komma moet worden geplaatst.

Deze verbetering zal worden aangebracht.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen** over de onderwerpen waarover zojuist is gestemd.

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Namens mijn fractie zou ik een tweetal stemmotiveringen willen geven. In de eerste plaats betreft dit de motie-Van den Anker op stuk nr. 9, welke, globaal aangeduid, handelt over het verband tussen het technisch-wetenschappelijk onderwijs en het toegepast universitair onderzoek aan de ene kant, en aan de andere kant de noodzaak mensen te scholen met het oog op de invloed van de innovatie op de samenleving. Hoewel onze fractie dit verband wel ziet, heeft zij moeite met de schier alles omvattende verzoeken die in het dictum aan de Regering worden gedaan. Wij vragen ons af of ter zake niet te veel hooi op de vork wordt genomen, waardoor onvoldoende aandacht aan één van beide of zelfs aan beide terreinen wordt gegeven. Dit is niet bevorderlijk voor de juiste uitwerking van de innovatie die dringend geboden is.

Als onze fractie lid was geweest van de Kamercommissie, had zij deze zienswijze reeds eerder in haar stem laten blijken. De Kamer kan ervan overtuigd zijn dat de leden van onze fractie alert zullen blijven, dat zij niet worden gedegradeerd tot tweedetrangs Kamerleden. Zo hebben wij dit aangevoeld.

In de tweede plaats de motie van de heren Van Iersel en Braams, op stuk nr. 29, inzake de mogelijkheid buiten de WIR om innovatieregelingen te tref-

fen: te dien aanzien merk ik op, dat mijn fractie de uitdrukking 'bij voorkeur via de WIR' te vrijblijvend vindt. Wij sluiten ons aan bij de opmerking van de Minister van Economische Zaken, dat 'een aparte en autonome republiek binnen de WIR afbreuk doet aan een INSTIR, als een zo globaal mogelijk werkend instrument'. Wij zijn het daarmee eens en daarom hebben wij tegen deze motie gestemd.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Hoewel mijn fractie enig begrip heeft kunnen opbrengen voor de argumentatie van de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, dat op niet te lange termijn een samenhangend zwaveldioxydebestrijdingsprogramma tot stand zou komen, hebben wij gemeend toch vóór de motie van mevrouw Epema-Brugman c.s. over het zwavelgehalte van olie voor elektriciteitscentrales (15 891, nr. 7) te moeten stemmen,

a. gelet op de eerdere besluitvorming waaraan mijn fractie heeft bijgedragen over de zwaveldioxydebestrijding en

b. omdat naar onze overtuiging de verlaging van het zwavelgehalte van stookolie voor centrales een van de weinige effectieve maatregelen op korte termijn is.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik zou namens mijn fractie een stemverklaring willen afleggen over de motie-Epema-Brugman c.s. (15 891, nr. 7). Mijn fractie heeft alle begrip voor de intentie waar deze motie uit voortspruit. Ook wij willen de SO₂-verontreiniging terugdringen. Op zich zelf hebben wij begrip voor de limiet van 1,5%. De Regering heeft evenwel een overzicht beloofd van deze hele toestand, die deze Kamer voor het einde van het jaar zou bereiken. Bovendien betekent een 1,5%-limiet dat weer aardgas zou worden opgesnoept, als geen 1,5%-zwavelige stookolie beschikbaar zou zijn. Om deze reden heeft mijn fractie tot haar spijt haar stem aan deze motie onthouden.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft na ampele overweging besloten vóór het amendement-Stoffelen-Nijpels (14 178, nr. 20) te stemmen. Doorslaggevend daarbij was de wens om te verzekeren dat de ombudsfunctie ook zal gelden ten aanzien van de lagere overheid. Dat is ook altijd onze wens geweest, ook toen wij destijds, namelijk in 1971, de motie-Rietkerk ondersteunden. Onze aarzelingen betroffen de uitwerking van het instituut in dit

wetsontwerp op het punt van de afstand die zou kunnen ontstaan, door zo'n centraal instituut, ten opzichte van de burger.

De wens om die afstand zo klein mogelijk te doen zijn, zou ons brengen tot een gedecentraliseerde opzet, die daarbij aan de lagere overheden de kans zou hebben geboden om meer eigen initiatieven te nemen. Het argument van eenheid in rechtsbescherming, de noodzaak een gezagspositie op te bouwen en het praktische gegeven dat dit wetsontwerp qua structuur nu eenmaal een centrale opzet tot grondslag heeft, hebben ons doen besluiten uiteindelijk onze steun niet aan het amendement op stuk nr. 20 te onthouden.

Met de geachte afgevaardigde de heer Van den Broek hebben wij gepleit voor nadere contacten met vertegenwoordigers van de lagere overheden om tot een juist inzicht te komen in de wijze, waarop dit instituut op lokaal en regionaal niveau gestalte dient te krijgen.

Nu de motie-Van den Broek c.s. de aanvaarding van het amendement-Stoffelen-Nijpels c.s. tot uitgangspunt neemt, en overleg vraagt over het bovengenoemde punt van met o.a. de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, hebben wij deze motie willen steunen.

Samenvattend, kan ik zeggen dat mijn fractie het amendement op stuk nr. 20 heeft gesteund, met de aantekening dat zij hecht aan een opzet van het instituut in een gedeconcentreerde vorm.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de ontwerpen van rijkswet:

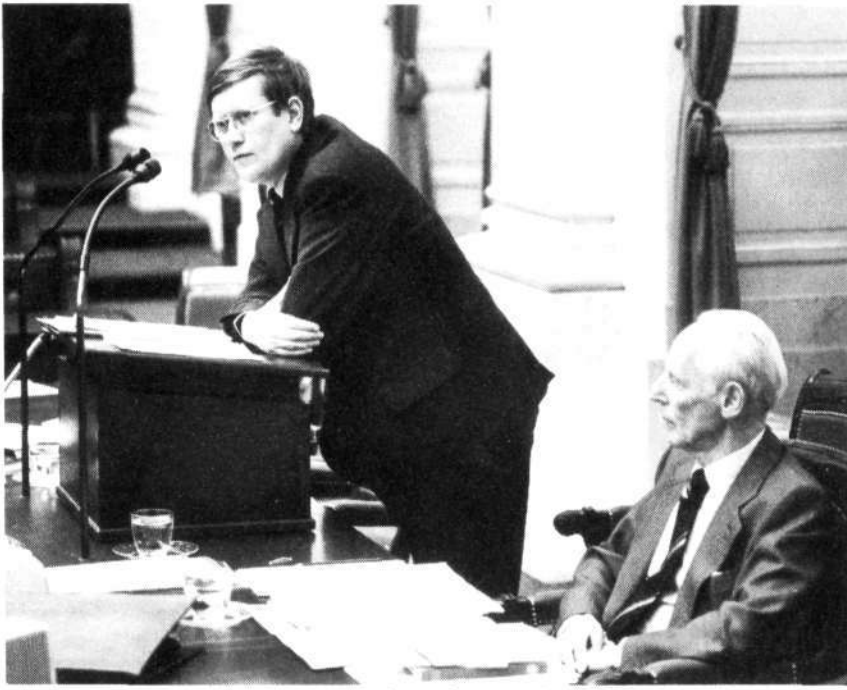
Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de verdediging (15 467, R 1114);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake adeldom en ridderorden (15 883, R 1129).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik inga op de concrete vragen en opmerkingen over het voorstel inzake de verdediging wil ik eerst enige algemene beschouwingen geven.

Minister Wiegel aan het woord. Naast hem zit regeringscommissaris Simons

Vervolgens wil ik spreken over de concrete onderwerpen die aan de orde zijn gesteld, het doen vervallen van de grondwettelijke vermelding van de krijgsmacht en het oppergezag van de Koning over de krijgsmacht, de samenhang tussen de militaire en de civiele verdediging, de delegatieterminologie die in het wetsontwerp is gebezigd, het niet limitatieve karakter van artikel 5.2.4, de internationale taken van de krijgsmacht, de erkenning van de gewetensbezwaren en het doen vervallen van het grondwetsartikel inzake de mobilisatie.

Gezien de voorgeschiedenis en de betekenis van dit wetsontwerp en gezien de belangstelling in en buiten de Kamer voor dit voorstel heb ik er behoefte aan enige algemene beschouwingen aan de achtergronden ervan te wijden. Sinds 1814 kent onze Grondwet een hoofdstuk inzake de defensie. Het is bekend dat dit hoofdstuk aanvankelijk uitgebreide en zeer gedetailleerde regelingen kende betreffende de dienstplicht. Met enige overdrijving zou men misschien kunnen zeggen dat het defensiehoofdstuk in de grondwet het karakter droeg van een dienstplichtwet. De voorschriften fungeerden min of meer als grondwettelijke waarborgen. De slechte herinneringen aan de Napoleontische conscripties werden met de noodzaak van de nationale militie tot verzoening gebracht door nauwkeurig aan te geven, binnen welke grenzen het ongemak van de

verplichte krijgsdienst zou moeten blijven. Bovendien werd in onze eerste Grondwet de legerorganisatie in principe vastgelegd. Die gedetailleerde structuur van de Grondwet op het stuk van de defensie bleek in de praktijk een belemmering te zijn voor de nodige aanpassingen aan wisselende tijdsomstandigheden en bij de grondwetsherziening van 1887 is men dan ook begonnen het hoofdstuk betreffende de defensie van de gebleken te grote mate van detaillering te ontdoen. Zo werd in dat jaar de regeling van de verplichte krijgsdienst geheel naar de gewone wet verwezen.

Bij de grondwetsherziening van 1946 werd een van de laatst overgebleven grondwettelijke belemmeringen op het stuk van de dienstplicht, namelijk de bepaling dat dienstplichtigen te land niet zonder hun toestemming naar overzeese gebiedsdelen konden worden gezonden, uit de Grondwet gehaald. Ook toen werd met een verwijzing naar de bepaling bij de gewone wet volstaan. In 1956 kwam ook deze regeling te vervallen.

Ik haal deze geschiedenis op om te beklemtonen dat ter zake van de dienstplicht de grondwettelijke praktijk ertoe heeft geleid de bevoegdheid tot regeling geheel in handen van de gewone wetgever te geven. Het thans voorliggende wetsvoorstel rondt deze ontwikkeling af door deze bevoegdheid in één artikel neer te leggen en nog enkele overgebleven reminiscen-

ties aan de eerste grondwetten van het Koninkrijk uit de Grondwet te verwijderen.

Het hiervoor geschetste saneringsproces heeft zich sinds 1887 ook voorgedaan met betrekking tot de grondwettelijke voorschriften ter zake van de legerorganisatie. Verdwenen zijn de gedetailleerde bepalingen die onze Grondwet heeft gekend inzake de zee- en landmacht, de militie en de stedelijke schutterijen. Wat nu nog van al deze voorschriften in de Grondwet is overgebleven is de bepaling van artikel 195, inhoudende dat er tot bescherming van de belangen van de staat een krijgsmacht is, bestaande uit vrijwillig dienenden en dienstplichtigen.

Met enige fantasie zou in artikel 195 nog een voorschrift met betrekking tot de legerorganisatie kunnen worden gezien. Wij zien, dat op het punt van de legerorganisatie het voorgestelde wetsontwerp ook hier de in 1887 in gang gezette ontwikkeling afrondt door het vermelden van de krijgsmacht achterwege te laten. De Regering gelooft, dat daarmee uit constitutioneel oogpunt goed wordt gehandeld. Voorschriften met betrekking tot de organisatie van de krijgsmacht horen naar mijn oordeel per definitie niet in de Grondwet thuis. Wat veel belangrijker is, is dat door het niet vermelden van de krijgsmacht met name ook het instrumentele karakter van de krijgsmacht wordt onderstreept. In ondergeschiktheid aan de Regering, die verantwoordelijk is aan het parlement zal de krijgsmacht haar belangrijke taken dienen te vervullen.

Door het niet meer vermelden van de krijgsmacht in de Grondwet kan ook artikel 68, tweede lid bepalende, dat de Koning het opperbevel over de krijgsmacht heeft, vervallen. Deze bepaling immers geeft de politieke leiding van de Regering over de krijgsmacht aan. In de herziene Grondwet blijkt deze politieke leiding uit de bepalingen betreffende de Regering, de Ministerraad, de onschendbaarheid van de Koning en de ministeriële verantwoordelijkheid.

Mijnheer de Voorzitter! Het voorliggende wetsontwerp wordt derhalve gekenmerkt door een drastische besnoeiing van de bestaande bepalingen inzake de verdediging, waarbij behouden wordt wat voor de Grondwet wezenlijk moet worden geacht. Wezenlijk is, dat de Grondwet de gewone wetgever opdraagt de verplichtingen te regelen, die aan de burger kunnen worden opgelegd ten behoeve van de verdediging. Deze grondwettelijke legitimatie heeft de wetgever nodig omdat

Wiegel

het hier om verplichtingen gaat, die in het uiterste geval de inzet van het leven met zich kunnen brengen. Tevens ligt in de opdracht aan de wetgever om de dienstplicht te regelen de waarborg, dat met de belangen van de dienstplichtigen goed mogelijk rekening wordt gehouden. Wezenlijk in de nieuwe Grondwet is ook, dat daarin ernstige gewetensbezwaren tegen militaire dienst worden erkend, ook hier volgens regels bij de wet te stellen. Deze verworvenheid die in 1922 door een amendement-Troelstra in de Grondwet is gekomen, moet uiteraard onverkort behouden blijven. Ik wijs erop, dat met de nieuwe formulering van artikel 5.2.5 geen materiële verandering ten opzichte van het bestaande artikel 196 van de Grondwet is beoogd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik noemde al het feit, dat door het niet meer vermelden van de krijgsmacht de constitutionele positie van de krijgsmacht op de juiste wijze wordt bepaald. Ik noemde ook andere moderniseringsen, die in de huidige voorstellen zijn opgesloten. Een modernisering is gelegen in de omschrijving van het doel van de verdediging in de nieuwe Grondwet. Duidelijk komen thans tot uiting de militaire en de civiele component van de verdediging.

De bestaande Grondwet roept naar onze opvatting ten onrechte nog het beeld op, dat de verdediging alleen een militaire aangelegenheid zou zijn. Een belangrijk verschil met de thans geldende grondwetsbepalingen is de erkenning van de internationale aard en achtergrond van de huidige defensie-politiek. Onder de verdediging van het Koninkrijk dient het in bondgenootschappelijk verband optreden van de krijgsmacht te worden begrepen, doch daarnaast is nadrukkelijk vermeld, dat plichten kunnen worden opgelegd ten behoeve van internationale taken met gebruik van militaire middelen. De positie van Nederland in de internationale rechtsorde kan met zich brengen dat militairen worden ingezet ten behoeve van VN-taken. De uitzending van militairen zal met de nodige waarborgen zijn omkleed.

Doel van de hier weergegeven formulering is, het geven van waarborgen door tussenkomst van de wetgever te eisen. Thans wordt in de Grondwet melding gemaakt van het feit dat militairen kunnen worden ingezet voor hulpverleningstaken waar dat ter aanvulling van het bestaande hulpverleningspotentieel nuttig en wenselijk moet worden geacht. Staatsrechtelijk is bij deze doelomschrijving wezenlijk

de grondwettelijke waarborg, dat de in verband met de verschillende doeleinden op te leggen verplichtingen op de wet dienen te berusten.

Vrijwel alle sprekers zijn in hun eerste termijn ingegaan op het niet meer vermelden van de krijgsmacht en het oppergezag van de Koning over de krijgsmacht. De heren Nijpels en De Kwaadsteniet hebben hierover vragen gesteld. De vragen komen erop neer of in de nieuwe Grondwet toch nog een opening gebleven is die onduidelijkheden zou kunnen oproepen in de sfeer van het gezag over de krijgsmacht en in de sfeer van de buitengewone militaire bevoegdheden. Er is geen reden voor enige vrees voor onduidelijkheid. Ik wijs erop dat door deze grondwetsverandering zich materieel niets in de gezagsverhoudingen wijzigt. Want ook naar geldend staatsrecht, dus onder de huidige Grondwet, is de krijgsmacht een apparaat dat de Regering ter beschikking staat tot, kortgezegd, de verdediging van de onafhankelijkheid van het land.

De huidige Grondwet geeft dit aan met de term 'de Koning heeft het oppergezag over de krijgsmacht'. De vraag op welke wijze en wanneer de krijgsmacht zal worden ingezet, hoe het verdedigingsbeleid wordt gevoerd, met andere woorden hoe bij voorbeeld ook prioriteiten dienen te worden gesteld, is een zaak van de Regering, die verantwoordelijk is voor 's lands verdediging. Voor het beleid ter zake draagt de Regering de verantwoordelijkheid tegenover het parlement. Wij hebben in de toelichtende memorie deze, naar mijn opvatting glasheldere, gezagsrelatie nader gekarakteriseerd door te wijzen op het instrumentele karakter van de krijgsmacht. Dit karakter heeft de krijgsmacht gemeen met ander overheidsdiensten, die in ondergeschiktheid aan het politiek bevoegde gezag hun taak verrichten.

Ik heb de indruk dat deze staatsrechtelijke karakterisering van de krijgsmacht buiten de Kamer niet door een ieder gelijkelijk is begrepen. Dit blijkt met name uit de brief van de Federatie van Officiersverenigingen, waarin onder meer gewezen wordt op het bijzondere karakter van de krijgsmacht. Verschillende geachte afgevaardigden hebben mij gevraagd in mijn betoog aandacht aan deze brief te besteden. Gezien de belangstelling van de betrokkenen is het goed deze aangelegenheid nog eens goed met elkaar door te spreken.

Mijnheer de Voorzitter! Niemand zal het bijzondere karakter van de krijgs-

macht ontkennen. Dit ligt in de functie van de krijgsmacht besloten. Daarop is ook door de Kamer de nadruk gelegd. Ik onderstreep nogmaals dat het voorstel om de grondwettelijke vermelding van de krijgsmacht te doen vervallen op geen enkele wijze een tekort aan waardering betekent of een miskenning van het eigen karakter van de krijgsmacht. Het gaat er bij deze grondwetsherziening om, in deze tijd op constitutioneel verantwoorde wijze de belangrijke taak van de verdediging een plaats te geven. Wat de staatsrechtelijke plaats van de krijgsmacht betreft, doet het grondwetsvoorstel niet anders dan duidelijk vaststellen wat onder de huidige Grondwet al geldt. Ik heb de indruk, dat in de kring van de Federatie van Officiersverenigingen op verkeerde wijze wordt getaxeerd welke de achtergrond en de uitkomst zijn van deze grondwetsherziening, die wij voorstellen.

Naar aanleiding van een vraag van de geachte afgevaardigde de heer Nijpels zou ik willen stilstaan bij de militaire bevoegdheden in buitengewone omstandigheden. Het gaat hier om de bestuurlijke bevoegdheden, die het militaire gezag heeft met het oog op de uitvoering van de militaire taak. Op dit punt levert het grondwetsontwerp door het niet meer vermelden van de krijgsmacht geen enkele leemte op. Immers, de grondwettelijke basis voor het toekennen van buitengewone bevoegdheden ligt in het artikel betreffende de uitzonderingstoestanden. Daarover hebben wij nog onlangs hier gediscussieerd. Ik doel op het grondwetsvoorstel inzake de uitzonderingstoestanden, dat inmiddels aan de Eerste Kamer is voorgelegd. Wellicht ten overvloed wil ik erop wijzen, dat de bevoegdheden van het militaire gezag wettelijk zijn vastgelegd in de Oorlogswet voor Nederland. Mocht er nog enige ongerustheid bestaan over de vraag, of er nog onduidelijkheden onder vigeur van de nieuwe Grondwet zullen zijn in relatie met de gezagsverhoudingen met betrekking tot de krijgsmacht, dan kan worden vastgesteld dat deze ongerustheid elke grond mist.

Waar ik niet met zoveel woorden ben ingegaan op vragen met betrekking tot bij voorbeeld de symboolwaarde van de bepaling inzake het oppergezag van de Koning en de betekenis van de eed meen ik dat in mijn antwoord al ligt opgesloten waarom ik dit niet in extenso heb gedaan. Ik voeg er nog aan toe dat de term 'het oppergezag van de Koning' uitdrukking gaf aan het feit, dat de krijgsmacht, evenals

Wiegel

andere overheidsdiensten een taak te verrichten heeft in ondergeschiktheid aan het politiek bevoegde gezag, de Regering. Dit komt thans tot uitdrukking in de algemene bepalingen omtrent de Regering; de eed der officieren zal ook in de toekomst bij of krachtens de wet kunnen worden afgelegd. Ingevolge het reeds door de Kamer aanvaarde artikel 5.2.11 regelt de wet de rechtspositie van de ambtenaren en daaronder zijn de militaire ambtenaren begrepen.

Vervolgens wil ik enkele opmerkingen maken over de civiele verdediging. Met genoegen heb ik kennis genomen van de woorden van de geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet, die zijn betoeg is begonnen met de constatering, dat in de voorbereidende behandeling – en met name door de tweede nota van wijziging – een verder gaande overeenstemming tot stand is gebracht. Ik ben erkentelijk voor het feit – en ik kijk daarbij ook in de richting van de heer De Vries – dat bij de omvangrijke arbeid ten behoeve van de grondwetsherziening is gebleken van een grote bereidheid om alle argumenten, ter tafel gebracht door de Kamer en de Regering, met elkaar op eigen merites te wegen. Bij een zo belangrijke staatsstuk als de Grondwet is dat de meest optimale wijze, waarop Staten-Generaal en Regering met elkaar kunnen arbeiden.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet vroeg mij om een nadere uiteenzetting te geven over de onlosmakelijke samenhang, die er is tussen de militaire en de civiele verdediging. De samenhang is naar mijn opvatting hierin gelegen dat in een moderne oorlogvoering militaire verdediging zonder civiele verdediging ondenkbaar is. Ik wijs erop, dat bij voorbeeld een groot gedeelte van het productie-apparaat op oorlogsomstandigheden zal moeten worden gericht. In verband daarmee kunnen de burgers ook verplichtingen worden opgelegd. De Noodwet Arbeidsvoorziening voorziet hierin.

Nu begrijp ik de geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet zeer wel, als hij zegt dat het begrip 'civiele verdediging' wat vager is dan het begrip 'militaire verdediging'. Iedereen weet namelijk wat het laatste betekent. Ik teken daar terstond bij aan, dat in de wetgeving toch ook het begrip 'civiele verdediging' duidelijk is uitgewerkt, maar ik ben het wel eens met de geachte afgevaardigde, dat de burgers in het land eerder zullen weten wat mili-

taire verdediging is dan civiele verdediging. Als we zien wat er aan wetgeving op het gebied van de verdediging is, ontstaat er een duidelijk en compleet beeld. Waar het nu in dit wetsontwerp om gaat is, vast te stellen dat er in de eerste plaats een civiele verdediging is die even nodig is als de militaire verdediging en in de tweede plaats dat in verband daarmee aan de burgers zware verplichtingen kunnen worden opgelegd. Ik meen dat het voorgestelde artikel bepaald aan deze eis voldoet.

De heer Wolff heeft gevraagd of de civiele verdediging een internationale dimensie heeft. Mijn antwoord is dat de civiele verdediging in Nederland een duidelijk nationale verantwoordelijkheid is.

De heer De Kwaadsteniet heeft mij verzocht nader in te gaan op de vraag welke essentiële punten van de dienstplicht niet voor delegatie vatbaar zijn en dus in de wet moeten. Het onderhavige wetsvoorstel bezigt de term: 'volgens regels bij de wet te stellen'. In de delegatieterminologie, die in de nieuwe grondwet zal worden gehanteerd, betekent dit dat delegatie niet uitgesloten is. Hoever de wetgever bij de uitvoering van dit grondwetsartikel zal kunnen gaan, staat ter beoordeling van de wetgever die daarbij onder andere rekening zal moeten houden met de aard van het te regelen onderwerp. In de stukken hebben wij reeds gesteld dat de aard van het te regelen onderwerp *verlangt dat essentiële punten in de wet zelf worden geregeld*. Nu kan men natuurlijk van mening verschillen over de vraag wat wel en niet essentieel is, maar ik meen dat de beantwoording van die vraag in ons constitutionele stelsel met vertrouwen aan de gewone wetgever kan worden overgelaten. Op de delegatiemogelijkheden met betrekking tot de erkenning van ernstige gewetensbezwaren kom ik later in mijn betoog nog terug.

Mijnheer de Voorzitter! Verschillende afgevaardigden zijn ingegaan op het begrip 'internationale verplichtingen' in artikel 5.2.4. Ik heb al gesproken over het instrumentele karakter van de krijgsmacht. Als in het artikel wordt gesproken over het vervullen van internationale taken met gebruik van militaire middelen, wordt bedoeld op het hanteren van het instrument krijgsmacht in alle gevallen waarin de Regering dat instrument in haar internationale betrekkingen het meest dienstig acht. Ik geef toe, dat hiermee niet een zeer scherpe grens is getrokken rond hetgeen wel en niet binnen dat begrip kan vallen. De heer Brinkhorst zal er

echter begrip voor hebben, dat die grens niet scherp te trekken is. Naar mijn mening zullen die grenzen door de wetgever nader moeten worden bepaald wanneer op grond van het *grondwetsartikel in de wet bepaalde verplichtingen voor de burger worden neergelegd*.

Voor het trekken van die grenzen geeft het begrip 'internationale taken' enig houvast, maar het behoeft bepaald uitwerking. Met mijn ambtgenoot van Defensie ben ik van mening dat een voorzichtige opstelling van de wetgever bij het uitwerken van dit begrip geboden lijkt. Toch wil ik erop wijzen dat die uitwerking zich niet zal kunnen beperken tot de VN-politietaken. Ook die term omvat velerlei operaties die in opzet en karakter zeer kunnen verschillen. Men denke aan een missie als Unifil en aan waarnemerstaken. Ik wijs ook op de schriftelijke gedachtenwisseling. Men kan ook denken aan politietaken binnen het kader van de VN. Wij moeten het begrip ook niet te eng zien. Het lijkt mij het beste om dit begrip en de grenzen ervan nader uit te werken bij de wetgeving ter zake.

De heer Brinkhorst heeft nog gevraagd wat wordt bedoeld met de zin in de nota naar aanleiding van het eindverslag, dat dienstplichtigen hun normale dienstplicht dikwijls gedeeltelijk buitenslands vervullen. Daarmee wordt zeker niet bedoeld op het dienst doen in Unifil-verband in Libanon. Zoals het betreffend gedeelte van de nota naar aanleiding van het eindverslag ook aangeeft, wordt daarbij gedacht aan de normale legering in Duitsland en het normaal vervullen van dienst op de schepen van de Koninklijke Marine. Zo moet de geachte afgevaardigde dit verstaan.

De gehele materie die wij nu bespreken, is met name door de Nederlandse deelneming aan Unifil in het centrum van de belangstelling komen te staan. Bij de debatten daarover is door de Minister van Defensie een wijziging van de Dienstplichtwet in het vooruitzicht gesteld, waarbij met name de rol van het parlement bij het opleggen van verplichtingen met het oog op het vervullen van dit soort taken aan de orde zal komen. Ik kan de Kamer mededelen dat de Regering hoopt, dit wetsontwerp binnen enkele weken bij de Kamer in te dienen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): In de schriftelijke gedachtenwisseling heb ik opgemerkt dat ik het begrip 'internationale verplichtingen' te eng vind en het begrip 'internationale taken' te vaag. Het lijkt mij daarom van belang

Wiegel

dat wij in deze mondelinge behandeling iets verder preciseren aan welk soort taken de Minister thans denkt. Dat kan een houvast geven voor de wetgeving. De Minister spreekt over politietaken die van Unifil kunnen variëren tot waarnemersactiviteiten, maar zou hij toch daarnaast nog kunnen aangeven aan welke andere taken, die min of meer in het politionele of waarnemende vlak liggen, hij verder denkt op dit moment?

Minister **Wiegel**: Ik geloof dat wij dan te zeer vooruitlopen op de komende gedachtenwisseling over de uitwerking hiervan in wetgeving. Ik heb enkele kaders aangegeven. De term 'internationale taken' lijkt mij niet te vaag. Hij biedt volgens mij wel degelijk houvast. Het is daarbij van betekenis, te weten voor welke taken mogelijk in het kader van de VN aan Nederland om medewerking kan worden gevraagd. Ik vind echter dat wij daarover thans niet te zeer in details moeten treden.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik vraag ook niet naar details. In de nota naar aanleiding van het eindverslag staat dat het begrip VN-politietaken niet voldoende eenduidig is en dat er zich afgezien daarvan, ook nog andere taken kunnen voordoen. Van het feit dat de term VN-politietaken niet eenduidig is, zijn enkele voorbeelden genoemd. Er zijn daarnaast nog andere taken. Als de Minister zo iets neerschrijft, zal hij dat toch iets nader uiteen moeten zetten.

Minister **Wiegel**: Ik heb de politietaken genoemd. Wij hebben gesproken over Unifil. Men zou ook nog kunnen denken – dat is een ander voorbeeld – aan waarnemerstaken bij de UNTSO. De geachte afgevaardigde weet dan waar het om gaat. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Maar bij de discussie over dit wetsvoorstel, waarin bepaald wel wordt aangegeven waaraan wij denken, moet de Kamer niet trachten, mij te brengen tot een reeks van nadere opsommingen. Immers, daaruit zou wellicht de indruk kunnen ontstaan, dat er – nadat ik straks misschien weer een ander voorbeeld noem – een uitputtende reeks is ontstaan. Wat precies moet worden ingevuld naar aanleiding van de grondwettelijke terminologie die hier gekozen is, is een zaak die bij de gewone wetgeving nader aan de orde zal moeten komen.

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de Minister over dit punt nog één ding vragen? De wet-

tekst, zoals die is voorgesteld, kiest als terminologie: internationale taken. Is dat voor de Minister synoniem met: taken in internationaal verband?

Minister **Wiegel**: Dat behoeft niet zo te zijn.

De heer **De Vries** (PvdA): Dat is dus voor u niet synoniem?

Minister **Wiegel**: Nee, dat is taalkundig niet synoniem.

De heer **De Vries** (PvdA): Zou de Minister kunnen aangeven....

Minister **Wiegel**: Ik begin mij zo langzamerhand een defensiespecialist te voelen.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik zal daarover geen enkele toespeling maken; wij zullen het aan de geschiedenis moeten overlaten, of dit oordeel juist is. Ik wil de Minister vragen wat voor hem het verschil tussen die twee begrippen is. Wanneer wij spreken over taken in internationaal verband, dan kan het zijn dat Nederland samen met andere landen tot een bepaalde actie besluit. Als wij spreken over internationale taken, dan heeft dat voor mij stellig de associatie met een taak, die in een VN-kader, of in ieder geval in een internationaal overlegkader wordt vastgesteld.

Minister **Wiegel**: Dat behoeft niet zo te zijn. Wanneer ons land een vlootbezoek brengt aan een ander land, dan is dat een internationale gebeurtenis die niet in internationaal verband behoeft plaats te vinden. Dat is te vatten onder de terminologie 'taken'.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ja, maar niet onder het begrip 'internationale taken'. Dat is begripsverwarring. Wanneer Nederlandse schepen een vriendschapsbezoek brengen aan een ander land, dan is dat niet een internationale taak. Dat is een nationale taak om op een bepaald ogenblik de marine te laten functioneren.

Minister **Wiegel**: Nee, dat is een zaak tussen staten onderling.

De heer **Wolff** (CPN): Dat voorbeeld lijkt mij niet zo gelukkig. Het gaat bij een vlootbezoek om een nationale taak, een representatieve verplichting. Men kan het Concertgebouworkest sturen of een vloot.

De heer **Wiegel**: Het verheugt mij dat de heer Wolff het sturen van een vloot een nationale taak voor ons land acht. Toch meen ik, dat het voorbeeld dat ik heb genoemd, goed past in de aanduiding die in de terminologie van dit voorgestelde artikel is gekozen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben nu aangeland bij het niet-limitatieve karakter van artikel 5.2.4: verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten. Over dat onderwerp is een aantal vragen gesteld. De heren De Kwadsteniet, De Vries, Brinkhorst en Abma hebben over dit onderwerp gesproken. De heer Nijpels heeft hierover twee amendementen ingediend, waarvan hij er inmiddels één heeft ingetrokken.

De regeringscommissaris zal aanstonds gedetailleerd op de opgeworpen vragen ingaan en hij zal de juridische merites van het grondwetsvoorstel uiteenzetten. Ik heb er behoefte aan, het standpunt van de Regering met betrekking tot het voorliggende amendement van de heer Nijpels c.s. in dit stadium van de discussie weer te geven. In de schriftelijke voorbereiding is door de Regering altijd gesteld, dat zij geen behoefte had aan de grondwettelijke bepaling die thans bij amendement wordt voorgesteld. Dat standpunt was gebaseerd op het 'open' systeem van de Grondwet. Immers, dit open systeem brengt met zich mee, dat de wetgever een materie kan regelen, zonder daartoe door de Grondwet uitdrukkelijk te behoeven zijn gemachtigd.

Gelet verder op de waarborgen in internationale verdragen tegen een eventueel lichtvaardig handelen van de wetgever bij het opleggen van verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten en gelet op het feit dat er geen enkel beleidsvoornemen bestaat om enigerlei vorm van, bij voorbeeld, een sociale dienstplicht, achtte de Regering een bepaling inzake andere persoonlijke verplichtingen overbodig. De discussie in eerste termijn en de toelichting van de heer Nijpels hebben de Regering geen aanleiding gegeven haar standpunt, dat ik nog eens kort en naar ik hoop helder heb samengevat, te herzien. Het amendement wordt door ons overbodig geacht.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik wil de overwegingen van de Minister met betrekking tot het amendement-Nijpels graag nader opgehelderd zien. Er bestaat bij de Regering geen behoefte aan de door de heer Nijpels voorgestelde tekst, ook omdat er geen concrete plannen bestaan tot invoering van een andere 'dienstplicht'. Is de Regering van mening dat er, zo men in de toekomst tot de invoering van bij voorbeeld een maatschappelijke dienstplicht wil overgaan, noodzakelijkerwijs in de Grondwet een voorziening moet worden getroffen of meent zij dat dit bij normale wet kan gebeuren?

Wiegel

Minister **Wiegel**: Het zou bij normale wet kunnen. Dat is een juiste constatering.

De heer **Nijpels** (VVD): De kern van het probleem is de vraag of de Regering de plicht heeft dergelijke verplichtingen bij wet op te leggen.

Minister **Wiegel**: De regeringscommissaris zal op alle juridische facetten ingaan.

De heren Abma, De Kwaadsteniet en Van der Spek hebben vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over gewetensbezwaren. De heer De Kwaadsteniet heeft er naar mijn mening terecht op gewezen dat hierover in het recente verleden nog uitvoerig is gedebatteerd, en wel bij de herziening van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst, met name bij artikel 2 van die wet.

Ik stem geheel in met de conclusie van de heer De Kwaadsteniet, dat uit het voorgestelde artikel 5.2.5 geenszins een materiële verandering is beoogd. Het gaat hier alleen om een tekstuele aanpassing.

De heer De Kwaadsteniet vroeg voorts naar de gebezigde delegateterminologie in artikel 5.2.5. Door het gebruiken van de term 'de wet regelt' is het duidelijk dat het desbetreffende artikel delegatie aan een lagere wetgever niet uitsluit. Evenzeer is het duidelijk dat de aard van het te regelen onderwerp een grote terughoudendheid met betrekking tot delegatie vereist. Een goede leidraad vindt de Regering in de Wet gewetensbezwaren militaire dienst, waarin het instrument van delegatie van wetgevende bevoegdheid terughoudend wordt gehanteerd.

De heer Abma heeft erop gewezen dat bij erkenning van gewetensbezwaren de overheid terugtreedt voor de enkeling. De overheid zal zeer nauwkeurig moeten overwegen in welke gevallen terugtreding mogelijk is. De heer Abma heeft naar mijn overtuiging terecht opgemerkt dat niet elk als gewetensbezwaar gepresenteerd bezwaar voor erkenning in aanmerking komt. Ik wijs hierbij op de tekst van artikel 2 van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst, waarin wordt gesproken over onoverkomelijke gewetensbezwaren in relatie tot het gebruik van middelen van geweld. De Regering heeft dan ook het woord 'ernstig' in dit grondwetsartikel gehandhaafd. Het wegvallen van dit woord in de nota naar aanleiding van het eindverslag heeft dan ook geen principiële betekenis.

Ik meen dat ik hiermee ook heb geantwoord op de stelling van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek, dat het woord 'ernstig' bij gewetensbezwaren kan vervallen, omdat het onjuist is te suggereren dat men gewetensbezwaren kan hebben die niet ernstig zijn. Gewetensbezwaren zullen voor de betrokkene natuurlijk altijd zeer zwaar wegen. Het woord 'ernstig' heeft echter geen betrekking op de waardering van die persoonlijke beleving van gewetensbezwaren. Het brengt tot uitdrukking, dat niet elk gewetensbezwaar tot vrijstelling van de militaire dienst moet leiden.

De geachte afgevaardigde de heer Brinkhorst heeft de huidige discussie in verband gebracht met gewetensbezwaren ten aanzien van een eventueel gebruik van kernwapens. Hij heeft in dit verband gesproken over de individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de militair. De door de heer Brinkhorst genoemde notitie van de Minister van Defensie laat die ook niet onvermeld. Zo er aan een nadere gedachtenwisseling behoefte bestaat, kan ik zeggen, dat mijn collega van Defensie gaarne verder overleg wil voeren met de vaste kamercommissie aan de hand van die notitie.

Ik wil nog iets zeggen over het vervallen van grondwetsartikel 22 inzake de mobilisatie. De geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet is nader ingegaan op het vervallen van artikel 200 van de huidige Grondwet. Hij heeft zich met name afgevraagd, of het niet wijs is, voor het buitengewoon onder de wapenen roepen een grondwettelijke basis te doen bestaan.

Zoals de geachte afgevaardigde zelf al heeft gesuggereerd, biedt artikel 5.2.4 de grondwettelijke basis voor het buitengewoon onder de wapenen roepen van dienstplichtigen. Een zodanige oproep zal onmiskenbaar geschieden in het kader van de militaire verdediging van het Koninkrijk. Indien men besluit, voor de mobilisatie nog eens een afzonderlijke grondwettelijke basis te leggen, doet zich de vraag voor waarom ook nog niet andere, even diep ingrijpende plichten, die in het kader van de militaire verdediging kunnen worden opgelegd, in aparte artikelen moeten worden vermeld en hoe zo'n artikel zich zal verhouden tot het basisartikel 5.2.4.

Over de manier waarop het parlement bij het afkondigen van een mobilisatie wordt betrokken, wil ik het volgende zeggen. Wij hebben er geen bezwaar tegen, dat in de gewone wet wordt bepaald, dat terstond na afkon-

diging van een mobilisatie een voorstel van wet aan de Staten-Generaal wordt gedaan om over het voortduren van deze mobilisatie te beslissen. Wij achten het echter niet nodig, omdat de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid in de praktijk een zelfde betrokkenheid van de Staten-Generaal tot gevolg zal hebben.

Wij zijn echter bereid, aan de verlangens van de heer De Kwaadsteniet, die hij op dit punt heeft geuit, tegemoet te komen en de toezegging te doen, dat in de gewone wet een bepaling wordt opgenomen, dat terstond na afkondiging van de mobilisatie, zoals hierbij is bedoeld, een voorstel van wet aan de Staten-Generaal wordt gedaan om over het voortduren van deze mobilisatie te beslissen.

□

De heer **Simons**, Regeringscommissaris voor de Grondwetsherziening: Mijnheer de Voorzitter! Zoals de Minister heeft aangekondigd, zal ik nader spreken over het overgebleven amendement van de heer Nijpels op het artikel 5.2.4. Ik wil ook spreken over het reeds door hem ingetrokken amendement. Die twee amendementen hebben betrekking op het opleggen van andere verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten, andere dan die voor de militaire en civiele verdediging. Daarvoor geeft namelijk artikel 5.2.4 de grondwettelijke basis.

Nu ging dit ingetrokken amendement nr. 14 wel heel ver. Daarin zou principieel worden uitgesloten dat andere verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten zouden kunnen worden opgelegd. Nu was wel in het amendement een additioneel artikel opgenomen, dat daartoe strekte dat bij inwerkingtreding van het verbod, bestaande wetten en andere regelen en besluiten die met het verbod in strijd zijn, al dan niet gewijzigd gehandhaafd zouden kunnen worden. Eigenlijk betekent dit dat reeds bestaande persoonlijke arbeidsverplichtingen, zoals die voortvloeien uit artikel 37 van de Wet bescherming bevolking en uit artikel 9 van de Bevoegdhedenwet voor de waterschappen, in stand zouden kunnen blijven. Wel zou het amendement tot strekking hebben dat de wet zou worden afgesneden voor verdere wettelijke regelingen tot het opleggen van persoonlijke arbeidsverplichtingen. Ik heb echter gelukkig kunnen constateren dat de geachte afgevaardigde dit zeer vergaande amendement heeft ingetrokken.

Simons

Het tweede amendement van de geachte afgevaardigde, onder nr. 15, gaat zeker minder ver. Het beoogt in de Grondwet op te nemen dat andere verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten niet kunnen worden opgelegd dan volgens regels bij de wet te stellen. Een absoluut verbod geeft dit dus niet. Dat neemt ongetwijfeld een belangrijk bezwaar ertegen weg. De vraag is echter of het nodig en wenselijk is nog een bepaling van die strekking in de Grondwet op te nemen. Dat is in de schriftelijke gedachtenwisseling ontkend. Er is opgevoerd, en ook de Minister heeft het nog toegelicht, dat de Grondwet een open systeem is. Dat zou ik graag nog iets verder uitwerken.

De Grondwet bevat voor het overgrote deel bepalingen omtrent de voornaamste staatsorganen en hun bevoegdheden. Zo bevat de Grondwet ook een hoofdstuk over de Staten-Generaal en een paragraaf over wetten en andere voorschriften. De daartoe strekkende wetsontwerpen zijn inmiddels reeds door deze Kamer aangenomen. Daarnaast bevat de Grondwet ook een hoofdstuk over grondrechten, dat ook reeds is aangenomen. Op verschillende plaatsen in de Grondwet worden nog voor belangrijke onderwerpen voorschriften gegeven, die hetzij bevoegdheden toekennen hetzij aan de wetgever de plicht opleggen in een bepaalde zaak te voorzien. Daarin liggen dan waarborgen voor de burgers. Nu is het de vraag hoever men met het leggen van die waarborgen moet gaan.

Ons stelsel is nooit geweest dat elk terrein van wetgeving met zoveel woorden in de Grondwet moet worden aangeduid. Er is een algemene wettelijke bevoegdheid voor Regering en Staten-Generaal gezamenlijk. Die berust op de desbetreffende bepalingen thans in de bestaande Grondwet en in de herziene Grondwet in het wetsontwerp Wetten en andere voorschriften. Wil de wetgever een onderwerp regelen, dan behoeft hij daarvoor niet een speciale bepaling in de Grondwet te zoeken. Hij kan zich baseren op de algemene voorschriften omtrent wetgeving. Natuurlijk zal de wetgever er steeds op moeten letten dat hij niet in strijd handelt met bepalingen uit de Grondwet, bij voorbeeld met bepalingen inzake de grondrechten.

Nu ga ik eens na, indien de wetgever behoefte zou gaan voelen aan het verplicht stellen van andere persoonlijke diensten, of hij dan in de Grondwet

een belemmering op zijn weg zou ontmoeten. Het lijkt mij dat dit niet het geval is. Van die mening heeft ook de geachte afgevaardigde de heer De Vries blijk gegeven. Mij lijkt van belang voor deze materie het derde lid van artikel 1.18, dat handelt over het recht van iedere Nederlander op vrije keuze van arbeid. Dat recht wordt daar erkend, behoudens de beperkingen bij of krachtens de wet gesteld. Van belang is dat die bepaling voorschrijft, dat beperkingen op de vrije keuze van arbeid een wettelijk fundament moeten hebben. Er staat immers 'beperkingen die moeten zijn gesteld bij of krachtens de wet'. Zij kunnen dus niet zonder wettelijke grondslag, bij voorbeeld door de Regering of lagere publiekrechtelijke lichamen, worden opgelegd.

Ik wil ook nog wijzen op artikel 5.1.9 inzake algemene maatregelen van bestuur en andere vanwege het rijk vastgestelde algemeen verbindende voorschriften.

Daaruit blijkt dat oplegging vanwege het Rijk van persoonlijke arbeidsverplichtingen zonder wettelijke grondslag praktisch niet mogelijk is. Immers, daartoe strekkende regelingen zouden niet denkbaar zijn zonder strafbepalingen. Zulke strafbepalingen kunnen echter volgens het nieuwe artikel inzake de algemene maatregelen van bestuur – om het nu maar kort te zeggen –, alsmede volgens het bestaande artikel 57 in de huidige Grondwet, alléén worden gegeven krachtens de wet.

Nu komt de vraag: Zou men toch een uitdrukkelijke bepaling in de zin van het amendement van de geachte afgevaardigde te dien aanzien in de Grondwet opnemen, dan zou daarmee nog maar zeer weinig over de praktische uitvoerbaarheid daarvan worden gezegd. De wetgever is bovendien gebonden aan twee verdragen: het Europees Verdrag inzake de mensenrechten en het Internationale Verdrag over Burgerlijke en Politieke Rechten. Beide verdragen verbieden dwangarbeid en verplichte arbeid. Daarop zijn uitzonderingen toegelaten: het Europees Verdrag kenmerkt niet als dwangarbeid of verplichte arbeid elke dienst die wordt gevorderd in het geval van een noodtoestand of ramp, welke het leven of het welzijn van de gemeenschap bedreigt; artikel 8, derde lid sub c, van het Internationale Verdrag, beschouwt niet als dwangarbeid of verplichte arbeid elk werk of elke dienst welke deel uitmaakt van de normale burgerplichten. Met deze verdragen zal de wetgever derhalve rekening moeten houden; zou hij verplichtingen

tot het verrichten van persoonlijke diensten willen opleggen, dan moet hij nagaan of deze liggen binnen de uitzonderingsmogelijkheden, welke die verdragen toelaten.

Het wil mij voorkomen, mijnheer de Voorzitter, dat deze belangrijke verdragsbepalingen, naast het voorschrift van art. 1.18 over de vrije beroepskeuze (behoudens de beperkingen bij of krachtens de wet gesteld), deze materie ruim voldoende regelen. Ook daarom bestaat er geenszins behoefte aan nog een speciale bepaling die voorschrijft dat andere verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten slechts kunnen worden opgelegd volgens regels bij de wet te stellen.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De Regeringscommissaris heeft gesproken over arbeid en over de mogelijkheden en de verplichtingen die in de Grondwet en internationaal vastliggen om ten aanzien van dit soort zaken wettelijke regelingen te treffen. Wanneer we nu echter praten over persoonlijke verplichtingen anders dan in de zin van normale arbeid, is het dan ook zo dat er een verplichting tot wettelijke regeling bestaat?

De heer **Simons**: Wanneer ik in het kader van het bestaande staatsbestel denk aan andere persoonlijke verplichtingen dan het verrichten van arbeid, kan ik me eigenlijk slechts twee categorieën voorstellen. De eerste is de verplichting tot het betalen van belasting. Daarvoor is in ieder geval ook een fundament in de Grondwet gelegd. Verder kan ik mij bepaalde burgerplichten voorstellen, zoals het deelnemen aan een verkiezing; dat zou bij de wet wel kunnen worden geregeld, ofschoon de stemplicht uit ons stelsel is verdwenen. Ik kan mij echter moeilijk indenken dat, indien het amendement-Nijpels in de Grondwet zou worden opgenomen, men daarin een grondslag zou kunnen vinden voor bij voorbeeld het opleggen van het verplichte stemmen. Andere mogelijkheden zie ik op het ogenblik niet. Ik denk dat het zich praktisch altijd zal effectueren in het verrichten van arbeid of in het betalen; voor het betalen van belasting is een voldoende grondslag in de Grondwet gelegd: dit dient – zeer terecht – op de wet te berusten. Voor het overige is er al voldoende opgenomen in art. 1.18; verder zijn er de internationale verdragen.

In aansluiting op het voorgaande wil ik nog wijzen op een min of meer esthetisch bezwaar: een dergelijke bepaling, zoals vervat in het amendement,

Simons

past niet bij het artikel dat over de verdediging handelt: het gaat over een geheel andere materie. Ook daarom zou ik zo'n bepaling als onwenselijk willen kenmerken.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat het voor de interpretatie van de Grondwet van belang is om het volgende vast te leggen. Als ik hem goed begrijp, gaat de regeringscommissaris ervan uit dat persoonlijke diensten altijd verplichtingen zullen zijn in het kader van de arbeid.

De heer **Simons**: Of in het kader van geld.

De heer **Nijpels** (VVD): Het gaat mij erom dat het in het kader van de interpretatie van de Grondwet in feite synonieme begrippen zijn.

De heer **Simons**: Ja, dat kan het betekenen.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal nu reageren op hetgeen van de zijde van de Kamer is gezegd over het grondwetsontwerp met betrekking tot adeldom en ridderorden. De opzet van dit voorstel is, zoals de geachte afgevaardigden die hierover het woord hebben gevoerd al hebben aangeduid, de bestaande grondwetsbepalingen te vereenvoudigen. In de nieuwe Grondwet kan volgens ons voorstel worden volstaan met twee artikelen, die inhouden dat adeldom wordt verleend bij Koninklijk besluit en dat ridderorden bij de wet worden ingesteld. Het verbod tot aanneming door Nederlanders van vreemde adeldom, het huidige artikel 74, tweede lid, komt volgens ons voorstel in de Grondwet te vervallen. Hetzelfde geldt voor de voorschriften betreffende het aannemen van vreemde ordeteken.

De geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen heeft verklaard met het laten vervallen van de grondwettelijke bepalingen over vreemde adeldom en vreemde ordeteken in te stemmen. Ik hoor dat de heer Van Ooijen eraan komt. De heer Patijn kan hem doorgeven dat ik met verheugenis heb geconstateerd dat de geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen instemt met het voorstel van de Regering.

De heer Van Ooijen heeft gevraagd of het in de bedoeling ligt het verbod tot het aannemen van vreemde ordeteken in de gewone wet op te nemen. Die vraag beantwoord ik bevestigend. Het lijkt inderdaad wenselijk het aannemen van buitenlandse onder-

scheidingen aan een zeker toezicht te blijven onderwerpen, ten einde eventuele ongewenste ontwikkelingen te voorkomen. De gewone wetgever zal daarin kunnen voorzien. Dat kan bijvoorbeeld door een wijziging van de desbetreffende bepaling van het Wetboek van strafrecht, te weten artikel 453, ten tweede. Wij hebben daar in de memorie van toelichting al op gewezen.

De tweede vraag van de geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen betrof het aannemen van vreemde adeldom. De geachte afgevaardigde heeft gevraagd hoe op dit punt tegen eventuele ongewenste ontwikkelingen zou kunnen worden opgetreden. Ik merk allereerst op dat in de huidige situatie geen sanctie is verbonden aan de bepaling van artikel 74, tweede lid, van de Grondwet, die een verbod om vreemde adeldom aan te nemen inhoudt. Verder geldt ook hier dat de gewone wetgever voor bepaalde ongewenste ontwikkelingen, indien die aan het licht zouden treden, een voorziening zal kunnen treffen.

Het is misschien goed nogmaals de gedachtengang uiteen te zetten die de Regering bij het opstellen van dit voorstel heeft gevolgd. Ik kom daarbij dan ook op de vragen die zijn gesteld door de heer Brinkhorst. Ik zou met de adeldom willen beginnen. De Regering heeft zich allereerst afgevraagd wat nu de betekenis is van het huidige artikel 74, eerste lid, van de Grondwet. Daarbij is van belang dat heden ten dage adelsverlening nog plaatsvindt door middel van inlijving bij de Nederlandse adel en erkenning als behorende tot de Nederlandse adel. Daarnaast bestaat de mogelijkheid van adelsverlening aan leden van het Koninklijk Huis. Artikel 74 van de huidige Grondwet vormt hiervoor de formele juridische grondslag. De bestaande praktijk zal naar ons oordeel ook in de toekomst mogelijk moeten blijven. Naar het oordeel van de Regering is daarvoor een wettelijke basis dienstig. Als zodanig kan de Grondwetsbepaling dienst doen.

Als ik het goed zie, hebben de geachte afgevaardigden de heren Van der Burg en Nijpels eenzelfde redenering als ik zoëven heb geschetst ten dele gevolgd, maar hebben zij halverwege voor een wat andere koers gekozen. Zij volgen de redenering tot en met de constatering dat de bestaande praktijk van adelsverlening ook in de toekomst mogelijk moet blijven. Vanaf dat punt lopen de meningen uiteen. Dat bleek ook uit de eerder ingediende amendementen, voorkomend op de

stukken nrs. 10 en 11. De heer Van der Burg legde vervolgens de nadruk op de wenselijkheid om naast de grondwetsbepaling een nadere wettelijke regeling tot stand te brengen. Dat zou ook in de grondwetsbepaling moeten worden opgenomen. De heer Nijpels wenst ook een wettelijke regeling maar antwoordt ontkennend op de vraag, of er nu wel een grondwetsartikel over adeldom nodig is. Ik begrijp uit het amendement voorkomend op stuk nr. 14, dat beide geachte afgevaardigden zich inmiddels achter dit stuk hebben geschaard. Uit dat amendement blijkt hun gemeenschappelijke wens om te komen tot een wettelijke regeling voor het verlenen van adeldom.

De heer Van Ooijen heeft weer een andere invalshoek gekozen. Zoals blijkt uit het amendement op stuk nr. 13 gaat ook de heer Van Ooijen uit van een bepaling in de Grondwet die naar zijn oordeel zou moeten inhouden dat adeldom wordt verleend bij de wet. De wetgever zou dan telkenmale moeten beslissen over elk geval van verlening van adeldom. De geachte afgevaardigde beoogt daarbij de adelsverlening te beperken tot leden of toekomstige leden van het Koninklijk Huis. De Kamer zal mij wel begrijpen als ik zeg dat de oplossing die de geachte afgevaardigde voorstelt mij niet zo aanspreekt. Bestaat er nu werkelijk aanleiding zo'n procedure voor adeldomverlening te volgen? Ik zie dat niet in.

De gedachtengang van de geachte afgevaardigde is voor mij ook niet zo duidelijk. Wie komen nu voor verheffing in aanmerking? Dat zal toch bekend moeten zijn. Anders lijkt het mij, indien er slechts sprake is van incidentele beslissingen van de wetgever, niet wel doenlijk een beleid terzake te voeren.

Alles bijeen genomen heeft de Regering er de voorkeur aan gegeven, in een wettelijke basis te voorzien door in de Grondwet een bepaling over de bevoegdheid tot het verlenen van adeldom te handhaven. Het treffen van een nieuwe wettelijke regeling inzake het verlenen van adeldom lijkt ons weinig opportuun. De redactie van de bestaande grondwetsbepaling moest gewijzigd worden. Ten aanzien van het verlenen van adeldom spreekt de huidige Grondwet over een, uiteraard onder ministeriële verantwoordelijkheid, te nemen besluit van de Koning. Volgens de terminologie van de nieuwe Grondwetsbepaling wordt daarvoor de term Koninklijk besluit gebezigd.

Ook wat het instellen van ridderorden betreft heeft de Regering het ge-

Wiegel

wenst geacht een bepaling in de Grondwet te handhaven. De heren Van Ooijen en Van der Burg hebben verklaard daarmee in te stemmen. De bepaling verzekert dat ridderorden alleen bij wet in formele zin kunnen worden ingesteld. De wijziging is dat in de nieuwe grondwetsbepaling niet langer de Staten-Generaal op dit terrein het recht van initiatief wordt onthouden.

Ik ben met de heer Van der Burg van mening dat iemand die slaagt in het bewijs van afstamming van inheemse adel van voor 1795 ook op een erkenning als behorend tot de Nederlandse adel recht heeft.

De vraag of ontadeling moet kunnen plaatsvinden, is in deze eeuw ontkenkend beantwoord.

Met de redenering dat een adoptief kind gaat behoren tot het geslacht dat het aanneemt, met de daarbij behorende status, kan ik niet instemmen. Bij de totstandkoming van de adoptiewet in 1956 is juist gesteld, dat dit niet zo is. Een andere regeling op dit punt lijkt niet aan te bevelen. Er zou, zoals ook in het buitenland wel is gebleken, wel eens gemakkelijk misbruik van kunnen worden gemaakt. Het standpunt van de Regering blijft, dat adeldom slechts door bloedverwantschap vererft.

De heer Van der Burg stelde mij een vraag over de samenwerking tussen de uitgever van het Nederlands adelsboek en de Hoge Raad van Adel. Formeel is die samenwerking er niet. Door de Hoge Raad van Adel is echter aan de redactie van het adelsboek gevraagd eenmaal per jaar de door het adelsboek verzamelde gegevens te bekijken en zo nodig aan te vullen.

De heer Van der Burg zou graag van de Regering een duidelijke uitspraak horen over het adelsbeleid, dat gevoerd gaat worden tot de inwerkingtreding van de nieuwe Grondwet. Het ligt niet in ons voornemen het adelsbeleid, dat tot nu toe is gevoerd, te wijzigen.

De geachte afgevaardigde heeft mij ten aanzien van de ridderorden de vraag gesteld, of ik zijn opvatting deel, dat bij afschaffing van de eremedailles Oranje Nassau het totaal aantal onderscheidingen tenminste gelijk moet blijven. Ik denk bepaald in die richting. De wijziging van het decoratiestelsel is overigens een aangelegenheid, die reeds vele Ministers van Binnenlandse Zaken bijna tot wanhoop heeft gebracht. Er ligt een voorstel – in Den Haag is af en toe wel eens wat bekend over voorstellen, die bij de Minister-

raad aanhangig zijn – van mijn kant bij de Ministerraad. Een definitief besluit is niet genomen. Ik kan een voorschot nemen op de besluitvorming naar aanleiding van de vraag van de heer Van der Burg over een evenwichtige verdeling van onderscheidingen over alle lagen van de bevolking. Die wens deel ik. Er kan naar mijn mening niet met harde cijfers worden aangetoond, dat sommige groepen van de bevolking veel en veel meer in de 'prijzen' vallen dan andere. De geachte afgevaardigde wees op mensen werkzaam in het bedrijfsleven. Ik hoor ook, dat degenen, werkzaam in het bedrijfsleven en in het belang van de samenleving de indruk hebben, dat zij achterlopen bij bijvoorbeeld het overheids personeel. Wanneer de richtlijnen opnieuw zullen worden bekeken – een voorstel op dit punt is afgerond – zal met name moeten worden gelet op die evenwichtige verdeling. Wanneer bepaalde groepen relatief gezien onvoldoende worden geëerd – ondanks verdiensten van individuele leden van die groepen – dan zal hieraan iets gedaan moeten worden.

Vaak wordt ook gezegd: iemand, die jarenlang dezelfde functie uitoefent, krijgt, als hij dat maar lang genoeg doet, een onderscheiding. Iemand, die van functie naar functie is gegaan en zich een zeer verdienstelijk Nederlander heeft getoond, krijgt die niet. Het is best mogelijk, dat het van stap tot stap gaan naar andere functies in de samenleving meer te prijzen is dan 45 jaar dezelfde taak uit oefenen. Kortom, er wordt op gewezen, dat mensen die van functie verwisselen, een relatief geringere kans hebben op een onderscheiding. Dit aspect zal nadrukkelijk door de groep moeten worden gezien. De Decoratiecommissie heeft de belangrijke taak ervoor te zorgen, dat evenwicht ontstaat in de toedeling van onderscheidingen.

De geachte afgevaardigde heeft de vrees geuit, dat hier en daar onbekendheid bestaat over de manier, waarop onderscheidingen kunnen worden aangevraagd. Ik weet niet of dat het geval is. Pakketten gedachten, die bij degenen, die een voordracht voor een onderscheiding kunnen doen, op tafel komen, logenstraffen die vrees. Ik heb er geen enkel probleem mee, in een circulaire aan de burgemeesters uiteen te zetten, welke procedure dient te worden gevolgd. Ik zeg hem gaarne toe dat ik zo'n circulaire zal laten ontwerpen en het land in zal sturen.

Tot slot heb ik nog een opmerking te maken over een vraag van de geachte afgevaardigde de heer Van der Burg over het posthuum toekennen van onderscheidingen. Koninklijke onderscheidingen kunnen alleen bij het leven worden toegekend. Posthume toekenning is wel mogelijk van de erepenning voor menslievend hulpbetoon, aan de toekenning waarvan zeer zware eisen zijn gesteld. Ook in het kader van de in te stellen onderscheiding voor moedig en beleidvol optreden, waarover de gedachten reeds in een vergaderde vorm zijn uitgekristalliseerd, is een voorstel te verwachten om posthume verlening mogelijk te maken.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enige minuten geschorst.

Aan de orde zijn de **stemmingen** over de moties, ingediend bij het debat over de **verplaatsing van de ambassade in Israël**, te weten:

de motie-Van der Stoel c.s. over de door de Arabische landen uitgeoefende druk (16 300, nr. 4);

de motie-Van Rossum c.s. over opschorting van het besluit tot verplaatsing van de ambassade uit Jeruzalem (16 300, nr. 5);

de motie-Van Rossum c.s. over het besluit van de Regering om de ambassade in Israël over te plaatsen (16 300, nr. 6).

De **Voorzitter**: Overeenkomstig een mij gedaan verzoek geef ik de gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

□

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Het dictum van de motie van de heren Van der Stoel en Brinkhorst geeft aan, dat de Arabische persie een wezenlijke factor bij de besluitvorming van de Regering is geweest en dat dit wordt betreurd. Echter, in alles, wat hierover is gezegd, klonk toch ook de uitspraak door, dat de Minister niet zo eerlijk had moeten zijn.

Ik wil in dit verband het volgende citaat vermelden, dat is ontleend aan Kant's 'Zum ewigen Frieden':

'Ogleich der Satz: Ehrlichkeit ist die beste Politik, eine Theorie enthält, der die Praxis, leider! sehr häufig widerspricht: so ist doch der gleichfalls theoretische: Ehrlichkeit ist besser denn alle Politik, über allen Einwurf unendlich erhaben, ja die unumgängliche Bedingung der letzteren.'

Waltmans

Dit citaat noopt mij ertoe, mijn steun aan deze motie niet te geven.

De heer **Van der Stoel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie zal geen steun kunnen geven aan de motie-Van Rossum, die de vorige week werd ingediend en die betrekking had op de opschorting van de verplaatsing van onze ambassade in Jeruzalem. De overgrote meerderheid van mijn fractie is van oordeel dat uitvoering gegeven moet worden aan de aanbeveling vervat in de resolutie van de Veiligheidsraad. Mevrouw Salomons, de heren Van Dam, Van Kemenade, Van Thijn en Voogd menen hun steun niet aan deze motie te kunnen geven omdat zij van oordeel zijn dat het feit van de Arabische pressie de Regering ertoe had moeten brengen, te besluiten om zonder meer af te zien van verplaatsing van de ambassade. Deze opvatting past niet bij de gedachte van opschorting.

Wat betreft de motie van de heer Van Rossum, die heden werd ingediend, kan ik zeggen dat mijn fractie haar zal steunen.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft het voornemen, te stemmen vóór de motie van de heer Van Rossum, die heden werd ingediend. Ook zij vindt het niet elegant dat de Regering is overgegaan tot het overplaatsen van de ambassade vóór de Kamer de gelegenheid verkreeg, haar oordeel uit te spreken over de eerder ingediende motie van de heer Van Rossum.

In de tweede motie wordt gesproken over de goede verhouding tussen Regering en Kamer. Hoffelijkheid is één ding; het woord 'verhouding' heeft een politieke inhoud. Mijn fractie zou in het algemeen bepaald niet willen stellen dat de Regering, hangende het overleg met de Kamer, niet handelend zou mogen optreden. De omstandigheden kunnen daartoe dwingen. De heer Van Rossum en de zijnen hebben hun opmerkingen door middel van het woord 'hier' in de constatering evenwel duidelijk willen beperken tot de onderhavige zaak. Om deze reden zullen wij vóór deze motie stemmen met in gedachten de door mij geplaatste kanttekening.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie zal tegen de vorige week door de heer Van Rossum

ingediende motie stemmen, omdat wij het een slecht precedent zouden vinden wanneer uitspraken van de Veiligheidsraad niet door Nederland zouden worden nagekomen. Ik geloof bovendien dat de zaak zelf niet door de motie-Van Rossum zou zijn gediend. Mijn fractie zal wel voor de hedenmiddag door de heer Van Rossum ingediende motie stemmen, omdat wij in het algemeen van mening zijn dat het belangrijk is dat de Regering moties van de Kamer afwacht, alvorens zij een beleidsdaad verricht, tenzij de Regering tevoren heeft aangekondigd dat zij onverhoopt verplicht is het beleid op een bepaalde wijze uit te voeren. In deze speciale zaak, waar zoveel emoties in het geding zijn, vond ik het buitengewoon onelegant dat de Regering kennelijk gisteravond besloten heeft al tot overplaatsing over te gaan.

De motie-Van der Stoel c.s. (16 300, nr. 4) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP, de CPN, de BP, het GPV en de SGP vóór deze motie hebben gestemd.

De heer Van Rossum heeft mij gevraagd, eerst te doen stemmen over de motie op stuk nr. 6. Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De motie-Van Rossum c.s. (16 300, nr. 6) wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: De heer Van Rossum deelt mij mede, dat hij zijn motie op stuk nr. 5 intrekt. Daardoor maakt zij geen onderwerp van behandeling meer uit.

Ik stel voor, de stukken over de verplaatsing van de ambassade in Israël (16 300, nrs. 1, 2 en 3) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de ontwerpen van rijkswet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de verdediging (15 467, R 1114);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake adeldom en ridderschap (15 883, R 1129).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Gesprek tussen Minister Van der Klaauw (Buitenlandse Zaken) en het kamerlid Van Rossum (SGP)

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij in tweede termijn beperken tot het maken van enkele opmerkingen over wetsontwerp 15 467. Tussen de Regering en mijn fractie bestaat namelijk nauwelijks verschil van mening over het voorstel inzake de adeldom en de ridderorden. De Minister heeft ons amendement ter zake niet bestreden en daarom zal ik daar niet verder op ingaan. Ik heb begrepen dat de Minister op dit punt het oordeel van de Kamer afwacht.

Ten aanzien van wetsontwerp 15 467 wil ik ingaan op het oppergezag over de krijgsmacht en het opleggen van persoonlijke diensten anders dan ten behoeve van militaire en civiele verdediging.

De Minister heeft ten aanzien van het oppergezag over de krijgsmacht een aantal argumenten aangevoerd, die ik in het kort nog eens wil herhalen. In de eerste plaats zegt de Regering dat de herziening, waar wij nu over praten, niets beoogt af te doen aan de op dit moment bestaande gezagsverhoudingen tussen krijgsmacht en Regering. In de tweede plaats zegt de Regering dat er geen enkele reden is, te twifelen aan het instrumentele karakter van de krijgsmacht op dit moment. En ook straks bij de herziene Grondwet is daaraan volgens de Regering geen twijfel mogelijk.

In de derde plaats zegt de Regering dat er ook bij uitzonderingstoestanden – als er sprake is van bijzondere bevoegdheden – geen enkele reden is om aan de bestaande gezagsverhoudingen te twifelen. Mochten daarvoor eventueel wel redenen aanwezig zijn, dan zou volgens de Regering – en dit ten vierde – kunnen worden gekeken naar de Oorlogswet, waarin ook de gezagsverhouding heel duidelijk is vastgelegd. Volgens de Minister kan er dan ook geen enkel misverstand meer bestaan over de gezagsverhouding, zoals die thans geldt en zoals die straks zal gelden onder de vigeur van de nieuwe Grondwet. Daarmee bestrijdt hij de brief van de federatie van officiersverenigingen, welke de Kamer op het laatste moment heeft bereikt. De argumenten van de Regering op dit punt gehoord hebbende, ben ik bereid haar in haar standpunt te volgen. Ik spreek echter wel de wens uit dat bij de schriftelijke voorbereiding voor de discussie over dit wetsvoorstel in de Eerste Kamer uitvoerig kan worden ingegaan – uitvoeriger dan thans mogelijk is – op de argumenten die door de federatie naar voren zijn gebracht. Ik geloof dat het een goede zaak is om, als

er over zo'n belangrijke bepaling in de Grondwet bij een aantal groepen in de samenleving misverstanden of andere gevoelens bestaan, te trachten die wellicht bestaande misvattingen zoveel mogelijk weg te nemen. Uit de zeer uitvoerige toelichting die de Minister in eerste termijn heeft gegeven, begrijp ik dat ook hij graag bereid is om in de schriftelijke voorbereiding van de behandeling van het wetsontwerp in de Eerste Kamer nog eens uitvoerig op dit punt terug te komen.

De heer **De Vries** (PvdA): Dit is toch werkelijk een absurd verzoek, mijnheer de Voorzitter. Sinds wanneer vragen leden van de Tweede Kamer aan de Regering om aan de Eerste Kamer nog eens uit te leggen wat er precies aan de hand is? Het is toch het voorrecht van de Eerste Kamer om die opheldering van de Regering te verlangen die ze nodig acht? Daar heeft men helemaal geen aanbevelingen van de Tweede Kamer voor nodig.

De heer **Nijpels** (VVD): U heeft niet goed geluisterd, want ik heb geen verzoek aan de Regering gedaan, maar de wens en de hoop uitgesproken dat er bij de schriftelijke voorbereiding van het wetsontwerp door de Eerste Kamer nog eens uitvoerig over deze zaak gesproken zou worden. Het is mijn recht...

De heer **De Vries** (PvdA): Dat maakt de Eerste Kamer toch zelf uit?

De heer **Nijpels** (VVD): Ik ben aan het woord, mijnheer de Vries! Het is mijn recht om die wens uit te spreken. Het is aan de Eerste Kamer om al dan niet aan die wens gevolg te geven.

De heer **De Vries** (PvdA): Waarom doet u dat dan niet gewoon op partijbasis met uw fractiegenoten aan de overzijde? Het gaat toch niet aan dat u er hier in de Tweede Kamer voor pleit dat de Eerste Kamer ergens langdurig aandacht aan gaat besteden?

De heer **Nijpels** (VVD): Het gaat u volstrekt niet aan dat ik hier op dit moment de wens uitspreek dat de Eerste Kamer hierover in de schriftelijke voorbereiding van dit wetsontwerp aandacht zal schenken.

De heer **De Vries** (PvdA): Dat gaat mij bijzonder aan, omdat ik lid van deze Kamer ben. Ik vind dat wij er allemaal voor moeten waken dat er vermengingen in het staatsbestel optreden die ongewenst zijn.

De heer **Nijpels** (VVD): U hoeft niet te waken over uitspraken van de VVD-fractie in de Tweede Kamer! Die bezorgdheid van u zou ik maar eens aan andere zaken besteden!

De heer **De Vries** (PvdA): Als wij dat in het algemeen mogen aannemen, hoeft u ook niet meer het woord te voeren.

De heer **Nijpels** (VVD): Dat is weer een buitengewoon groot misverstand. Ik blijf bij mijn wens dat ik hoop dat straks bij de schriftelijke voorbereiding in de Eerste Kamer aan deze zaak nog eens aandacht besteed zal worden. Ik ga daarmee volstrekt niet voorbij aan de rechten die de Eerste Kamer natuurlijk op dit terrein heeft. Ook ga ik daarmee niet voorbij aan de rechten die de Kamer heeft om de procedure ten aanzien van deze grondwetswijziging zelf vast te stellen.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over het al dan niet grondwettelijk vastleggen van de mogelijkheid van het opleggen van andere persoonlijke verplichtingen dan die ten behoeve van de militaire en civiele verdediging. De Minister en de regeringscommissaris hebben drie argumenten aangevoerd die pleiten tegen het opnemen van een dergelijke bepaling in de Grondwet. Ik wil nog nader ingaan op de waarborgen in internationale verdragen.

De heer **De Vries** (PvdA): Mag ik het betoog van de heer Nijpels even onderbreken? Hij zei, dat het hem erom ging, gekwalificeerde meerderheden te verkrijgen voor het in de toekomst realiseren van andere persoonlijke verplichtingen dan die, welke thans in de Grondwet zijn neergelegd. Daar is in geen van zijn amendementen sprake van geweest.

De heer **Nijpels** (VVD): Ik heb daarop heel duidelijk de nadruk gelegd toen ik mijn amendement op stuk nr. 14 in trok. Ik heb toen gezegd, dat wij in principe heel graag een grondwettelijke barrière opgeworpen zouden zien. De realiteit gebiedt ons te zeggen, dat het opwerpen van zo'n grondwettelijke barrière op dit moment niet mogelijk is, omdat daar geen politieke steun voor is. Vervolgens heb ik gezegd, dat er nog twee andere mogelijkheden zijn. Eén daarvan is het opnemen van een artikel in de Grondwet waarin een gekwalificeerde meerderheid wordt voorgeschreven. Ook zo'n voorstel zou echter, blijkens de reactie van de Kamer in eerste termijn, niet op een meerderheid kunnen rekenen. Tenslotte zijn wij daarom teruggevallen op de derde mogelijkheid en dat amendement staat nog overeind. Het amendement voorziet erin, dat het opleggen van persoonlijke verplichtingen bij wet dient te geschieden. Wij moeten dus een aflopende reeks hanteren, omdat

Nijpels

wij voor onze andere voorstellen in de Kamer geen meerderheid zouden behalen.

De heer **De Vries** (PvdA): Is die aflopende reeks al afgelopen of trekt de heer Nijpels ook zijn amendement op stuk nr. 15 in?

De heer **Nijpels** (VVD): Die vraag stelt de heer De Vries nu al voor de tweede keer. Toen hij het de vorige keer deed – bij interruptie – kondigde ik al aan, dat wij het niet zouden intrekken. Ook op dit moment voelen wij er niets voor. Mocht dit veranderen, dan zullen wij volgende week bij de stemmingen heropening van de beraadslaging vragen om ons tweede amendement alsnog in te trekken. Voorshands voel ik daar – het antwoord van de Regering gehoord hebbend – echter nog niets voor.

De heer **Brinkhorst** (D'66): De heer Nijpels plaatst mij door zijn tweede amendement niet in te trekken toch voor een probleem. Hij is eigenlijk helemaal niet vóór enige vorm van dienstplicht. Hij is er vervolgens alleen vóór om die met een versterkte meerderheid op te nemen. Is het dan niet voor de zuiverheid van de verhoudingen beter, dat hij een ander amendement indient, waarbij hij zo'n regeling met een versterkte meerderheid vastlegt? Dan weten wij in de Kamer tenminste waar wij met elkaar aan toe zijn.

De heer **Nijpels** (VVD): Nee, want in de Handelingen ligt nu heel duidelijk vast, dat wij erover hebben gedacht, zo'n amendement in te dienen. Ik schiet er echter volstrekt niets mee op om een amendement in te dienen, waarvan ik al bij voorbaat weet dat alleen de VVD-fractie ervóór zal stemmen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): De heer Nijpels schiet er – voor de duidelijkheid van de VVD-positie – nog veel minder mee op, als hij een amendement indient waar hij eigenlijk niet achter staat.

De heer **Nijpels** (VVD): De heer Brinkhorst legt mijn woorden volkomen verkeerd uit. Onze eerste optie was de grondwettelijke barrière. Wanneer die grondwettelijke barrière niet mogelijk is, moet ik overgaan op een ander amendement. Dat doe ik niet, omdat ik het zo plezierig vind, maar alleen omdat de realiteit – de meerderheid van de Kamer – mij gebiedt dit te doen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Als de heer Nijpels geen meerderheid verkrijgt

voor iets dat hij wel wil, dan moet hij thuisblijven. Dan moet hij geen amendement indienen, waarmee hij het zelf niet eens is.

De heer **Nijpels** (VVD): De heer Brinkhorst wil toch niet zeggen, dat je, als je hier geen meerderheid voor bepaalde voorstellen verkrijgt thuis moet blijven? Dan zou hij voortdurend niet in deze bankjes behoeven te zitten.

Ik ga verder met mijn betoog. Ik was gebleven bij het opleggen van persoonlijke diensten, anders dan die ten behoeve van de militaire en civiele verdediging.

De heer **De Vries** (PvdA): Mag ik op dit punt nog een vraag stellen aan de heer Nijpels? Hij heeft ons zoëven toevertrouwd, dat hij allerminst was overtuigd door de argumentatie die de Regering aan de Kamer heeft voorgelegd.

De heer **Nijpels** (VVD): Daar ga ik nu over praten.

De heer **De Vries** (PvdA): Gaat de heer Nijpels ons nu ook uiteenzetten waarom hij het daarmee niet eens is?

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik had de heer de Vries al een klein voorschotje gegeven, door te zeggen dat ik er voorshands nog niet over dacht om mijn tweede amendement in te trekken. Ik geef hiervoor nu mijn argumentatie. Daarna kan de heer De Vries beoordelen of onze argumentatie – althans in zijn ogen – hout snijdt.

De drie argumenten, die door de Regering naar voren zijn gebracht, heb ik genoemd. Ik wil ingaan op het tweede argument van de Regering, namelijk de internationale waarborgen en andere waarborgen, die er zouden bestaan. De regeringscommissaris heeft bij die waarborgen gewezen op een paar grondwetsartikelen en hij heeft gewezen op het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens. Over die grondwetsartikelen heeft hij gezegd, dat de eventuele verplichtingen altijd betrekking zullen hebben op arbeidsverplichtingen en dat die internationale verdragen ons verplichten om dan ook bij wet dergelijke afwijkingen te doen vastleggen. Mijn vraag blijft – ook na beantwoording van mijn interruptie in tweede termijn – of er toch niet verplichtingen te verzinnen zouden zijn – ik denk daarbij aan de inkwartieringsbepalingen – die in feite niet te vatten zijn onder het hoofdstuk arbeid, maar die toch de burger verplichtingen kunnen opleggen.

Ik vraag de Regering of een dergelijke verplichting wel of niet onder die

bepalingen is te vatten. Mocht dat niet het geval zijn, dan blijven de argumenten ten aanzien van mijn amendementen voorkomend op stuk nr. 15 overeind staan, omdat wij dan toch een grondwettelijke basis nodig achten.

Op een interruptie van de heer De Vries antwoordde de Minister van Binnenlandse Zaken dat de Grondwet zich in ieder geval niet verzet tegen het opleggen van persoonlijke diensten anders dan die ten behoeve van de militaire en civiele verdediging. De cruciale vraag die dan nog overblijft, is of dergelijke verplichtingen in ieder geval bij wet geregeld moeten worden. Het antwoord van de Regering is onomwonden 'ja'. Ten aanzien van de inkwartieringsplicht vraag ik mij af of de redenering van de regeringscommissaris op dit punt ook opgaat. Aan de hand van argumenten die de Regering in tweede termijn ongetwijfeld zal geven, zal mijn fractie zich nader beraden over de vraag of ons amendement wel of niet zal worden ingetrokken.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Regering voor haar antwoorden in eerste termijn. Met betrekking tot wetsontwerp 15 883, adeldom en ridderorden, kan ik erg kort zijn.

Mijn fractie heeft in eerste termijn al gezegd dat zij het opnemen in de Grondwet van een bepaling inzake adeldom een volstrekt uit de tijd zijnde zaak vindt. Twee eeuwen geleden zijn de verschillende standen opgeheven en er is geen reden om anno 1980 nog een bepaling over de adeldom in de Grondwet te hebben. Mocht het in de toekomst wenselijk zijn bij een eventuele toetreding van een nieuw lid tot het Koninklijk Huis alsnog een prinselijke of andere titel te verlenen, dan kan men dat alsnog ad hoc bekijken. Wij hebben geen behoefte aan een dergelijke bepaling in de Grondwet en hebben om die reden grote aarzelingen om een van de amendementen op dit punt te steunen.

Met betrekking tot wetsontwerp 15 467 inzake de verdediging wil ik de Regering graag complimenteren met haar antwoorden, hoewel ik graag over twee punten nog enkele opmerkingen wil maken. In de eerste plaats heb ik met betrekking tot de kwestie van de internationale taken of de internationale verplichtingen in eerste termijn al gezegd het belangrijk te vinden dat in de nieuwe formulering van de Grondwet het begrip 'internationale taken' is opgenomen en niet langer het begrip 'internationale verplichtingen'.

Brinkhorst

Ik zou graag willen dat de Regering in tweede termijn iets nader ingaat op de vraag wat dat nu precies inhoudt en met name omdat in de nota naar aanleiding van het eindverslag de opmerking is toegevoegd dat er ook nog andere taken kunnen zijn.

De Minister heeft in eerste termijn gezegd dat een precieze omschrijving bij wet zou moeten worden geregeld, maar wij moeten bij de behandeling van de grondwetswijziging wel weten waar wij aan toe zijn en waaraan wij denken als wij het begrip 'internationale taken' formuleren. Als ik de Minister goed heb begrepen, is hij ook van mening dat het niet een ruime interpretatie kan zijn. Ik zou het graag nader toegespitst willen zien door aan de hand van enkele voorbeelden te vragen of de Minister van mening is dat dit soort taken in de nu voorgestelde grondwetsbepaling besloten ligt.

De heer De Vries heeft bij interruptie gevraagd of het begrip 'internationale taken' hetzelfde is als 'taken in internationaal verband'. De Minister heeft geantwoord dat dit natuurlijk niet het geval is. Ik ben het met de Minister eens, maar het roept wel de vraag op of samenwerking van Nederland met bijvoorbeeld landen buiten NAVO-verband om de beroemde aanvoertroute rond de Kaap te beschermen, een internationale taak moet worden genoemd of niet, dus of daarvoor een wettelijke verplichting nodig is of niet.

Deze vraag is niet helemaal theoretisch omdat ten aanzien van het NAVO-verdragsgebied tot dusverre altijd het standpunt is ingenomen dat dit gebied beperkt is tot de Kreeftskring. Samenwerking daar buiten zou een ander kader met zich brengen.

De tweede – bij wijze van voorbeeld – gestelde vraag is of andersoortige samenwerking van Nederland met andere landen dan alleen maar in het kader van de Verenigde Naties – bijvoorbeeld een door de Franse president voorgestelde EEG-operatie in Zaïre of in het gebied rond Zuid-Afrika; er zijn in de komende jaren wellicht meer EEG-initiatieven te verwachten – ook onder het begrip 'internationale taken' zou vatten. Ik stel deze twee vragen, omdat het mij voorkomt dat zij niet geheel theoretisch zijn. Juist ook voor de grondwettelijke interpretatie kunnen zij in de toekomst van belang zijn.

De heer **De Vries** (PvdA): De Minister was wat voorzichtiger bij het beantwoorden van mijn vraag. Hij heeft namelijk gezegd, dat een internationale taak niet dezelfde behoefte te zijn als

een taak in internationaal verband. De heer Brinkhorst geeft een veel stelliger antwoord. Hij zegt, dat dit natuurlijk niet hetzelfde is. De voorbeelden die hij in vragende zin noemt, roepen echter weer evenzoveel vragen bij mij op. Ziet hij zelf inderdaad een duidelijk verschil tussen het gebruik in terminologie?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ja, ik denk dat met het begrip 'internationale taken' op zich zelf een restrictieve formulering is bedoeld, vooral in het kader van bestaande internationale organisaties in NAVO-verband of in dat van de Verenigde Naties. Dit grondwetsartikel vormt eigenlijk nauwelijks een basis voor activiteiten in een ander kader daarbuiten. Dat is de reden waarom ik de desbetreffende vraag aan de Minister heb gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Nijpels is in een niet geheel overtuigend betoog ingegaan op de vraag van de andere persoonlijke verplichtingen. De regeringscommissaris heeft gezegd, dat de Grondwet uitgaat van een open stelsel en het is derhalve niet noodzakelijk, dat in de Grondwet een dergelijke bepaling wordt opgenomen. Ik spreek mij op dit ogenblik niet uit over de vraag, of D'66 al dan niet een stelsel van sociale dienstplicht of maatschappelijke dienstplicht in Nederland wil invoeren. Daarover vinden wel discussies plaats in onze eigen partij. Dit geldt naar mijn mening echter ook voor andere partijen. Eén ding staat voor ons echter vast en dat is, dat het zal gaan om een zodanig ingrijpende verplichting ten aanzien van de burgers, dat men niet eenvoudigweg kan volstaan met een wettelijke bepaling waarover in deze Kamer kan worden beslist. Het gaat om een diepe ingreep in de grondrechten van de burger. De regeringscommissaris heeft in dit verband artikel 1.18 en artikel 5.1.9 genoemd, die hiervoor een mogelijkheid bieden. Het gaat hierbij echter bepaald om iets meer, namelijk om een positief geformuleerde verplichting. Om die reden zijn wij er voorstander van om daarvoor een grondwettelijke basis te creëren. In de schriftelijke gedachtenwisseling hebben wij dat ook aangegeven.

Ik heb dan ook samen met de heer De Kwaadsteniet hierover een amendement ondertekend. Juist om de band met de militaire verdediging los te maken, is besloten om daaraan een apart artikel te wijden. Het bezwaar van regeringszijde dat men het niet alleen maar kan zien in het kader van de militaire verdediging, lijkt daarmee opgeheven.

Het amendement spreekt zich niet uit over de vraag, of er op korte termijn een sociale dienstplicht moet komen. Daarvoor is nog buitengewoon veel discussie nodig. Wanneer men zo ver komt, moet daarvoor toch een grondwettelijke basis zijn. Het kan dan niet voldoende zijn om uiteindelijk alleen maar bij de wet een maatregel te nemen.

Het laatste argument van de regeringscommissaris sloeg op de opmerking dat er ook rekening moet worden gehouden met verdragsverplichtingen. Op zich zelf is dat juist. Bij een vorige behandeling van een grondwetsherziening, toen wij spraken over de buitenlandse betrekkingen, vond de regeringscommissaris het nodig, zo herinner ik mij, juist op dat punt steeds een nationale basis aanwezig te laten zijn. De heer Simons zal zich herinneren, dat wij toen een discussie hebben gehad over de vraag, of verdragen moesten worden goedgekeurd, voordat daaraan een nationale uitwerking was gegeven. Welnu, ook dat element is voor mij nogal van belang geweest voor de indiening van het amendement. Bij internationale verdragen, met name bij VN-verdragen, is altijd een interpretatiekwesie aan de orde. Daar het om een fundamentele bepaling gaat, is het goed, dat de Grondwet ter zake een dergelijke bepaling bevat, naast datgene wat in andere verdragen door Nederland onderschreven is.

□

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik bedank graag de Minister en de regeringscommissaris voor de antwoorden.

Bij de behoefte aan deconstitucionalisering van een aantal verhoudingen in onze samenleving heeft de Minister het hoofdstuk over de militaire verdediging sterk beperkt. Degenen die hier tegen bezwaren aanvoeren, antwoordt de Minister in zijn algemene beschouwing dat er in wezen niets verandert. Het niet expliciet vermelden van de krijgsmacht houdt geen tekort aan waardering van de krijgsmacht in, zo zegt de Regering. Het houdt in elk geval wel een vermindering van de waardering in. De waardering voor een instelling die wordt vermeld, is meestal groter dan de waardering voor een instelling waaraan bij het lezen van de Grondwet alleen maar stilzwijgend kan worden gedacht.

Verder is het één van de principiële kenmerken van de moderne staat dat de centrale overheid niet de waterstaart of het onderwijs heeft gemonopoliseerd, maar dat juist heel speciaal de

Verbrugh

krijgsmacht is gemonopoliseerd. Het niet vermelden van een krijgsmacht in de Grondwet is daarom niet alleen een vermindering van waardering, maar ook een tekort aan waardering.

Ook het argument van de Minister dat het niet vermelden van de krijgsmacht in de Grondwet juist haar instrumentele karakter laat zien, heeft mij weinig overtuigd.

De primaire taken van de overheid zijn leiding geven aan het openbare deel van de ontwikkeling van de samenleving en het beschermen van de samenleving. Als men de krijgsmacht dan een instrument noemt, zou men ook de SER en veel andere organen instrumenten kunnen noemen. Ik vrees dat het hier gaat om een wezenlijk andere visie van de Minister op de krijgsmacht.

Verder betreur ik het dat de Minister wil blijven afzien van de grondwettelijke inperking van internationale taken met militaire aspecten, die aan dienstplichtigen kunnen worden opgelegd. De Minister legt hier weer de nadruk op de deconstitutionalisering: in de Dienstplichtwet kan alles geregeld worden. Inderdaad, daarin kan veel geregeld worden. Toch heeft de Minister mij niet duidelijk kunnen maken dat hij enerzijds de vrijheid van persoonlijke meningsuiting, voor zover het geen opruiing betekent, in de Grondwet vastgelegd wil zien, en dat hij anderzijds niet in de Grondwet wil vastleggen dat iemand, die het met het inzetten van militaire middelen voor een zaak ergens in de wereld politiek oneens is, zelf niet voor die zaak behoeft te worden ingezet. Zoals ik in eerste termijn al heb gezegd, valt dit niet onder gewetensvrijheid. De Minister heeft trouwens zelf ook al gezegd dat niet alles wat zich als gewetensbezwaar aandient, als zodanig kan worden erkend. Ik handhaaf dan ook mijn amendement op artikel 5.2.4. om het woord 'ter zake' toe te voegen, omdat het hier om een principiële zaak gaat.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij beperken tot een enkele opmerking over het artikel over de adeldom. De Minister kon niet volgen welke de bedoeling was van mijn vraag welk beleid zou worden gevoerd, wanneer mijn voorstel met betrekking tot de formulering van het artikel zou worden gevolgd. Ik begrijp die redenering niet. De Regering heeft in het wetsvoorstel niet anders gedaan dan voorgesteld alleen een bepaling in de Grondwet op te nemen. Zij heeft de

gedachte afgewezen dat er een wettelijke grondslag zou komen in de vorm van een wet op de adeldom.

Welnu, welk beleid heeft de Regering nu, wanneer alleen een grondwetsbepaling is opgenomen? Dat is niets anders dan een Koninklijk besluit uit 1814, een soort spiekbriefje van de soeverein vorst op grond waarvan beleid wordt gevoerd. Ik zie niet in welk verschil er zou zijn tussen die situatie en de situatie waarin niet bij Koninklijk besluit, maar bij aparte wet per geval een voorstel zou worden gedaan om adeldom te verlenen. Ik heb bovendien een eigen kijk gegeven op het geheel door te zeggen dat het in een heel enkel geval zou moeten geschieden.

Het vreemde wat zich nu hier voordoet is, dat waar de Regering in alle fasen van de schriftelijke behandeling een wettelijke regeling heeft afgewezen als overbodig, wij thans constateerden, dat een meerderheid van deze Kamer een wettelijke regeling wel op prijs stelt. Welnu, ik vind het merkwaardig een wet te gaan ontwikkelen die weinig of niet toegepast zou worden. Dat lijkt me erg veel werk voor weinig resultaten en bovendien is het vanuit onze benadering volstrekt overbodig werk. Vandaar dat wij aan zo'n wettelijke regeling in het geheel geen behoefte hebben.

□

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg de Regering – en daarbij sluit ik de regeringscommissaris in – hartelijk dank voor de antwoorden. Ik heb aan hetgeen van de zijde van de Regering is gezegd zelf betrekkelijk weinig toe te voegen. Ik ben het daar namelijk mee eens. Er zijn echter een aantal collega's die mij en daarmee mijn fractie in verwarring proberen te brengen en ik moet daar dus een enkel woord over spreken.

In de eerste plaats had ik al voerspeld dat de heer Nijpels zijn terugtocht verder zou voortzetten. Ik hoop dat het antwoord dat de Regering hem straks zal geven hem de moed geeft om het amendement op stuk nr. 15 ook in te trekken. Inmiddels zij wij verblijd met een tekst van de collega's De Kwaadsteniet en Brinkhorst, die aan een esthetisch bezwaar van de Regering tegemoet hebben willen komen door persoonlijke diensten die zouden moeten worden opgelegd in een apart artikel onder te brengen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Neen, ...

De heer **De Vries** (PvdA): Ik zeg 'moeten', omdat de heer Brinkhorst aanleiding heeft gegeven om in die richting

te denken. Het esthetisch probleem is dus voor een deel verholpen. Desondanks kan ik mij eigenlijk niet voorstellen dat de verandering van een negatieve formulering, gekozen door de heer Nijpels, namelijk: het kan niet dan volgens regels bij de wet, in een positieve formulering, gekozen door de collega's De Kwaadsteniet en Brinkhorst, te weten: het kan alleen maar volgens de wet, ons nu zo verschrikkelijk veel verder helpt op legislatief gebied. Ik ben het met de Regering eens dat wat hier geformuleerd wordt door de collega's een feit is, dat eigenlijk geen verdere discussie zou behoeven in deze Kamer. De Regering heeft dus geen behoefte aan deze tekst. De wetgever zal in de toekomst, vanzelfsprekend rekening houdend met de internationale verdragen, zo'n verplichting desgewenst in een wet kunnen neerleggen. Waarom dan de ijver, zo vraag ik mij in gemoede af, om te proberen iets neer te leggen in de Grondwet – een wet die toch zou moeten uitblinken door gebrek aan overbodigheden – wat volgens de Regering en naar ik aanneem volgens de meerderheid in deze Kamer volstrekt vanzelfsprekend is. De wetgever kan in de wet neerleggen dat er verplichtingen worden opgelegd.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik waardeer altijd de pogingen van de heer De Vries om tot een parodie van de werkelijkheid te komen, zoals ook thans het geval is, maar ik denk dat het voorgestelde grondwetsartikel toch een iets serieuzere behandeling verdient dan de badinerende toon waarop de heer De Vries erover spreekt. Ik zou hem willen vragen of het opleggen van een maatschappelijke of sociale dienstplicht niet een in de persoonlijke levenssfeer diep ingrijpende verplichting aan de burgers oplegt.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik wijs de heer Brinkhorst erop dat, als hij met dit artikel het oog heeft op de introductie van een maatschappelijke of sociale dienstplicht, het voor de duidelijkheid wenselijk geweest zou zijn, als hij dat ook in de tekst had neergelegd. Het is een bijzonder algemeen artikel, waarvan helemaal niet valt na te gaan of het zeer specifiek op de sociale of maatschappelijke dienstplicht betrekking heeft dan wel op nog andere verplichtingen die aan de fantasie van ons of onze opvolgers zouden kunnen ontspruiten.

In de tweede plaats worden bij wetten in dit land vele verplichtingen aan burgers opgelegd, die soms zeer ingrijpend kunnen zijn. De vraag is, of

De Vries

wij een grondwettelijke basis nodig hebben om dat te doen. Die vraag heeft de heer Brinkhorst met de heer De Kwaadsteniet met ja beantwoord. Ik beantwoord de vraag met de Regering met neen. Ik ben het wel met de heer Brinkhorst eens dat een maatschappelijke of sociale dienstplicht, waarop hij de tekst kennelijk wil toespitsen, een buitengewoon indringende zaak is. Er is mij in dit huis geen fractie bekend die daarvoor al pleit. Wel wordt de gedachte hier en daar opgevoerd, bestudeerd en bediscussieerd, maar er is niemand die zover is dat aan een serieus invoeren ervan zou kunnen worden gedacht. Daarom aarzel ik ten eerste wat de gedachte zelf betreft en ten tweede om aan die gedachte voedsel te geven door nu nadrukkelijk een overbodige bepaling in de Grondwet op te nemen, omdat het idee kennelijk meer aandacht verdient.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het begrip overbodigheid voert u nu weer aan. Dan zou u ook moeten zeggen dat het hele begrip dienstplicht die grondwettelijke basis niet nodig heeft. Zou dat uw standpunt zijn? Er is toch geen verschil tussen een sociale en maatschappelijke dienstplicht en dienstplicht in de militaire zin?

De heer **De Vries** (PvdA): Het lijkt mij dat er een enorm verschil is. Ons land kent al gedurende enkele eeuwen een krijgsmacht, in het kader waarvan verplichtingen worden opgelegd. U spreekt nu over iets dat u zelf nog nauwelijks kunt definiëren. U weet nog niet eens of u het zelf wel wilt. De vraag, of we in die richting moeten gaan, zal in de toekomst door de wetgever moeten worden behandeld. De Grondwet geeft hem daartoe mogelijkheden. Dat het gewent is in de Grondwet, voor zover het een diep ingrijpende verplichting betreft die reeds bestaat, waarvan wij de draagwijdte kennen en waarvan de Regering terecht heeft gezegd dat zij de burger in een situatie van leven en dood kan brengen, daarvoor een regeling op te nemen, lijkt mij volstrekt gerechtvaardigd, maar het is heel wat anders dan wat u kennelijk op het oog heeft met uw maatschappelijke en sociale dienstplicht.

De heer **Brinkhorst** (D'66): We zijn het er dus kennelijk wel over eens, dat als men tot een zodanige oplegging van een sociale en maatschappelijke dienstplicht komt, het een diep ingrijpende bepaling zou zijn. In die situatie is er geen principiële verschil met betrekking tot de militaire dienstplicht.

Uw argumentatie is, dat het overbodig is. Ik meen dat het niet overbodig is omdat over de aard van de ingreep in de persoonlijke situatie een grote mate van overeenstemming bestaat.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik kan u dat genoegens helaas niet gunnen. Ik heb zoëven al gezegd, dat een kenmerkend verschil in ieder geval is dat de dienstplicht de burger in tijden van conflict in een situatie brengt, waarin hij eventueel zijn leven veul zal moeten hebben voor een plicht die de gemeenschap hem oplegt. Ik kan mij niet voorstellen dat er wat die risico's betreft een parallel kan bestaan met de maatschappelijke en sociale dienstplicht die u voor ogen staat.

Verder ben ik volstrekt niet in staat na te volgen wat u aan ingrijpende verplichtingen zou willen opleggen in het kader van de sociale en maatschappelijke dienstplicht, want er is nog geen partijprogramma of wat dan ook te bespeuren waarin maar een begin wordt gemaakt met aan te geven, hoe ingrijpend die verplichting zou moeten zijn. Hoe kunnen we dan nu al beoordelen of we een grondwettelijke bepaling ervoor nodig hebben? Met de Regering stel ik de vraag, waarom iets in de Grondwet neerleggen terwijl de normale wetgever een verplichting als door u bedoeld zonder meer in de wet kan regelen, uiteraard rekening houdend met internationale verdragen, die op dit punt niet onbelangrijke restricties opleggen. Bij voorbeeld het Europees Verdrag tot Bescherming van de Mensenrechten legt beperkingen aan een wetgever op indien deze ingrijpende verplichtingen wil opleggen. Gelukkig is er ook rechtsbescherming mogelijk tegen wetgevers die een dergelijk idee zouden hebben. Ik hoop dat ik hiermee duidelijk heb gemaakt, welke mijn benadering van het amendement op stuk nr. 19 is.

Een enkel woord wil ik nog wijden aan het amendement op stuk nr. 20.

De heer **Nijpels** (VVD): U zou nog duidelijk maken waarom volgens u alle persoonlijke verplichtingen buiten die ten behoeve van de militaire en civiele verdediging in ieder geval altijd in een wet moeten worden vastgelegd en niet bij voorbeeld in een algemene maatregel van bestuur.

De heer **De Vries** (PvdA): Het spijt mij dat ik door het interruptiedebat met de heer Brinkhorst die vraag was vergeten.

Het antwoord is erg eenvoudig. In de rechtsstaat Nederland is het onmogelijk aan burgers verplichtingen op te leggen, zonder dat daarvoor een wettelijke basis bestaat.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans over amendement op stuk nr. 20 van de leden De Kwaadsteniet en Brinkhorst te spreken. Daarin staat:

'Totdat ter zake bij de wet een voorziening zal zijn getroffen, inhoudende, dat een Koninklijk besluit inzake het buitengewoon onder de wapenen roepen in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden van buitengewone dienstplichtigen die niet in werkelijke dienst zijn, onverwijld de goedkeuring van de Staten-Generaal behoeft, blijft artikel 200 van de Grondwet naar de tekst van 1972 van kracht.'

In het voorlopig verslag en in het eindverslag heb ik nogal wat aandacht aan deze problematiek besteed. Aanvankelijk leek het mij onbevredigend dat deze bepaling van artikel 200 zou vervallen. Ik ben gelukkig door de Regering ervan overtuigd, dat de weg die zij bewandelt in onze staatsrechtelijke en staatkundige verhoudingen de juiste is. Ik merk aan het adres van mijn collegae op, dat allermint duidelijk is, dat de wettelijke voorziening, die naar ik aanneem, getroffen zal worden, zal inhouden dat een KB door de Kamer zal moeten worden goedgekeurd.

De collegae anticiperen hier op een wetsontwerp, waarvan de inhoud ons allermint bekend is. Het is in ons staatsrecht ongebruikelijk, dat een KB niet van kracht is, totdat de Kamer daarin heeft bewilligd. Het is mogelijk, dat een KB aan de Kamer ter discussie wordt voorgelegd en dat zij dan een uitspraak doet, die in verband staat met het KB. Wat een KB, dat de goedkeuring van de Staten-Generaal behoeft betreft, merk ik op dat mij daarvan geen precedent bekend is. Het lijkt mij, dat het karakter van een KB als een bestuursdaad ook in strijd is met inschakeling van het parlement in de besluitvorming omtrent het KB.

Ik smee de collegae er begrip voor te hebben, dat de staatsrechtelijke verhoudingen in de tijd, waarover wij thans spreken – barre nood – niet uit het oog worden verloren. Het is niet juist, thans vooruit te lopen op de inhoud van de wet, die de Kamer straks de gelegenheid geeft zich over de mobilisatie uit te spreken. Met de Regering ben ik van mening, dat het mogelijk is, omdat aan de hand van de beleidsbeslissing te doen, alhoewel men zich kan afvragen, of de wet niet een meer gedetailleerde inspraak van de Kamer mogelijk moet maken. Ik wijs er echter op, dat de omstandigheden waarover wij thans spreken, waarschijnlijk niet de gelegenheid bieden en détail op de zaken in te gaan. Er zal

De Vries

één hoofdvraag aan de orde zijn: Moet die mobilisatie al dan niet doorgaan? De details van een wettelijke regeling staan buiten de realiteit.

Ik hoop, dat mijn collegae een bevredigend antwoord op deze vragen kunnen geven. Ik hoop ook dat de Regering er het hare aan zal doen, deze Kamer van het aannemen van deze amendementen af te houden.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Vanzelfsprekend onze dank voor de beantwoording van de kant van de Minister en de regeringscommissaris. Laat ik beginnen met het gemakkelijkste, te weten instemming met wat van de zijde van de Regering naar voren is gebracht. Ik heb met genoegen vernomen, dat de Regering vasthoudt aan de omschrijving 'ernstige' ten aanzien van de gewetensbezwaren, en dat de ergens in de witte stukken gesignaleerde weglating van dit bijvoeglijke naamwoord geen enkele bedoeling verried.

Ik kan verder concluderen, dat het woord 'ernstige' objectief is bedoeld, naar de overheid toe, en niet subjectief vanuit gevoelens, die bij bezwaarden leven, en voorts, dat de lading van de kwalificatie 'ernstige' voornamelijk wordt aangebracht vanuit het Grondwetsartikel, dat de overheid ter wille van het bestaan en voortbestaan van de staat ten zeerste hecht aan de verdediging.

De Regering blijkt politieke en juridische bezwaren te hebben tegen het vastleggen van bepalingen die het eventueel opleggen van sociale verplichtingen of diensten wat moeilijker zouden kunnen maken. Het deed ons uiteraard genoeg te vernemen dat in die richting geen plannen bij de Regering bestaan en dat allerhande bepalingen met name in verdragen nog niet daartoe dringen. Niettemin zouden wij enige bepaling met zoveel woorden toch wel op prijs stellen. Als iets degelijks niet in de Grondwet kan worden opgenomen, moet het toch minstens bij de wet geregeld worden.

De Minister heeft de 'afslanking' van de defensieartikelen met verve verdedigd en heeft verklaard waarom destijds de oude grondwetsartikelen inzake de verdediging zoveel nadruk kregen en sterk werden uitgebreid, omdat zij zich namelijk verzetten tegen de toenmalige tendensen. Ik heb dit uiteraard met belangstelling gevolgd en ik heb ook wel begrip voor het betoog. Als ik de Minister goed heb begrepen, hebben deze wetsartikelen hun uitwer-

king niet gemist en hebben zij tot de huidige situatie bijgedragen. Met andere woorden: de artikelen hebben hun schuldige plicht gedaan en kunnen verdwijnen. Vandaar de minimalisering waarmee de grondwetsvoorstellen nu voor de dag komen. Dit geeft mij wel de vraag in of de Regering bij de verwijdering van allerlei overtuigingen uit het verleden zich misschien wat meer rekenschap moet geven van toekomstige ontwikkelingen, omdat magere, of wat correcter uitgedrukt: summiere bepalingen weinig weerstand bieden wanneer bepaalde, nieuwere, modieuzere en soms vluchtigere opvattingen om zich heen grijpen, die dan onvoldoende vanuit de Grondwet kunnen worden weerstaan. Met andere woorden: wij hebben eigenlijk te weinig gevonden waaruit blijkt dat de Regering zich op de toekomst richt bij het opstellen van de Grondwet. De regeringscommissaris heeft gesproken van een open stelsel, maar het mag toch naar ons inzicht niet een te open stelsel zijn.

Op grond van deze overwegingen heb ik al gepleit voor het opnemen van bepalingen die het opleggen van sociale diensten wat minder gemakkelijk maken. Daarom ben ik het eens met de heer Verbrugh en zou ik een nadere precisering of toespitsing van de internationale taken in de Grondwet op prijs stellen, hetgeen volgens de heer Verbrugh zou moeten gebeuren door invoeging van de woorden 'ter zake'. Dan behoeven niet direct gewetensbezwaren naar voren te komen wanneer een dienstplichtige zou worden opgeroepen en naar zijn oordeel niet direct de verdediging van het eigen land aan de orde is. Vandaar ook, dat wij het op prijs zouden hebben gesteld wanneer de Koning expliciet op de een of andere wijze in het grondwetsartikel zou voorkomen. Als wij spreken van ernstige gewetensbezwaren brengt dat tegenbeeldig ook mee dat het een ernstige zaak geldt, namelijk de defensie. Juist wanneer de verdediging een actuele aangelegenheid wordt – en gelet op de eed, die door betrokkenen wordt afgelegd – is het van groot belang, dat de Koning in het artikel wordt genoemd. Dit zou een meer persoonlijk karakter geven aan de zaak wanneer het 'diepe ingrijpen' aan de orde zou komen.

□

De heer **Van der Burg** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik dank de Regering voor de beantwoording van de vele vragen.

Wat betreft de adeldom herinner ik eraan, dat ik mijn amendement, voorkomend op stuk nr. 10, heb ingetrokken. Samen met collega Nijpels heb ik een nieuw amendement, voorkomend op stuk nr. 14, ingediend. Van de zijde van de Regering is er tegen dit amendement geen verzet gekomen, zoals uit de antwoorden van de Minister is gebleken. Ik neem dan ook aan dat het amendement, zo het een meerderheid verkrijgt, zal leiden tot een wet, zoals daarin bedoeld.

Ik dank de Minister voor de ruime aandacht, die hij heeft besteed aan mijn betoog over de ridderorden. Ik ben verheugd over het feit dat de Regering het eens is met de visie van het CDA, dat het aantal onderscheidingen bij afschaffing van de medailles ten minste gelijk moet blijven. Ik heb kennis genomen van het feit, dat een voorstel tot wijziging van het decoratiebeleid aan de Ministerraad is voorgelegd. Ik hoop dat men spoedig tot besluitvorming hierover zal komen.

Ik ben er blij om, dat de Minister de wens van het CDA onderstreept, dat een evenwichtige spreiding van onderscheidingen over alle lagen van de bevolking dient plaats te vinden. In dit kader heb ik nota genomen van het feit dat bij de op te stellen richtlijnen aandacht wordt besteed aan de functieverwisseling gedurende maatschappelijke loopbanen, die tot op heden tot een geringere kans op onderscheiding heeft geleid dan wanneer er sprake is van een langdurig dienstverband bij één werkgever.

De toezegging van de Minister inzake een circulaire met betrekking tot het aanvragen van decoraties, te verzenden aan burgemeesters, stemt de CDA-fractie tot voldoening.

Ik merk nog op, dat naar mijn oordeel thans de Militaire Willems Orde wél postuum wordt verleend. Ik meen dat dit ook zou kunnen gelden voor de orde van Oranje-Nassau en de orde van de Nederlandse Leeuw.

Overigens ben ik verheugd over het feit, dat de kwestie van de postume onderscheidingen de aandacht van de Regering heeft.

□

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met veel belangstelling kennis genomen van het betoog van de Minister betreffende de geschiedenis van de defensieparagraaf in de Grondwet en van zijn verhaal over het oppergezag en de krijgsmacht. Ik was het met dat betoog geheel eens. Ik heb in eerste termijn trouwens al laten blijken dat ik het

De Kwaadsteniet

eens was met de benaderingswijze, zoals naar voren gebracht in de memorie van toelichting; ik zag op dat punt geen probleem. Het enige wat ik gevraagd heb en wat is gehonoreerd, is om op dit punt een zo groot mogelijke algemene duidelijkheid, ook buiten de Kamer, te scheppen, voor zover die niet aanwezig was.

Met hetgeen de Minister heeft opgemerkt over de vernieuwing van de Grondwet, doel van de verdediging, het militaire én het civiele element waarvan de Minister de samenhang nogmaals heeft onderstreept was ik het geheel eens. Ten aanzien van de civiele verdediging heb ik alleen gevraagd of zo duidelijk mogelijk naar voren kon worden gebracht, eveneens ook buiten deze Kamer, ten opzichte van de burgers, hoe deze zaken liggen. Met het artikel 5.2.6. heb ik geen problemen. Wel heb ik de incongruentie in vergelijking met het punt van de mobilisatie naar voren gebracht. Ik kom daar straks nog op terug.

Ik heb nogmaals kunnen constateren dat er ten aanzien van de gewetensbezwaren geen inhoudelijke wijzigingen zijn aangebracht. Er vindt slechts een tekstuele wijziging plaats. Ik heb daaruit geconstateerd dat mijn bijdrage in eerste termijn juist was.

Ik kom nu op de twee punten, waarop ik na de eerste termijn alsnog amendementen heb ingediend. Wat betreft de andere verplichtingen en het niet limitatieve karakter van dit artikel, zou ik willen wijzen op hetgeen ik op dit punt in eerste termijn naar voren heb gebracht. Tijdens de voorbereiding is over de term 'andere verplichtingen' een discussie ontstaan en die discussie zet zich bij deze mondelinge behandeling voort.

Men kan zich natuurlijk op het standpunt stellen dat er ten aanzien van die andere verplichtingen op dit ogenblik geen behoefte is aan een grondwettelijke bepaling en dat de wetgever een aantal zaken kan regelen. Toch is het goed op dit punt nader in te gaan, ook al omdat amendementen van verschillende strekking zijn ingediend. Het heeft geen toelichting dat mijn amendement terzake anders is dan dat van de heer Nijpels. De Minister heeft gezegd, dat hij het amendement-Nijpels in dit stadium van de discussie overbodig vindt. Hij heeft het daarmee dus niet geheel weggepoetst.

Minister **Wiegel**: Als ik iets overbodig vind, betekent het dat ik dat wegpoets.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik ben dan benieuwd naar de betekenis van krachtiger kwalificaties!

De heer **Nijpels** (VVD): De Minister is altijd vriendelijk tegenover partijgenoten.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Dat kan natuurlijk niet gelden in deze Kamer, want ik heb begrepen dat de Minister hier niet alleen tot partijgenoten heeft gesproken. Daar heeft hij andere vergaderingen voor, lijkt mij. De Regering heeft een aantal opmerkingen gemaakt over het negatief geformuleerde amendement-Nijpels. Je kunt hierbij inderdaad verwijzen naar de artikelen 1.18 en 5.1.9 en misschien ook wel naar artikel 1.15. Mijn benaderingswijze is echter anders. Ik denk niet alleen aan sociale dienstplicht. In het kader van een algemene grondwetsherziening – waarbij het dus niet gaat om de korte termijn – lijkt het mij zinnig de vraag te stellen of het grondwettelijk verantwoord is bij wet zware verplichtingen aan burgers op te leggen, zonder dat daarover in de Grondwet iets meer expliciet is opgenomen.

Te meer daar er op dit punt verschillende gedachten leven en rekening moet worden gehouden met internationale verdragen, kan men zich afvragen of te zijner tijd bepaalde verplichtingen alleen bij wet kunnen worden opgelegd. Ook moet men zich afvragen of die verplichtingen niet zo zwaar en ingrijpend zijn dat er een grondwettelijke basis voor gewenst geacht moet worden. Vandaar dat ik in deze positieve zin een amendement heb ingediend.

De heer **De Vries** (PvdA): Acht u het juist om dit amendement in te dienen bij een wetsontwerp dat zeer nadrukkelijk beoogt de verdediging te betreffen?

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Daar kom ik nog op, want ik was nog niet geheel klaar. In eerste termijn heeft de heer De Vries ook al gevraagd of het wel zo juist was om deze bepaling in artikel 5.2.4. op te nemen. Vandaar dat ik gepoogd heb hieraan enigermate tegemoet te komen, door een nieuw artikel te maken. Gezien de considerans is het inderdaad de vraag of het een elegante oplossing is. In eerste termijn heb ik de Minister dit overigens niet horen gebruiken als argument tegen het amendement-Nijpels. Ik zou graag vernemen hoe de Minister hier tegen aan kijkt. Ik heb geen enkele moeite om aan de considerans na het woord 'verdediging' toe te voegen 'en andere verplichtingen'. Dat kunnen wij na het antwoord van de Minister op dit punt nog bezien.

De heer **De Vries** (PvdA): Vindt u het dan niet veel beter om ter zake een initiatiefwet te dienen, zodat de bepa-

ling op de juiste plaats komt en alle argumenten erbij aan de orde komen? De argumentatie bij dit debat had tot nu toe sterk met de verdediging te maken. Het heeft zich wat uitgebreid, naarmate men precieser ging bepalen waarover het eigenlijk ging. Als u nu echt het oog heeft op maatschappelijke en sociale dienstplicht, moet dit mijns inziens uitvoeriger bediscussieerd kunnen worden in de Kamer. Het behoort dan ook als zodanig aan de Kamer te worden gepresenteerd.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik heb er geen enkel probleem mee om in overleg te trachten tot de meest juiste oplossing te komen, indien mijn oplossing niet voldoende acceptabel zou blijken te zijn. Ik richt mij overigens niet specifiek op het punt van de sociale dienstplicht. Wanneer wij in een algehele grondwetsherziening verplichtingen op een bepaald gebied opleggen en daarbij de vraag rijst of ook andere verplichtingen aan burgers kunnen worden opgelegd, is het toch minstens zinnig om daarover met elkaar te discussiëren, ten einde een zo goed mogelijke oplossing te vinden.

De heer **De Vries** (PvdA): U bent een stuk minder specifiek in hetgeen waarop u doelt, dan de heer Brinkhorst, die duidelijk over maatschappelijke en sociale dienstplicht spreekt. Vindt u het dan niet wat wonderlijk om op een punt, waarvan u zegt niet te weten over welke verplichtingen u spreekt, een bepaling in de Grondwet op te nemen, te meer waar u weet dat die bepaling niet nodig is om die verplichting eventueel te realiseren?

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik weet dat niet. Ik tracht te bezien op welke wijze wij de zaken in Nederland een zo goed mogelijke basis in de Grondwet kunnen geven. In de schriftelijke voorbereiding zijn voorbeelden van eventualiteiten genoemd. Wanneer je dan met die problematiek wordt geconfronteerd, is het een hele zaak om te besluiten dat ten aanzien van andere verplichtingen niets wordt opgenomen en dat dit te zijner tijd maar moet worden bezien. Wij weten niet of het dan te zijner tijd op basis van de Grondwet wel bij wet is te regelen. Aangezien een grondwetsherziening nogal wat tijd kost en wij thans met een algehele grondwetsherziening bezig zijn, heeft het zijn voordelen om dit thans voldoende duidelijk en grondig doorsproken te hebben.

De heer **De Vries** (PvdA): Dat is juist, maar het is niet zo, dat wij niet weten, of we de zaak straks wel grondwettelijk kunnen regelen, want hij hoeft niet in de Grondwet geregeld te worden.

De Kwaadsteniet

We hebben net van de Regering gehoord, dat zo'n verplichting in de gewone wet geregeld kan worden. Als de heer De Kwaadsteniet nu gewoon zegt, dat hij die opvatting van de Regering deelt – dat geldt naar ik meen ook voor de heer Brinkhorst – dan behoeven wij die problemen thans niet overhoop te halen.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Als het zo eenvoudig was, dan zou ik nu niet met zoveel moeite proberen, de zaak wat duidelijker te maken. Ik heb dus nog niet de overtuiging, dat het probleem helemaal niet bestaat. Zoveel is uiteengezet, welke mogelijkheden er op dit punt zijn, ook gelet op internationale verdragen. Daarin zijn beperkingen opgenomen. Er zijn in het algemeen beperkingen die in acht moeten worden genomen. De regeringscommissaris heeft bijvoorbeeld het grondwetsartikel 1.18 genoemd. Bovendien is er het probleem van het verschil in benadering tussen de heer Nijpels en mij.

De heer **De Vries** (PvdA): En de heer Brinkhorst.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Neen, de heer Brinkhorst heeft een benadering gekozen die, voor zover ik het kan beoordelen, zeer dicht bij de mijne ligt, zo niet ermee overeenkomt. Overigens kan de heer De Vries als het om mijn mening gaat, het beste naar mij luisteren. Dat spreekt vanzelf.

De heer **De Vries** (CDA): De indieners van het amendement spreken met twee monden over deze zaak.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Dat zal dan nog nader moeten blijken.

De **Voorzitter**: Het amendement komt nog nader aan de orde. Het woord is aan de heer De Kwaadsteniet.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dit is de zevende keer dat de heer De Vries mijn woorden aanhaalt om mij uit te spelen tegen de heer De Kwaadsteniet, terwijl er helemaal niet van een verschil in benadering sprake is.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik wil alleen nog zeggen, dat er een argumentatie is voor opnemning van een bepaling in de Grondwet, eventueel nader te bepalen waar, gelet op de benaderingswijze die in de stukken naar voren is gekomen, de internationale verdragen en ook door het verschil in benadering tussen de heer Nijpels en mijzelf. De heer Nijpels heeft zeer duidelijk als uitgangspunt van de VVD gepresenteerd, dat er in feite uitgesloten

moet worden dat er andere verplichtingen worden opgelegd. Mijn benaderingswijze is, dat er verplichtingen zouden moeten kunnen worden opgelegd. Bij dat verschil van mening binnen de Kamer en gelet op de andere punten die ik zojuist genoemd heb, gaat het zo langzamerhand van enig belang worden dat er een grondwettelijke basis is, zodat er te zijner tijd geen problemen kunnen ontstaan over de vraag of het wel of niet grondwettig is. Daarom dien ik dat amendement in en ik meen dat dit in ieder geval een paar argumenten zijn die het de moeite waard maken dat ze met overtuiging weerlegd worden. Ik wacht die tegenargumenten van de Regering met grote belangstelling af.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijn probleem is voornamelijk de vraag of het wel of niet bij wet geregeld moet worden. De heer De Vries heeft daar zijn rechtsstaatsgedachte tegenover geplaatst en hij heeft gezegd, dat ik mij geen zorgen hoeft te maken. Ik ben niet bereid om alleen maar op de heer De Vries af te gaan. De Regering heeft daar voornamelijk wat argumenten tegenover geplaatst, die neerkomen op internationale verdragen die ook die wettelijke verplichting met zich mee zouden brengen. Op de eerdergenoemde vraag zou ik graag een antwoord willen hebben, want als wij inderdaad tot de eenduidige conclusie zouden kunnen komen, dat zo'n inbreuk per se bij wet geregeld dient te worden, dan ontvalt de zin aan mijn amendement op stuk nr. 15. Dan zou de profetie van de heer De Vries toch nog in vervulling gaan.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik denk dat er eerder reden is voor het intrekken van het amendement van de heer Nijpels, dan voor het alsnog weer intrekken van mijn amendement. De heer Nijpels wil immers vastleggen in de Grondwet dat iets niet kan behoudens ... Naar mijn mening is die bepaling eerder overbodig dan de bepaling die door mij is voorgesteld. Wanneer dat niet zo is, dan hoor ik dat graag – op overtuigende wijze – van de bewindsman. Ik probeer dus met stelligheid in de Grondwet neer te leggen, dat er ook andere verplichtingen kunnen worden opgelegd. Ik vind dat een levensgroot verschil. De problematiek zoals de heer Nijpels haar zag, wordt naar mijn indruk voldoende afgegrensd door hetgeen door de bewindsman en de regeringscommissaris naar voren is gebracht.

Naar aanleiding van artikel 5.2.6. heb ik alleen maar de opmerking ge-

maakt – daar heb ik geen problemen mee – dat er een incongruentie is met artikel 200 van de Grondwet inzake de mobilisatie. De Minister heeft in zijn beantwoording een toezegging gedaan, die naar ik meen ongeveer hetzelfde inhoudt als is neergelegd in mijn amendement, waarin een additioneel artikel aan de Grondwet wordt toegevoegd. Als ik de Minister goed heb begrepen, bestaat op dit punt inhoudelijk geen groot verschil. Juist vanwege die toezegging had ik gedacht dat de Minister er geen bezwaar tegen zou maken dit althans in een additioneel artikel vast te leggen. Dat is voor een zo belangrijk punt iets duidelijker en stringenter dan een toezegging, waarvan ik overigens met belangstelling heb kennisgenomen. Ik heb daarom toch gemeend dit amendement te moeten indienen en ik zou gaarne de reactie van de Minister hierop willen horen. Ik heb met opzet achterwege gelaten dit artikel in de Grondwet te brengen. Wat betreft de incongruentie met artikel 5.2.6 zou ik graag een nadere uiteenzetting van de Minister krijgen.

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De heer De Kwaadsteniet vindt het kennelijk ook juist dat hij in zijn amendement aan de Kamer vraagt een Koninklijk besluit van de Regering goed te keuren? Kent hij op dat gebied precedenten? Het lijkt mij een ongebruikelijke gang van zaken.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Het komt misschien niet zo vaak voor. Mogelijkerwijs kan de Minister daarvan concrete voorbeelden geven.

Minister **Wiegel**: Neen, u moet ze zelf noemen!

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Ik vind het echter geen doorslaggevend punt, want wat niet zou zijn, zou alsnog kunnen komen. Ik zie helemaal niet in waarom de Kamer niet kan debatteren over een Koninklijk besluit dat door de Regering is uitgevaardigd. Ik wijs wat dit betreft op artikel 5.2.6 – ik probeer de congruentie te vinden – waar in staat dat ook ten aanzien van de uitzonderingstoestand door de Regering een Koninklijk besluit kan worden uitgevaardigd, over de inhoud waarvan door de Staten-Generaal zo spoedig mogelijk kan worden gesproken om te beslissen of deze uitzonderingstoestand al of niet zal voortduren. Mocht deze formulering op dit punt niet geheel perfect zijn, zouden wij haar kunnen perfectioneren. Dit is echter de strekking van het amendement.

De Kwaadsteniet

De heer **Nijpels** (VVD): In de memorie van antwoord heeft de Regering gezegd dat andere persoonlijke diensten dan die ten behoeve van de militaire en civiele verdediging ook in het verleden al zijn opgelegd zonder dat de Grondwet daarover enige duidelijkheid verschaft. Deze bepalingen zijn neergelegd in bij voorbeeld de Bevoegdhedenwet. De onduidelijkheid, waarop hij in zijn amendement op stuk nr. 19 wijst, bestaat volgens de Regering niet. Daarom is het amendement van de heer De Kwaadsteniet niet te vergelijken met dat van mij.

Wij hebben de filosofie dat eerst zoveel mogelijk barrières dienen te worden opgeworpen. Wij vroegen daarnaast of dit wel of niet bij wet geregeld moest worden. De invalshoek van de heer De Kwaadsteniet is, dat er over de grondwettelijke situatie nog onduidelijkheid bestaat. Dat is nooit onze invalshoek geweest omdat wij van mening zijn dat de Bevoegdhedenwet in het verleden tot stand is gekomen zonder dat iemand aan de grondwettelijkheid daarvan heeft getwijfeld. Met andere woorden: er zijn in feite drie kwesties die bij de amendering op dit punt door elkaar spelen, waarbij onze fractie de zaak heeft bekeken vanuit deze twee invalshoeken: het opwerpen van een barrière en de vraag of het anders dan bij wet kan worden geregeld.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Die discussie hebben wij zojuist gehad. Het lijkt mij op zichzelf een redelijke weergave. Ik zal in het kort weergeven waarom het gaat. Wanneer er sprake is van een situatie waarin naar mijn mening te zijner tijd onvoldoende duidelijkheid kan ontstaan over de grondwettelijke toelaatbaarheid, kan het verstandig zijn, nu wij een algehele grondwetsherziening plegen, die problematiek door middel van een amendement, zoals ik dat heb geformuleerd, op te lossen.

De heer **Nijpels** (VVD): Daarom kan er ook nooit gezegd worden, dat uw amendement in feite een positieve formulering is van mijn amendement, omdat mijn bedoeling geheel anders is.

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Neen, ik heb niet gezegd 'een positieve formulering van uw amendement', maar 'een positieve formulering'.

De heer **Wolff** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij beperken tot de kwestie van de verdediging, adeldom

en linten terzijde latend als versierse-len van stand en macht.

De verdediging van het land, van zijn onafhankelijkheid en van zijn grenzen, is van vitaal belang. Militaire verplichtingen, aan burgers op te leggen, moeten in zo'n geval mogelijk zijn. Zij zijn – dat is altijd te voorzien – ook noodzakelijk. Dat geldt onzes inziens echter niet in andere opzichten.

De heer Verbrugh wil door middel van een amendement bij de taken de woorden 'ter zake' inlassen. Dit amendement is duidelijk van een principiële betekenis. Dat spreekt ons aan. Men heeft ongetwijfeld onze lijn van denken gevolgd. Dit zal u, mijnheer de Voorzitter, dan ook niet als een grote verrassing voorkomen.

Wij hebben met belangstelling geluisterd naar de Minister – dit geldt uiteraard ook voor de heer Simons – zelfs op die momenten dat hij in grasmaaimachinstijl rechtlijnig enkele problemen afhandelde. Zijn redenering vond ik nogal simpel. De Minister heeft gezegd: wij vereenvoudigen, wij stroomlijnen en wij bouwen een aantal dingen af die al in ontwikkeling zijn. Het klinkt aanlokkelijk, welhaast aanmoedigend, dit voltooierswerk van de kant van de heer Wiegel.

Hij had gelukkig een ongelukkig voorbeeld. Hij herinnerde namelijk aan de grondwetsherziening van 1946. Daarbij werd de grondwettelijke bepaling geschrapt, dat dienstplichtigen te land niet zonder hun toestemming naar overzeese gebiedsdelen gezonden konden worden. Hij heeft gezegd: het is er toen al uitgehaald, er hebben verdere veranderingen plaatsgevonden en dit is het sluitstuk. Dat maakt onze argwaan alleen maar ontzettend veel groter.

Ik wil de Minister eens letterlijk citeren. Ik heb nu een goed stenogram. Het komt niet van de heer Nijpels. Het is via de Stenografische Dienst van de Minister gekomen. De Minister zal er ongetwijfeld geen bezwaar tegen hebben dat ik daaruit citeer. De Minister heeft gezegd, dat bij de grondwetsherziening van 1946 werd geschrapt 'de bepaling dat dienstplichtigen te land niet zonder hun toestemming naar overzeese gebiedsdelen konden worden gezonden. Ook toen werd met een verwijzing naar de bepaling bij de gewone wet volstaan'.

Dat vind ik, eerlijk gezegd, een flodderige beantwoording van een belangrijke zaak, die ook historisch misplaatst is. De Minister en zijn adviseur weten namelijk heel goed hoe de ontwikkeling indertijd is geweest.

Minister **Wiegel**: Ik bestrijd helemaal niet wat de geachte afgevaardigde zegt. In mijn inleidend betoog heb ik echter gewoon de feiten, zoals die er achtereenvolgens zijn geweest, opgesomd.

De heer **Wolff** (CPN): Nee, u heeft de feiten niet exact opgesomd. Het is vervelend dat het over woorden gaat, want woorden zijn bij de wetgeving nu eenmaal erg belangrijk. De Minister zegt dat de rest gewoon per wet werd gedaan. De herziening in 1946 is echter een zeer veelomstreden herziening in de Grondwet geweest. Daar lag de nadruk wel iets anders. Er is toen een nieuwe tekst gekomen in artikel 192, namelijk 'de dienstplichtigen, niet vallende onder artikel 191, mogen zonder hunne toestemming niet dan krachtens ene wet naar Nederlands-Indië, Suriname en Curaçao worden gezonden'. Bij de herziening van de Grondwet is daar een verandering in gekomen, namelijk 'Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen'.

Het ging hierbij dus om twee zaken. Allereerst was het de geografische begrenzing. Eerst mocht men niet zenden buiten de wil om. Dan wordt de mogelijkheid geopend om wel te zenden, maar er wordt dan heel nadrukkelijk bij gezegd 'niet dan krachtens ene wet'. Er zijn toen wetsontwerpen behandeld, specifiek gericht op bepaalde landen, op bepaalde gebeurtenissen. Dat is iets anders dan hetgeen de Minister zegt, namelijk dat het toen algemeen ook kon en dat de zaak verder volgens de bepalingen van de wet ging. Zo was het niet.

De Minister schudt het hoofd, maar er zijn in deze Kamer enorme debatten geweest. Indertijd was er dat grote compromis tussen de KVP en de Partij van de Arbeid om toch maar dienstplichtigen overzee te zenden. Dit was het grote omstreden compromis, dat het instrument was voor het voeren van een koloniale oorlog in Indonesië, voor een aantal koloniale oorlogen, die ook wel politionele acties heten. Dit had echter niets met stroomlijnen te maken. Zeer koelbloedig was berekend hoe men de koloniale taak kon volbrengen. Het is echter op niets uitgelopen. Het is een catastrofe geworden. Daarom zijn wij bijzonder gespitst op dit soort algemene formuleringen.

Als de Minister zo'n punt historisch laat zien, vind ik dat prima. Het helpt het gezamenlijk denken. In die geest moeten wij de zaken ook behandelen. Dan is het echter nodig dat men zo precies mogelijk is. Het was geen gewone zaak.

Wolff

De Regering spreekt over internationale taken. Dat is uiterst vaag. Het is in velerlei opzicht uit te leggen. Wij zeggen hier vaak dat het multi-interpretabel is. 'Vlootbezoek' is dan al een slecht gekozen, maar wel aardig gekozen voorbeeld.

Vlootbezoeken zijn gewoon uiterst vriendelijk maritieme strijkages van het ene land ten opzichte van het andere. Het heeft niets met verdediging te maken. Het is ook geen taak. Het is een representatieve taak. Ik heb gezegd dat men ook het concertgebouw-orkest kan sturen. Dan zou men een statiesymbool van het orkestgebouw maken. Dat vind ik nooit erg, want ik voel meer voor muzikale eenheden dan militaire eenheden, als het om vriendelijkheden gaat. Het is ook wat opgewekter.

Het begrip 'internationale taken' blijft zeer subjectief invulbaar. Ik heb dit in eerste termijn gesignaleerd. Ik heb ook een misstap begaan. Ik schreef enkele verstandige denkbeelden toe aan de heer Nijpels, geheel ten onrechte. U ziet, ik oefen zelfkritiek. Het was bij mij waarschijnlijk een soort ingedommeld bewustzijn. Ik dacht dat de heer Nijpels nu toch met een verstandig idee kwam. Hoe kwam dit nu? Ik had nog enkele stenogrammen bestudeerd en bespeurde daarin liberale, democratische nuchterheid in ouderwetse zin, uit de tijd dat 'liberaal' nog niet een akelig woord was. Ik dacht: er is sprake van een soort herbezinning bij de VVD; dat is altijd meegenomen! Ik geloof in de medemens en in medemenselijkheid, dus ik vond dat heel goed. Het bleek echter te gaan om het verstandig-kritisch denken van de heer Brinkhorst van D'66. Daarom mijn excuus aan de heer Brinkhorst, dat ik zijn goede ideeën zo met enige rapheid overdroeg aan de VVD.

De heer Brinkhorst is er nog eens op ingegaan en heeft een en ander verduidelijkt. De bezwaren die hij heeft, voel ik ook erg goed aan: de zaak is, na het antwoord van de Minister, nog scherper komen te liggen. De Minister heeft deze redenering gevolgd: De Regering bepaalt op een gegeven ogenblik in haar beleid wáár een internationale taak met militaire middelen vervuld moet worden. Er is dan wel de verantwoordingsplicht van de Regering ten opzichte van het Parlement, maar het houdt toch in dat de Regering een grote mate van vrijheid krijgt ten opzichte van de staatsburger.

Er is vervolgens de vraag geweest van de geachte afgevaardigde de heer

De Vries aan de Minister, of 'internationale taken' identiek was met 'internationaal verband'. De Minister antwoordde hierop als goed Neerlandicus – ik geef hem volkomen gelijk – dat dit helemaal niet identiek is: het gaat hier om twee afzonderlijke dingen die niets met elkaar te maken hebben. Daarom zijn die verwijzingen naar Unifil – hoewel het misschien prettig in het gehoor ligt – niet ter zake. Unifil is 'in' en heeft onze aandacht; er zijn daar Nederlandse troepen, waarvoor ik waardering en bewondering heb, het meest bewonderenswaardige vind ik dat de mensen meestal hun taak op vrijwillige basis volbrengen, derhalve met overtuiging en met inzet van hun persoon. Ik herhaal wat ik heb gezegd: Als het gaat om internationale taken in het kader van de Verenigde Naties, dan zal het – als het vredestaken zijn – altijd mogelijk zijn om daarvoor vrijwilligers te vinden; zó goed acht ik de jonge generatie in ons land!

Als het echter omstreden kwesties zijn – waarbij men zich afvraagt of het wel om een vredestaak gaat, of dat er iets anders achter steekt (hetgeen heel goed mogelijk is) –, dan zal de Regering in zo'n geval (als zij van mening is dat het een vredestaak is) moeten werven. Dan zal zij moeten overtuigen. Zij kan dan niet volstaan met te verschijnen in de Kamer. Hier is het gauw gedaan: je telt de neuzen en je komt wel een eind! De Regering zal dan echter moeten gaan praten en met argumenten komen; dit vind ik een zeer gezonde zaak.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot een afsluiting. Men zegt dat die civiele verdediging geen internationale dimensie heeft en duidelijk nationaal begrensd is. Daarvan nemen wij akte en wij danken de Minister voor het antwoord. Wij moeten echter eindigen met het tot uitdrukking brengen van twijfel, van een klacht. Ik begrijp nog steeds niet waarom in de Grondwet die civiele verdediging thans zo precies omschreven moet worden en vroeger niet, als de Regering zich beroept op het gewijzigde karakter van de oorlog. Immers, een slecht karakter heeft een oorlog altijd: het gaat dus niet om de psychologische kant van de problematiek. Het gaat om de kwaliteit van de oorlogvoering, om de methodieken en de wapenening.

Nu verschijnt de Minister van Binnenlandse Zaken voor de volksvertegenwoordiging – er zijn ook vragen over gesteld, al in het Voorlopig Verslag – en zet uiteen dat men in een moderne oorlog een heel andere toestand

krijgt, omdat dan bij voorbeeld de industrie moet worden omgeschakeld op oorlogstaken. Bij mij rijst dan de vraag: hoe was dat in '40-'45, en hoe was dat in de oorlog van '14-'18 (niet de meest moderne, maar wel een verschrikkelijke oorlog)? Ik weet niet wie die filosofie heeft bedacht, maar misschien kan de Minister dit vertellen; dan weten we nog veel meer.

De vergadering wordt van 17.29 uur tot 17.40 uur geschorst.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Aangezien de geachte afgevaardigden slechts zeer kort hebben gesproken over het voorstel inzake adel- en ridderorden, zal ik daar nu mee beginnen. Dan is dat afgehandeld.

De geachte afgevaardigde de heer Brinkhorst heeft herhaald, geen behoefte te hebben aan de bepaling die de Regering voorstelt. De geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen is teruggekomen op zijn amendement op stuk nr. 13. Mijn grote probleem met dat amendement is toch wel dat dan via wetgeving van geval tot geval elke keer weer via die zware procedure moet worden besloten. Dat gaat naar mijn oordeel in deze situatie bepaald ver. Ik meen dat de door de Regering voorgestelde constructie zeker aanvaardbaar is.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Burg heeft, vriendelijk als hij is, geconstateerd dat de Regering geen verzet heeft aangetekend tegen het amendement van hem en de heer Nijpels en daaruit afgeleid dat de Regering zich erin kan vinden. Ik denk nu juist dat hetgeen de Regering voorstelt de meest eenvoudige vorm van de wettelijke regeling is, waarover de geachte afgevaardigden de heren Van der Burg en Nijpels hebben gesproken. Ik vraag mij dan ook af of het amendement, door hen gezamenlijk ingediend, echt nodig is. Ik denk dat de constructie die de Regering heeft gekozen de meest heldere en eenvoudige wettelijke regeling beoogt, waar de geachte afgevaardigden zelf ook voor hebben gepleit. Een geharnast verzet tegen hun amendement zal ik verder echter niet plegen. Ik zou hun wel willen vragen, mijn argumenten zoals ik ze nu kort heb samengevat nog eens te wegen.

Ik ben de verschillende geachte afgevaardigden overigens erkentelijk voor de woorden van dank die zij hebben gesproken naar aanleiding van mijn interventie in antwoord op hun

Wiegel

vragen in eerste termijn. Ik heb getracht zo goed mogelijk op alle punten in te gaan. Ik heb de geachte afgevaardigde de heer Van der Burg bevestigd in zijn opvatting dat het aantal koninklijke onderscheidingen, ook al zullen er in de toekomst geen medailles meer worden verleend – gesteld dat die lijn door het kabinet zal worden gevolgd –, gelijk zal blijven. Ik ben het met de geachte afgevaardigde eens dat een kritische bezinning op de richtlijnen nodig is. Daarvoor heb ik op mijn departement al de nodige voorbereidingen getroffen.

De geachte afgevaardigde heeft gelijk met zijn stelling over de mogelijkheid van het postuum verlenen van de Militaire Willemsorde. Ik zou het wel daarbij willen laten en op dat stuk ten aanzien van andere orden geen wijziging in het beleid willen bepleiten.

Ik ben nu aangeland bij het wetsontwerp inzake de verdediging. Verschillende geachte afgevaardigden hebben hierover, ook met elkaar, aan de hand van vroegtijdig en later ingediende amendementen van gedachten gewisseld. Ik zal trachten – en de regeringscommissaris zal het aanvullen – voor zover mij dat mogelijk is enig licht in de – ik wil niet zeggen 'spraakverwarring', want dat klinkt wat onaardig – wat ingewikkelde gedachtenwisseling te brengen.

De geachte afgevaardigde de heer Nijpels heeft zeer kort samengevat wat ik heb gezegd over de gevolgen van deze grondwetswijziging voor de positie van de krijgsmacht. Ik heb het nodig geacht in eerste termijn zeer duidelijk uiteen te zetten, ook wegens de reacties in het land, dat deze nieuwe grondwetsbepalingen niets afdoen – maar ook niets toedoen – aan de positie van de krijgsmacht. Er blijkt zeker geen tekort aan waardering uit en er is alle respect voor het eigen karakter van de krijgsmacht. Ik ben het dan ook volstrekt oneens met de geachte afgevaardigde de heer Verbrugh, die uit de passages in de ontworpen grondwetsartikelen meent te moeten proeven, dat in de waardering van de Regering voor de krijgsmacht een zekere inboeting is opgetreden. Dit is bepaald niet het geval.

Ik ben er dankbaar voor dat de heer De Kwaadsteniet erkentelijk was voor mijn uiteenzetting, juist omdat er buiten de Kamer nogal wat vragen waren gerezen. De heer Nijpels vroeg of straks bij de behandeling in de Eerste Kamer over deze aangelegenheden uitvoeriger kan worden gesproken. Ik kan weinig anders doen dan zeggen dat wanneer van de kant van de Eerste

Kamer uitvoerig in het voorlopig verslag op de verschillende vragen die buiten dit huis zijn gerezen wordt ingegaan, ik er uiteraard voor zal zorgen dat die vragen zorgvuldig en uitvoerig worden beantwoord. Het kan gevoelig aan de Eerste Kamer worden overgelaten, zelf het voorlopig verslag bij dit wetsontwerp, als het de Eerste Kamer bereikt, te schrijven.

De heer Verbrugh heeft voorgesteld de woorden 'ter zake' in te voegen in artikel 5.2.4. De heer Abma heeft zich er sympathiserend tegenover opgesteld, evenals de heer Wolff. Ik weet niet of de steun van de heer Wolff de heer Verbrugh misschien weer doet twifelen, maar dat is een zaak tussen deze beide leden van de Kamer. Ik kan het betoog van de heer Verbrugh niet onderschrijven. Hij beoogt met het invoegen van de woorden 'ter zake' internationale taken rechtstreeks te koppelen aan de verdediging van het Koninkrijk. Daarmee wordt direct ingegaan tegen de strekking van wat in de stukken al is betoogd. Als het voorstel van de heer Verbrugh wordt aanvaard, dan zal de nieuwe Grondwet het de Regering onmogelijk maken verplichtingen na te komen, die zij onder de huidige Grondwet wel kan honoreren. Immers, waar thans artikel 195 spreekt van de belangen van de staat, zouden in de toekomst aan het militaire apparaat slechts in het kader van de militaire verdediging van het Koninkrijk verplichtingen kunnen worden opgelegd. Dat amendement van de heer Verbrugh stuit bij mij op onoverkomelijke bezwaren. Die bezwaren heb ik weliswaar kort maar toch vrij helder geformuleerd.

De heer Brinkhorst en andere leden spraken over de internationale taken. Wij zullen het er wel over eens zijn, dat de oorspronkelijk gekozen terminologie inzake de internationale verplichtingen te eng is, omdat het niet alleen behoeft te gaan om internationale verplichtingen maar bij voorbeeld ook om verzoeken van de Verenigde Naties. Van te voren is niet precies te zeggen, welke acties van de kant van de Verenigde Naties in de toekomst zullen plaatsvinden. Wij kunnen daarop heel moeilijk vooruitlopen. Ik ben het met hem eens dat die internationale taken wat open zijn geformuleerd. Het woord vaag heeft een wat andere betekenis. Ik heb als een van de voorbeelden de politietaken in het kader van het werk van de Verenigde Naties genoemd. Al improviserend, heb ik daar aan vlootbezoeken toegevoegd. Experts, die mij daarover vervolgens hebben geadviseerd, zeiden dat dit precies in die terminologie paste.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Welke adviseurs zijn dat dan?

Minister **Wiegel**: Dat gaat u helemaal niets aan. Het zijn mijn adviseurs.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Zou de Minister ook zijn commentaar willen geven op de andere voorbeelden die ik heb genoemd?

Minister **Wiegel**: U noemde het voorbeeld over afspraken tussen een aantal landen inzake bescherming van de olieroute om de Kaap. Stel, dat de Nederlandse Regering met andere landen tot dergelijke afspraken zou komen. Ons land kan over die aangelegenheid – het is niet het meest actuele politieke gebeuren op het moment – zekere internationale afspraken maken. Ik wijs erop, dat een dergelijk besluit politiek gezien, een zwaar besluit is. De heer Brinkhorst zal dit weten; in de internationale politiek is hij beter thuis dan ik. Natuurlijk zal de volksvertegenwoordiging op passende wijze bij een dergelijk besluit worden betrokken. Als dan in goed overleg tussen Regering en volksvertegenwoordiging – natuurlijk heeft de Regering daarbij haar eigen verantwoordelijkheid – wordt gesteld, dat een dergelijke internationale taak kan worden opgevat, dan past dat binnen het kader van het artikel.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik vind deze toevoeging erg verhelderend. Zij geeft aan dat het bij het begrip 'internationale taken' bepaald niet alleen gaat om VN-taken of VN-politietaken, maar ook om afspraken, buiten VN-verband gemaakt. De Grondwetsbepaling laat daarvoor ruimte.

Minister **Wiegel**: Inderdaad. Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans over een aantal amendementen te spreken. De Regeringscommissaris heeft al gesproken over het amendement-Nijpels; in tweede termijn zal hij dat ook doen. Het is best mogelijk, dat hij zo'n geharnast betoog tegen het amendement-Nijpels houdt, dat de voorspelling van de heer De Vries uitkomt. Ik verzoek de heer Nijpels een moment te wachten, totdat de regeringscommissaris zijn betoog heeft gehouden. Daarna kan hij conclusies trekken.

De heer **Nijpels** (VVD): Ik was niets van plan.

Minister **Wiegel**: Dat is prima. Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans over het amendement nr. 19 te spreken, een amendement, dat op een laat moment is ingediend. Gelet op hetgeen wij in algemene zin met de

Wiegel

Grondwet beogen, vraag ik mij af of de formulering wel fraai is. Dit geldt zowel voor de formulering van de heer De Kwaadsteniet als voor die van de heer Nijpels. Is het amendement wel nodig? Is de gedachtenwisseling in deze hoge vergadering over andere persoonlijke verplichtingen uitgekristalliseerd. Ik ben het eens met hetgeen de heer De Vries hierover heeft gezegd. Wordt niet de kans gelopen, dat met dit amendement een verkeerde indruk wordt gewekt? Van de tekst kan de suggestie uitgaan – een goede lezer van de Grondwet zal dat er niet in lezen – als zou er een plan in de maak zijn om dat te doen.

En dat is niet het geval. Vandaar dat ik mij afvraag of het wel nodig is, of het wel fraai is en of het geen verkeerde indruk wekt. Ik kan mij volledig vinden in de opstelling van de geachte afgevaardigde de heer De Vries, die, zoals dat in zijn groep af en toe gebruikelijk is, de Regering krachtig heeft gesteund. Ik wil mij dan ook houden aan het oorspronkelijke voorstel dat de Regering heeft gedaan. Tot zover mijn oordeel, ook mijn politieke weging, betreffende de amendementen ter zake. De regeringscommissaris zal daarop nader ingaan.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet heeft ook nog een amendement ingediend op stuk nr. 20. Dit beoogt vast te leggen de goedkeuring van een koninklijk besluit door de Staten-Generaal, waarbij het gaat om mobilisatie. Ik heb in eerste termijn gezegd – de intentie van het amendement deel ik – dat wij bepaald bereid zijn aan hetgeen de heer De Kwaadsteniet heeft gevraagd tegemoet te komen. De Regering is zeker bereid, in de gewone wet een bepaling op te nemen die ongeveer aldus luidt, dat direct na afkondiging van de mobilisatie een voorstel van wet aan de Staten-Generaal wordt gedaan om over het voortduren van de mobilisatie te beslissen.

Er zit een mogelijke ruimte in – de heer De Vries doelde daarop al – in die zin, dat een voorstel van wet ter behandeling door de Staten-Generaal over een beslissing met betrekking tot het voortduren van de mobilisatie niet exact de goedkeuring van een koninklijk besluit behoeft te zijn. Ik zou dus wat dat betreft een beetje meer ruimte willen hebben. Men zou dan een ander amendement kunnen formuleren. Als de geachte afgevaardigde behoefte heeft aan een wat anders klinkend amendement dat die gedachte van de

Regering nog wat nader verwoordt, ben ik graag bereid hem daarbij terzijde te staan. Ik vraag mij echter af of het echt nodig is een voorstel of een aangepast voorstel, zoals nu door de geachte afgevaardigden de heren De Kwaadsteniet en Brinkhorst is gedaan, alsnog hier in te dienen, na mijn toch klip en klare toezegging. Ik verzoek hen dit daarom nog eens te overwegen.

Ik heb in genen dele in mijn historische uiteenzetting, die natuurlijk vrij kort moest zijn gezien het feit dat wij, overigens over belangrijke zaken als grondwetswijzigingen, niet alle dagen waarop de Kamer in vergadering bijeen is met elkaar kunnen spreken, iets willen afdoen aan het belang van de wetswijziging in 1946. Ik heb gezegd dat in 1946 in de Grondwet de passage is opgenomen, dat, sprekend over de aangelegenheid waarover de geachte afgevaardigde het woord heeft gevoerd, een degelijke aangelegenheid alleen maar zou kunnen intreden krachtens de wet. In 1956 is ook die bepaling verdwenen. Maar ik doe niets af aan het belang van de discussie die in die jaren daarover in de Kamer is gevoerd. De heer Wolff heeft daaraan herinnerd.

De geachte afgevaardigde de heer Abma heb ik al geantwoord wat betreft zijn opmerkingen over het voorstel van de heer Verbrugh. Ik ben er erkentelijk voor dat hij het juist acht dat de Regering ten aanzien van gewetensbezwaarden heeft vastgehouden aan het criterium 'ernstig', dat inderdaad objectief is bedoeld.

Ik constateer, dat uit de vragen van de heer Abma en uit het betoog van de heer Nijpels een zekere vrees naar voren is gekomen. Naar aanleiding daarvan merk ik op dat deze grondwetswijziging betreffende de verdediging een bevestiging van de huidige situatie vormt. Zij doet niets af aan het eigen karakter van de krijgsmacht. Ik ben ervan overtuigd, dat zij de krijgsmacht en degenen, die daarin dienen, niet tekort doet.

□

De heer **Simons**: Mijnheer de Voorzitter! Mij is gevraagd, te reageren in verband met de amendementen van de heren Nijpels, De Kwaadsteniet en Brinkhorst inzake andere verplichtingen, die opgelegd kunnen worden.

De heer Nijpels meende dat hij toch nog een soort verplichting had gevonden buiten arbeid en belastingen, die hieronder zou kunnen vallen. Hij doelde op de inkwartieringsverplichtingen.

Mijnheer de Voorzitter! Deze vallen onder het onderdeel 5.2.4; het zijn ver-

dedigingsverplichtingen, die aan de burgers kunnen worden opgelegd. Het is niet zo vreselijk gewichtig, of ze er al dan niet onder vallen, maar ze vallen eronder.

Vervolgens is er de vraag, of het nodig is, een bepaling hierover op te nemen in de Grondwet. Ik laat daar, of een en ander buiten het kader van dit wetsontwerp valt. Dit zal de Kamer zelf moeten beslissen. Ik heb al een betoog geleverd, dat in de stukken werd opgenomen, namelijk dat de Grondwet een open systeem kent. Het is beslist niet zo dat de wetgever zich steeds moet afvragen of er nu wel een bepaling in de Grondwet te vinden is, die het toelaat om voor een bepaald onderwerp een wet tot stand te brengen. Neen, de wetgever is daarin vrij mits hij in acht neemt de bepalingen die in de Grondwet voorkomen. Ook moet hij nagaan, of er niet rechtstreeks of indirect een verbod aanwezig is.

Voor zover er verplichtingen zijn, zoals die nu bestaan in gevolge de bevoegdhedenwetgeving enz., is er geen grondwettelijke grondslag nodig en toch zijn zij geldig. Zij hebben geen verdere bepaling van node om van kracht te zijn.

De heer De Vries heeft gesteld dat uit het karakter van onze rechtsstaat voortvloeit, dat een en ander altijd bij wet moet gebeuren. Ik ben het met hem eens. Dat is ons stelsel. Wij hebben hier gelukkig een rechtsstaat en daarom kunnen er geen verplichtingen aan burgers worden opgelegd dan krachtens een wet. Ik heb echter ook gewezen op specifieke bepalingen, die in de nieuwe Grondwet zullen voorkomen. Allereerst is er de bepaling inzake de vrijheid van arbeidskeuze behoudens de beperkingen bij of krachtens de wet gesteld. Ook deze mogelijkheid geeft duidelijk aan dat, wanneer men hierover regelen zou willen treffen, dit slechts kan op een wettelijk fundament.

In de tweede plaats heb ik gewezen op de specifieke bepaling, die betrekking heeft op algemene maatregelen van bestuur. Als men al de vrees zou koesteren dat bij algemene maatregel van bestuur of bij ministeriële verordening iets dergelijks tot stand zou komen, kan ik zeggen dat er duidelijk in de Grondwet de bepaling is, die aan geeft dat bepalingen, die door straffen worden gehandhaafd, op de wet moeten berusten.

Overigens zullen natuurlijk wettelijke bepalingen, die hierover tot stand moeten komen, de regelen in acht moeten nemen, die ingevolge de verdragen gelden. Deze verdragen heb ik

Simons

ook genoemd en ik zal ze daarom niet herhalen. Met deze verdragen zal rekening moeten worden gehouden, omdat in ons stelsel de verdragsregels geldend zijn voor de wetgever. Er is dus geen enkele reden in dit opzicht een amendement aan te nemen ter voorkoming van een leemte in de Grondwet. Deze leemte is er namelijk niet en omdat deze leemte er niet is zal men, indien het negatief geformuleerde amendement-Nijpels wordt aangenomen en zeker indien het positief geformuleerde amendement-De Kwaadsteniet wordt aangenomen, in de nieuwe bepaling in de Grondwet de suggestie kunnen lezen dat de Regering van zins is op allerlei gebied bepaalde verplichtingen aan de burger op te leggen. Hierbij zou iedereen dan kunnen denken aan de sociale dienstplicht.

Het is beslist verkeerd een dergelijke suggestie in de Grondwet te leggen, wanneer bij de Regering en de Kamer allerminst de gedachte bestaat dat het wenselijk is tot de invoering van een dergelijke dienstplicht over te gaan. Daarom wil ik ten sterkste aanneming van het negatief geformuleerde amendement van de heer Nijpels of van het positief geformuleerde amendement van de heer De Kwaadsteniet ontraden.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de stemmen met betrekking tot beide wetsontwerpen te houden op dinsdag, 9 september a.s.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.15 uur tot 20.15 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:
het verslag van een schriftelijk overleg over bestrijding van beunhazerij (15 380);
de brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over bestrijding van de sluikbouw (15 806).

De beraadslaging wordt geopend.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De beunhazerij en sluikbouw – het op oneigenlijke wijze uitoefenen van ondernemersactiviteiten – heeft vele maatschappelijk onaanvaardbare consequenties. Het betekent oneerlijke concurrentie ten opzichte van de bona fide bedrijven.

– Het leidt – zoals in de bouw – tot verloedering van grote delen van een bedrijfstak.

– Het brengt veelal ontduiking van fiscale en sociale verplichtingen met zich mee.

– De kwaliteit van de dienstverlening, met name in ambachtelijke bedrijven, keldert achteruit en goede vaklieden worden niet meer opgeleid.

– Niet voor niets ontworpen veiligheidsvoorschriften worden met de voeten getreden. Dit zijn slechts enkele voorbeelden, waarmee het kwaad bepaald niet uitputtend is behandeld. Kortom, de structuur van het bedrijfsleven heeft onder de gevolgen te leiden, met name het MKB, want in die sectorsegment, zitten de meeste beunhazen.

Vandaar ook dat de commissie-Midden- en Kleinbedrijf in eerste instantie de Staatssecretaris had gevraagd om een reactie op de brief van het KNOV.

Een veel algemener om zich heen grijpend gevolg van het optreden van beunhazen is, dat steeds meer mensen het gevoel krijgen dat onze fiscale, sociale verzekerings- en ordeningswetgeving straffeloos kan worden ontduikt. Immers, veelal staat tegenover één beunhaas een veelvoud van opdrachtgevers. Vaak zijn dit consumenten die worden gelokt door het aanbod dat het zonder bon aanzienlijk minder kost. Vanwege dit algemene verzieken aspect menen wij dat het optreden tegen beunhazerij sluikbouw en paracommercialisme – of hoe men het ook wenst te noemen – geboden is, zelfs als de controlekosten niet altijd in evenwicht zijn met de opbrengst van de voorkomen ontduikingen.

In Bestek '81 werd een pakket van maatregelen aangekondigd. Dit was een van de weinige delen waarmee wij konden instemmen. Dat was in 1978. Een jaar later blijkt er pas een stuurgroep ingesteld te zijn om adviezen te geven over oneigenlijk gebruik en misbruik. De uitkomsten van dit werk zijn er nu nog niet. In december 1979 blijkt in wezen alleen overleg geïnitieerd te zijn. Eerst nu schijnen er maatregelen te komen, blijkens de uitlatingen van de vice premier, gisteren in Roermond. Of is het weer, zoals zo vaak, stoere taal als begin van een verkiezingscampagne?

Wij vinden het onverantwoord om zo lang te talmen met de uitwerking van maatregelen en tegelijkertijd steeds een wisselende categorie in het verdachtenbankje te zetten. Kijkend naar de maatregelen die tot op heden genomen zijn, zien wij een toegenomen activiteit van het Departement

van Justitie. De Minister daarvan is helaas niet aanwezig, maar daarvoor hebben wij dan ook overwegend lof. Ook hebben wij lof voor de activiteit van de Staatssecretaris van Justitie, hetgeen in dit Huis wellicht wat opmerkelijk is. Met name van haar kant is overleg geïnitieerd om maatregelen tegen zwendel in rechtspersonen mogelijk te maken, hetgeen wij zeer waarderen. Verder is er op het terrein van wetgeving betrekkelijk weinig gebeurd. Zelfs bij alle lof voor het werk van Justitie moeten wij constateren dat na de aankondiging van een aantal maatregelen weliswaar de indiening van het wetsontwerp over ketenaansprakelijkheid heeft plaatsgevonden, maar dat bij voorbeeld het complement daarvan, te weten de hoofdelijke aansprakelijkheid voor bestuurders van rechtspersonen, erg lang op zich laat wachten.

Bij de maatregelen op fiscaal gebied zal mijn collega de heer De Graaf, later in deze week, uitgebreid stilstaan, zodat ik dat deel, dat aanleiding is geweest tot vele vragen van de commissie, nu zal laten rusten. Een punt wil ik wel aanstippen. Veel beunhazerij vindt plaats in de sectoren onderhoud en reparatie. Wij menen dat de doorzichtigheid van ons fiscale stelsel niet is gebaat met het opnieuw invoeren van uitzonderingsregimes ad hoc. Wel is het gewenst, dat wij op korte termijn nu eindelijk een keer de – reeds heel lang toegezegde – tarievennota krijgen, opdat wij de zaak nog een keer grondig kunnen doorspitten en opdat wij kunnen bezien waar de prioriteiten liggen en waar de tarieven wel of niet redelijk zijn.

Wanneer wij nu de overige maatregelen die door het kabinet genomen zijn bekijken – het deel van de maatregelen, dat onder de verantwoordelijkheid van de hier aanwezige bewindslieden valt – dan is de oogst mager. De kamerbreed gevraagde wijziging van de Woningwet is er niet gekomen. Er kwam slechts een modelbouwregistratieverordening uit, meer dan twee jaar na aanneming van de motie De Beer. Gemeenten zijn nog steeds niet verplicht om deze allemaal in te voeren. Zelfs wanneer zij dit wel zouden doen – er is een dringend beroep op hen gedaan – dan vrezen wij dat het effect gering zal zijn. Straffmaxima – wij hebben het over de bouw waarin het om vele tienduizenden guldens zo niet tonnen gaat – van 300 gulden of 2 maanden hechtenis en bij recidive binnen één jaar 600 gulden, zullen in de economische delictensfeer bepaald niet afschrikwekkend werken. Meent

Salomons

de Minister nu echt dat dit zal werken voor degenen die willens en wetens met een beunhaas in zee gaan? Wij hebben het nu juist bij de bestrijding over die gevallen waarin men dat bewust doet. Op welke wijze zal bovendien opgetreden worden tegen die personen die in verscheidene gemeenten opereren? Want een gemeentelijke registratie is nog geen enkele waarborg voor een coördinatie van de gegevens die daarmee binnenkomen. Dit zal met name uitermate interessant zijn bij recidive-gevallen en dan niet de recidive binnen één jaar, maar als het gaat om degenen die meerdere malen hetzelfde delict plegen in meerdere plaatsen.

Waarom wordt bovendien de parallel niet getrokken – dat is toch een wetsontwerp dat onder de verantwoordelijkheid van deze Regering is uitgekomen – met de ketenaansprakelijkheid en blijven, voor zover wij de modelverordening kunnen overzien, de onderaannemers geheel buiten schot bij de registratieverplichting? Wij menen dat met deze verordening, zelfs al zouden alle gemeenten tot invoering overgaan, weinig bereikt zal worden. Er is geen enkele waarborg – althans dat is niet in de regeling vervat – gegeven, dat de gegevens die geregistreerd worden, ook gebundeld worden op een centraal punt. Het is volstrekt onduidelijk, welk apparaat met de controle belast moet zijn. Is het de ECD, bij voorbeeld op instigatie van de Kamer van Koophandel? Dan zijn wij echter al vaak buiten de gemeentegrenzen. Hoe wordt dat gewaarborgd? Hoe vindt terugkoppeling plaats met de gegevens van bedrijfsverenigingen, die immers beschikken over gegevens over welke werknemers, althans officieel, in dienst zijn bij ondernemers?

Het belangrijkste bezwaar voor ons is – nu halen wij de discussie rond de motie-De Beer weer boven water – dat al rammelen alle gegevens, al kan iedereen op zijn klompen aanvoelen dat er niets van deugt, de vergunning niet geweigerd kan worden. Er moet een bouwvergunning afgegeven worden. Dat lijkt ons een heel merkwaardige constructie. Deze verordening kan zo niet werken, heeft geen enkel rendement. Deze verordening behoeft aanpassing en verscherping. Wij vragen om die aanpassing en wij menen dat, voordat zo'n gewijzigde verordening er komt – gezien het feit dat de Minister kennelijk niet in staat is zijn huiswerk alleen te doen – overleg met de Kamer moet plaatsvinden. Wij blijven

overigens van mening, dat het niet bij de verordening kan blijven, ook gezien de sanctiemogelijkheden die de gemeentewet kent en dat een landelijke wetgeving noodzakelijk is.

Een volgend punt betreft de wijziging van de controle op het optreden van een aantal arbeidsvoorwaarden. Zij berust bij de arbeidsinspectie.

De Minister van Sociale Zaken heeft ten tijde van de behandeling van de Winkelsluitingswet in 1976 toegezegd dat de Arbeidswet zou worden gewijzigd, waardoor de gevallen waarin de inspectie zou kunnen optreden, meer zouden aansluiten op de tegenwoordig aanvaarde arbeidstijden. Die modernisering is er nog steeds niet, hetgeen in vele gevallen optreden van de arbeidsinspectie onmogelijk maakt.

De wel ingediende wijziging van de Handelsregisterswet laat te weinig mogelijkheden om controle uit te oefenen, met name op het al dan niet bonafide in dienst hebben van werknemers.

De vestigingswetgeving ontbreekt nog steeds. In de antwoorden van de Regering wordt wel gesproken van overleg, maar een werkelijk beleid is er tot op heden niet uitgekomen.

Ik heb nogal uitvoerig stilgestaan bij de wetgeving, maar met wetgeving alleen komen wij er niet. Wij menen dat ook op beleidsuitvoerend terrein veel meer activiteiten door de overheid ontplooid moeten worden. Het is goed dat er eindelijk na een serie vragen van mijn partijgenoot Broeks wat gaat gebeuren aan drankverkoop in sportkantines. Een echt gericht beleid tegen paracommerciële activiteiten zien wij nog niet van de grond komen. Er is een leidraad sinds 1976, die echter hooguit een topje van de ijsberg aanpakt. Dit eist ook weer dat de gemeenten het initiatief nemen. Dat is heel mooi in de decentralisatiedagbode, maar vele gemeentebesturen zitten in een soort 'prisoner's dilemma': de keuze tussen het stringent toepassen van hun richtlijnen om dan na een half jaar een zeer nadelige rekening van een aantal welzijnsinstellingen te krijgen of het oogluikend toelaten. Bovendien functioneert het landelijke controle-apparaat nauwelijks: op avonden en weekeinden wordt niet gecontroleerd door de arbeidsinspectie, zo blijkt uit antwoorden op vragen.

Wij constateren dat de landelijke overheid hier maatregelen moet nemen en verdere oneigenlijke activiteiten moet tegengaan. Wij menen dat er een mogelijkheid moet komen om minimum-prijsvoorschriften te geven, waardoor deze instellingen – het is een

merkwaardig onderwerp om deze week te behandelen – het bedrijfsleven geen oneigenlijke concurrentie kunnen aandoen. Het zou bovendien zinvol zijn dat – zoals de Minister van Justitie en die van Binnenlandse Zaken in antwoord op vragen van de heer Broeks hebben gezegd – als de politie de drankvoorraad controleert, de naleving van de sociale verzekeringsafdrachten beter wordt gecoördineerd.

Ten aanzien van de controle op naleving menen wij dat veel ellende kan worden voorkomen als de pakkans van beunhazen wordt vergroot. Wij vinden dat er toch te weinig gericht beleid is. Wij menen ook dat het bedrijfsleven op die punten een actievere rol zou kunnen spelen. Het georganiseerde bedrijfsleven zou veel meer zelf kunnen doen. Vergaande uitsluiting van aansprakelijkheid bij bonafide ondernemers maakt de stap naar beunhazen – bij voorbeeld bij onderhoud van auto's – geringer. In eigen kring zou de kwaliteit van de dienstverlening meer gewaarborgd moeten worden. Er zouden standaardwaarden moeten komen en garantieregelingen zijn wenselijk. Wij moeten helaas constateren dat het bedrijfsleven pas op het moment dat de wetgever – zoals in het geval van de keten-aansprakelijkheid – vergaande maatregelen voorstelt, inventief wordt. Het voorkomen van de noodzaak van zo vergaand optreden ware beter. Dat moet het bedrijfsleven zelf toch ook beseffen.

Bij beunhazerij is duidelijk sprake van bewust laakbaar optreden. Velen, welke in de brief van het KNOV als beunhazen worden betiteld, missen echter – en treden niet bewust laakbaar op – de vereiste diploma's. Zij werken overigens bonafide, bij voorbeeld werknemers die na jaren praktijk de zaak van de baas hebben overgenomen en niet geheel aan vestigingsvereisten kunnen voldoen. Wil men dit soort beunhazerij voorkomen, dan zullen er adequate scholings- en applicatiecursussen moeten komen. Wij menen dat de overheid ook de wezenlijke taak heeft om mensen deze bijscholing te verstrekken, opdat die vormen van beunhazerij worden voorkomen.

□

De heer **Van Muiden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Beunhazerij, paracommercialisme, sluikbouw, zwarte arbeid, het zogenaamde tweede circuit, fraude en oneigenlijk gebruik van belastingen en sociale verzekeringen, misbruik van rechtspersonen, het is het complex van deels ongerechtighe-

Van Muiden

den, deels euvelen, dat de overheid heeft over ons en waarover ik in slechts 10 minuten iets mag zeggen namens onze fractie.

Wij zijn als CDA-fractie bepaald actief geweest om deze zaken in behandeling genomen te krijgen en aan de orde te stellen. Ook de bewindslieden verdienen waardering, dat vrij snel notities ons hebben bereikt over voorgenomen maatregelen en in gang gezet beleid. Algemene conclusie uit de veelheid van de ons nu bekende gegevens en stukken is, dat het kabinet er zijn schouders onder gezet heeft en dat er een goede aanzet is gegeven om tot resultaten te komen. Ik moet tot mijn spijt – en die spijt geldt niet de bewindslieden als zodanig, maar onszelf als Kamer – constateren, dat de Kamer de vergaderprioriteit van deze hoogst belangrijke zaken niet hoog heeft gesteld. Tweeëntwintig maanden na de eerste notitie en twaalf maanden na de tweede notitie, die respectievelijk zes maanden en negen maanden na het verzoek van de Kamer zijn toegezonden, vinden wij hiervoor gelegenheid.

Als wij uitgaan van de juiste stelling, dat de wet moet worden nageleefd en burgerlijke ongehoorzaamheid niet kan worden toegelaten, hebben wij inderdaad met ernstige verschijnselen te maken. Bij het antwoord op vraag 129 in stuk 15 380, nr. 3, is nog eens terecht gesteld, dat het niet alleen gaat om te hoge belasting- en premiedruk als oorzaak, maar ook om toegenomen vrije tijd, ontwikkeling van een mentaliteit, die zich uit in burgerlijke ongehoorzaamheid ten aanzien van regels, en een voorkeur voor bevrediging van behoeften in materiële zijn. Met deze factoren hangt ook samen het zwart werken, terwijl men een uitkering geniet.

Als wij wetenschappelijk, empirisch te werk durven gaan – wij zijn met een delicaat onderwerp bezig – en de moed durven opbrengen om feiten te constateren, moeten wij erkennen, dat in heel West-Europa met zijn gemengde economische orde en hoge collectieve uitgaven een tweede circuit bestaat, bestaande uit inkomen uit arbeid en bestedingen als gevolg daarvan, dat zich onttrekt aan belasting- en premieheffing en statistische waarneming. Nederland is wat de collectieve uitgaven betreft koploper. 63% van ons nationale inkomen gaat naar de collectieve sector, waarvan 53% via belasting en premies. Uiteraard zijn dit globale percentages.

Sommige diensten in onze maatschappij worden steeds minder 'wit' verleend. Consumenten moeten vaker

tegen eigen verlangen in een beroep doen op de 'grijze of zwarte markt'. Hij die zonder zonde is werpe de eerste steen. Analyseren en constateren is voor een beleid minstens zo belangrijk als veroordelen en bestrijden. Zij wij met een aantal stukken wetgeving niet dolgedraaid? Gelukkig – ik hecht eraan dit te zeggen – is de mentaliteit bij grote groepen van ons volk, ook ondernemers, er een van gezagsgetrouwheid, eerlijkheid en integriteit.

Vlak voor het zomerreces is met algemene stemmen de motie-Beckers aangenomen inzake bevordering van onderhoud en reparatie in het kader van de behandeling van de Nota Consumptie- en Consumentenbeleid. Wij moeten dit om allerlei redenen gaan aanpakken. Hoe staat het met de uitvoering van die motie?

Het antwoord op vraag 81 geeft al aan, dat in de onderhoudssector op de nettokosten van de modale werknemer minstens 100% drukt aan belastingen en premies en daarboven 36% – b.t.w. (18% van 200). Deze cijfers zijn zelfs te gunstig. Vrij algemeen geldt de vuistregel f 1 netto is f 2,50 bruto. Vermeerderd met 18% b.t.w. betaalt de consument 6 dagen, terwijl de man die werkt vijf dagen moet werken en er twee uitbetaald krijgt. Drie dagen zijn voor fiscus en bedrijfsvereniging. Deze ongunstige verhouding is de laatste jaren alleen maar vergroot in plaats van verkleind. Gegeven doe-het-zelf-activiteiten en meer vrije tijd en deze ongunstige verhouding van 1 op 3 is zwarte arbeid en beunhazerij soms een veiligheidsventiel geworden ten aanzien van al te sterk verwaarloosde marktverhoudingen.

Constateren is makkelijker dan oplossingen vinden. Veroordelen moet. Hoe verminderen wij de dubbele druk van belastingen, premies en b.t.w. op de toegevoegde waarde van onderhouds- en reparatiediensten? Het zoeken naar andere grondslagen voor premieheffing dan het loon is nog steeds in studie. Hoe staat het ermee? Verlagings van b.t.w.-tarief op bepaalde onderhoudswerkzaamheden is in studie, maar blijkens de vragenbeantwoording is onderhoud moeilijk te onderscheiden van verbetering en vervaardiging. Maar wij zullen toch wel wat moeten. Wij lopen nu ook tegen moeilijkheden en ontduiking aan. Vast staat, dat een beheerste groei van de collectieve lastendruk parallel aan de inkomensontwikkeling en vermindering van lastendruk op de arbeidsintensieve sector hoge prioriteit dient te hebben. Gesteld moet nog eens worden dat van de toegevoegde waarde

van elke arbeidsplaats in de onderhoudssector globaal 70% naar de fiscus en de bedrijfsvereniging gaat en 30% naar de werkers zelf. Zo maakt men arbeidsplaatsen en diensten te duur, wordt arbeid onnodig uitgestoten en de consument onnodig naar de zwarte markt of de doe-het-zelf markt verwezen. Hoe kunnen wij een gunstiger verhouding bereiken?

De notitie inzake sluibouw betreffende uitvoering van de motie-De Beer achten wij het begin van een doorbraak om de beunhazerij in de bouw grondig aan te pakken. Het openbare register, het opgeven wanneer met het werk wordt begonnen, het moeten noemen van de ondernemers, de samenwerking en controle met en door de Kamers van Koophandel en de aanduidingen op de werken achten wij grote verbeteringen. Vraag alleen is hie lang het duurt voor het gaat werken. Liever morgen, dan overmorgen. Hier is ook een groot stuk werkgelegenheid mee gemoeid. Dat is vandaag de dag dubbel belangrijk. Wanneer komt de memorie van antwoord inzake de ketenaansprakelijkheid? De verbetering van de vestigingswetgeving en de uitbreiding van de ECD is urgent. Wij vragen Staatssecretaris Hazekamp, hoe ver het hier nu mee staat. Waarom is het aandeel van de Gemeente- en Rijkspolitie zo gering bij de opsporing van vestigingsovertredingen? Hoe staat het met de werkzaamheden van de in mei 1979 gestarte stuurgroep-Beunhazerij, aangekondigd in Bestek '81? Wij zouden hier wat meer snelheid wensen.

Het paracommercialisme in de horeca-sector blijft een bron van wrevel vanwege de concurrentievervalsing. Uitvoerig is bij de vragenbeantwoording gebleken, dat er geen wettelijke ongelijkheden zijn en de Staatssecretaris ook een actief beleid voert. Hoe staat het met de resultaten van het onderzoek naar de functie van de in 1976 opgestelde leidraad voor plaatselijk overleg tussen horeca en sociaal-culturele instellingen? Opsporing en controle spelen hierbij, naast medewerking van gemeentebesturen, een belangrijke rol. Hoe staat het met de intensivering ervan, ook ten aanzien van belastingen en premies. Er is overleg geopend over een verbod van sterke drank bij sport in kantines en dergelijke. Hoe zijn de resultaten ervan? Het niet kunnen betreden van een woning door de ECD bij de opsporing van onrechtmatig gevestigde kappers en kapsters, is een probleem. Moeten wij hierin berusten? Als het om een economisch of fiscaal misdrijf gaat, kan,

Van Muiden

met waarborgen omkleed, betreden van een woning en huiszoeking nodig zijn.

Onze fractie wil hoge prioriteit voor een beleid, dat oorzaken vermindert of als het kan wegneemt, controle en opsporing verbetert, waar nodig wetgeving verbetert, burgerlijke ongehoorzaamheid tegengaat en eerlijke concurrentieverhoudingen herstelt of bevordert. Zij heeft vertrouwen in de goede aanzet, maar wenst snellere resultaten, actief optreden en snel betere wetgeving.

□

De heer **Portheine** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Bestrijding van de beunhazerij is al jaren een programmapunt van de VVD. Het raakt aan onze opvatting, dat de oneerlijke concurrentie, de ongezonde mededinging, moet worden bestreden en de gezonde mededinging moet worden bevorderd, ook door het stelsel van minimumprijzen, zou ik vandaag willen toevoegen. Wij blijven er altijd nog de voorkeur aan geven om voor deze gevallen van oneerlijke mededinging een apart wettelijk kader te scheppen, zoals eenmaal door de staatscommissie-Zijlstra bepleit. Het station lijkt op dit moment gepasseerd, doordat in verschillende wetten en in nieuwe deelwetgeving elementen van dergelijke wetgeving voorkomen, waarmee wij ons in het algemeen kunnen en hebben kunnen verenigen.

Beunhazerij is een terrein waarop tussen het zeggen dat men het bestrijden wil en de mogelijkheden daartoe veel afstand ligt. Dat hangt met verschillende factoren samen. Met de moeilijkheid van de definitie, de moeilijkheden voor de rechtszekerheid bij regelingen als deze; het feit dat men ervoor moet zorgen, dat men niet bonafide bedrijfsuitoefening aantast, het zgn. overkill-element, waarover ik ook zal spreken bij de behandeling van de fraude en het ontduiken van de belastingen. Er zijn trouwens meer vergelijkbare elementen bij de behandeling van beunhazerij en de genoemde fraude en die liggen in onze zgn. tolereren-de maatschappij.

Het eigen rechter plagen tegen de wet neemt zeker in ons land de laatste tijd aanzienlijk toe. Het onvoldoende handelen van autoriteiten in overeenstemming met de wet heeft ook vergaande consequenties voor het handelen van de burgers tegen bestaande of vermeende wettelijke regelingen. Hoe moet men verwachten dat de burger zich in de concurrentie-verhoudin-

gen eerlijk en ordelijk gedraagt, zeker als definities zo diffuus zijn – dat is bij belastingfraude iets anders – als men elders zijn gang kan gaan, terwijl de onordelijkheden daar duidelijk in strijd met de wet zijn.

Bij de vraag wat te doen aan de bestrijding van beunhazerij is ook aan de orde de vraag of men deze moet bestrijden met een zeer groot aantal diep ingrijpende, gedetailleerde regelingen. Ik geloof dat dit niet de oplossing is. Ik geloof meer dat een voorzichtig voortgaan op de weg van wettelijke regelingen, vooral intensivering van de controle – uiteraard met waarborgen voor de menselijkheid en persoonlijke levenssfeer en de rechtszekerheid, zoals ik bij het fraudedebat over belastingen zal zeggen –, de oplossing is. En dat niet alleen landelijk maar ook plaatselijk.

Ik vind dat de Regering op die weg, in antwoord op de vragen, op niet onbevredigende wijze voortgang heeft geboekt of in gang gezet, al blijft nog veel te wensen wat de uitvoering betreft en met name ten aanzien van de sluikbouw. Ik noteer met erkentelijkheid dat ten aanzien van de wens van de Kamer inzake meer coördinatie van de controle bij de Kamer van Koophandel bij de Handelsregisterwet en de Vestigingswet voortgang wordt gemaakt. Het wetsontwerp Handelsregisterwet is ingediend; waar blijft het wijzigings-ontwerp van de Vestigingswet in dezen? Is de aanvraag aan de SER al ingediend betreffende de groepsactie en meer mogelijkheden tot opsporing en vervolging van beunhazerij? Hoe staat het met de Algemene Maatregel van Bestuur over de databank? Alles is aangekondigd, maar wat komt ervan? Hoe staat het eigenlijk met het aanvankelijke voorstel (stuk 15380, nr. 1, blz. 2) voor een contactman voor elke branche bij de ECD? De uitbreiding van de ECD voor dit doel acht ik gewenst. Ook hier wordt gesproken over een voorstel. Wordt het geëffectueerd? Moet dit wachten op het resultaat van de enquête bij de Federatie van Bedrijfsverenigingen? Wordt de controle tussen Nederland en het buitenland geëffectueerd?

Wat de situatie van de autokeuringen betreft: waarom is met betrekking tot beunhazerij in de autoreparatiebranche van het aanvankelijk voornemen afgestapt er de maatvoering van de carrosserie bij te trekken?

Over de bestrijding van oneigenlijk gebruik en misbruik van de sociale verzekerings-wetgeving zeg ik vandaag niets na de indringende voorstellen die de VVD, bij monde van collega

De Korte, daar in de openbare commissievergadering van 21 januari jl. over heeft gedaan. Verbonden met de antwoorden op de vragen en de aankondiging van maatregelen door de Regering heb ik vertrouwen in een meer concrete aanpak. Kan de Minister van Sociale Zaken, of degene die voor hem antwoordt, over dat laatste al wat zeggen?

Ik geloof overigens dat deze verbeteringen op het terrein van wetgeving en controle een betere beunhazerijbestrijding mogelijk maken, mits ze werkelijk in praktijk wordt gebracht.

Iets speciaals wil ik nog zeggen over het paracommercialisme, een term speciaal gebruikt voor beunhazerij in het horecabedrijf. Ondanks de protesten daartegen, geloof ik toch dat de nieuwe EEG-richtlijn, waardoor ook de kantines b.t.w. moeten betalen, past in het kader van de bestrijding van het paracommercialisme. Men dient dan ook nog te bedenken dat het tarief voor de verstrekking van spijzen en dranken – afgezien van frisdranken en alcoholhoudende dranken – het zgn. lage tarief in de b.t.w. is.

Hoe belangrijk ik de totstandkoming van de zgn. leidraad vind in met name het gemeentelijk overleg in dezen, het respons van deze gemeentebesturen was eerst uiterst gering. Toch ben ik verheugd over de vorderingen die juist de laatste tijd zijn gemaakt bij plaatselijke verordeningen in diverse gemeenten.

Hoezeer ik het belang van plaatselijke afspraken tussen horecabedrijven en de paracommerciële instellingen inzake – de sfeer van de leidraad – ik geef toch de voorkeur aan publiekrechtelijke regelingen c.q. verordeningen. Daarbij kan men ook nog twee wegen op: die van de algemene verordening, die ook betrekking heeft op paracommerciële instellingen en die in speciale huurovereenkomsten met het element erin van bestrijding van paracommercialisme.

Ik geef de voorkeur aan de algemene verordening, mits deze ook speciaal wordt gericht op de paracommerciële instellingen. Uit de enquête van CRM blijkt dat dat Ministerie geïnteresseerd is in het hebben van een overzicht van wat er op dit gebied gebeurt. Ik zou graag zien dat deze enquête zo vlug en volledig mogelijk door alle gemeentebesturen wordt ingevuld.

Toch geloof ik, gezien voorbeelden die ik vermeld heb, dat de nodige activiteiten reeds nu kunnen worden aangevat waar dit tot nu toe nog niet het geval is. Ik zou graag zien dat de Staatssecretaris hierop uitvoering in

Portheine

gaat en ook zijn mening weergeeft over wat zijns inziens de beste weg is. Ik ben van plan daarover de Kamer om een uitspraak te vragen.

Tot slot de sluibouw. Wij ontvingen de notitie van de Regering met betrekking tot de sluibouw naar aanleiding van de motie-De Beer. Wij blijven overigens van mening dat de aftrekbaarheid van onderhoudskosten een bijdrage tot de bestrijding daarvan kan vormen.

Hoe staat het met de in het regeerakkoord genoemde studie daarover? In dit verband kom ik tot de volgende vragen:

a. Zijn de maatregelen, genoemd onder II A (het aanleggen van een register, de bekendmaking van de naam van het uitvoerend bedrijf, de toezending aan de Kamer van Koophandel) wettelijke verplichtend of is het de bedoeling dat de gemeenten dit op vrijwillige basis gaan doen?

b. Indien het een kwestie van wettelijke verplichting is, in welke wet of uitvoeringsmaatregel zal die verplichting dan worden vastgelegd?

c. Hoe lang zal het nog duren, alvorens de maatregelen werkelijk in praktijk zullen worden gebracht?

d. De notitie verscheen één jaar geleden. Welke vorderingen zijn inmiddels ter zake gemaakt?

Naast onze waardering toch een kritische ondertoon. De aangekondigde maatregelen voldoen nog geenszins aan hetgeen in de motie-De Beer wordt gevraagd. Want hoewel de door de Regering genoemde maatregelen de opsporing van mogelijke sluibouwers enigszins vereenvoudigt, blijft toch het probleem dat het allemaal een uiterst moeizame zaak voor de Economische Controledienst is, die veel mankracht zal vergen. Voor ons is het nog maar de vraag, of die mankracht in voldoende mate aanwezig zal blijken te zijn. Bovendien moet nog worden afgewacht of – nadat met veel moeite de bewijsvoering rond is – een zodanige veroordeling volgt dat de sluibouwers daardoor zullen worden afschrikt. De praktijkervaringen op dat punt zijn allesbehalve bemoedigend.

De essentie van de motie-De Beer is, dat de bouwvergunning wordt opgeschort zolang niet is voldaan aan de voorwaarde dat het werk door een daartoe bevoegd bedrijf moet worden uitgevoerd. Daarmee worden de sluibouwers en zijn opdrachtgever op hun zwakste plek getroffen – eventuele stillegging van het werk – en wel onmiddellijk. Dat was wat de Kamer voor

ogen stond, toen de motie met algemene stemmen werd aanvaard. Daar toe moet de Woningwet worden aangepast. Wij vragen de Regering hoe het daarmee staat, 2 jaar na aanneming van de motie. Wanneer mogen wij het wetsontwerp ter zake tegemoet zien?

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! De problematiek van de beunhazerij heeft vele raakvlakken en overeenkomsten met die van de belastingfraude. Ik heb zo het idee dat een onderzoek à la Van Bijsterveld ook hier slechts het topje van de ijsberg aan het licht zou brengen. Ook hier kampen wij met een 'te weinig': te weinig controlerende ambtenaren, te weinig bevoegdheden, te weinig bereidheid en samenwerking – zelfs van de kant van de overheid –, de gemeenten en bovenal ook hier: te weinig normbesef. Ook de sociaal-economische wetgeving moet ten volle nageleefd worden in het belang van een eerlijke mededinging en om de ongebondenheid van de deelnemers aan het economische verkeer tegen te gaan. In verband met de krappe toegemeten tijd zal ik mij tot een aantal vragen en opmerkingen beperken.

Hebben de bewindslieden kennisgenomen van het NIVAG-plan (Nieuwe vereniging van aannemersgrootbedrijf) ter bestrijding van de malafide onderneming in de bouwnijverheid? Hoe beoordelen zij dit plan? Meer in het algemeen is er wel gesproken over de 'eigen bijdrage' van het bedrijfsleven aan de bestrijding van de beunhazerij. Als het op bevoegdheden, controle en informatie aankomt is mijns inziens de overheid toch wel de meest gerede partij. Is dat ook niet het kernbezwaar tegen het wetsvoorstel om de hoofdaannemer voor de afdrachten van zijn onderaannemers aansprakelijk te stellen? Zal het de hoofdaannemer niet vaak aan tijd en bevoegdheden ontbreken om een onderzoek naar de goede trouw van zijn onderaannemers in te stellen? In dit verband hoor ik gaarne een reactie op het voorstel van de NIVAG om de onderaannemer niet zijn volledige aannemingsom uit te betalen, maar diens af te dragen sociale lasten, loonbelasting en BTW daarop in te houden. De hoofdaannemer maakt deze ingehouden bedragen dan rechtstreeks over aan een centraal administratie kantoor.

Is het juist dat zowel de inschrijving in het handelsregister als die bij de bedrijfsvereniging puur registrerend van aard zijn, zonder dat daar een antece-

dentenonderzoek aan vooraf gaat? Zo ja, zou hier dan een vergelijkbare figuur als die van de verklaring van geen bezwaar niet mede toepassing kunnen vinden? Een strikte koppeling tussen Handelsregisterwet en Vestigingswet is niet mogelijk, in die zin dat voorschrijvende wijziging van de Handelsregisterwet, inhoudende dat alle ondernemers verplicht zijn hun handelsregisternummer op briefpapier, order en facturen te voeren, zal in ieder geval feitelijk een grotere koppeling tussen de inschrijving en de benodigde papieren bevorderen.

Is de Staatssecretaris van Economische Zaken bereid de suggestie van de BOVAG te bevorderen om de registraties ten behoeve van de vestigingswetgeving voor derden open te stellen? Zou de 'eigen bijdrage' van de branche-genoten hierdoor niet vergroot kunnen worden?

Als het over bepaalde misstanden in de horeca gaat mogen wij niet spreken van beunhazerij, maar gebruiken wij het woord paracommercialisme. Ik zou met enige klem vraag 146 van mijn fractie nogmaals naar voren willen brengen. In vraag 146 wordt gevraagd of het niet wenselijk is, gezien het feit dat bij de toenmalige opzet van de Drank- en Horecawet geen rekening kan worden gehouden met de vlucht die het para-commercialisme zou nemen en het geheel andere karakter van de sociaal-culturele instellingen, een aparte regeling voor deze sector te creëren?

Met het bedrijfsschap Horeca zijn wij van mening dat deze hamvraag niet werd beantwoord. Met name zie ik gaarne alsnog beantwoord of de grote vlucht die de gesubsidieerde sociaal-culturele instellingen genomen hebben het nog steeds rechtvaardigt dat de wet geen onderscheid maakt tussen commerciële en paracommerciële bedrijven? Hoe staat het met het onderzoek naar de werking van de Leidraad? Is het geen ernstig manco dat paragraaf 5 van de Drank- en Horecawet de gemeenten niet eens de mogelijkheid geeft bij haar vergunningenbeleid onderscheid te maken tussen de echte horeca en de gesubsidieerde

Van Dis

vormen daarvan? Wij zouden dan ook sterk willen aandringen op een apart vergunningstelsel voor instellingen. Wil de Staatssecretaris in zijn beantwoording daarbij het ernstig drankmisbruik bij jeugdigen betrekken dat zich met name bij sport- en sociaal-culturele instellingen afspeelt?

Heb ik goed begrepen dat de Staatssecretaris de figuur van een gemeentelijke verordening ter afbakening van de markt met de instellingen als second best beschouwd? Zou echter een optreden van de centrale overheid niet meer geëigend zijn nu een zekere verwevenheid van gemeentelijke welzijns-belangen met die van de sociaal-culturele instellingen toch niet valt te ontkennen? Ik neem aan dat er inmiddels al een gesprek plaatsgevonden heeft tussen het Bedrijfsschap Horeca en het Ministerie van Economische Zaken over het ontheffingsbeleid. Wat waren de resultaten van dat overleg?

Tot slot, mijnheer de Voorzitter, kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat de overheid vaak nog veel te formeel en te star reageert op het bestrijden van de beunhazerij. Zo zou de Woningwet niet de bevoegdheid verlenen tot het stellen van voorwaarden inzake de hoedanigheid van de opdrachtgever. Gaat het in de Woningwet dan niet om de kwaliteit van het gebouwde? Wordt wetswijziging ter zake overwogen? Nog een voorbeeld van formeel optreden lees ik in een brief van 26-1-'79 van het Ministerie van Binnenlandse Zaken aan de BOVAG, waarin werd meegedeeld mede namens de Staatssecretaris, dat de Kroon het besluit van de gemeente Veghel tot verkoop van een perceel industrieterrein niet zou vernietigen. Vaststond dat de koper niet beschikte over de vereiste papieren op grond van de Vestigingswet. Kan de Staatssecretaris een dergelijke neutrale houding van de overheid werkelijk voor zijn rekening nemen?

Ten slotte menen wij dat het op-nieuw aftrekbaar stellen van onderhoudskosten voor de eigen woning mee kan werken – uiteraard in samenhang met andere maatregelen – aan de beperking van sluikbouw en beunhazerij. Wij vragen daarvoor – wij zullen dat bij voortdurend blijven doen – de aandacht.

□

De heer **Koekoek** (BP): Mijnheer de Voorzitter! Het is zeer terecht, dat de sluikbouw en de beunhazerij in deze Kamer aan de orde worden gesteld. Zolang de overheid met medewerking van het grootste deel van het par-

ment doorgaat met verhoging van premies en belastingen, zal dit euvel toenemen. Vele ondernemers zien in de beunhazerij en sluikbouw geen kwaad meer, omdat zij een hoog bedrag f 50.000,- à f 100.000,- aan belastingen moeten betalen. Zij vragen zich af of dit niet genoeg is. Zij gaan er wat bij doen. Het betalen van hoge belastingen vormt de reden voor beunhazerij en sluikbouw.

Het heeft ook een dermate grote omvang aangenomen, dat de controle erop in geen enkele verhouding staat. Er zijn mensen, die zeggen dat meer controle-ambtenaren moeten worden aangesteld. Naar mijn mening zijn er meer dan genoeg controle-ambtenaren. Het is wel zaak, dat zij de bevoegdheid hebben controle uit te oefenen en maatregelen te nemen. Ik wil een voorbeeld noemen. Iemand – in Gelderland – bezat een perceel bos, waarin nog al eens brand woedde. Betrokkene had iemand gevonden, die het droge spul in dat bos gratis weg wilde halen. Deze was het er echter om begonnen naalden te verzamelen. Die zijn belangrijk voor de azalea-kwekers in ons land. Dit is echter verboden. Die man kreeg zoveel controle, dat er nog nauwelijks gewerkt kon worden. Op één dag kreeg hij driemaal bezoek van de politie. Verder kwamen er mensen van Staatsbosbeheer, van de milieupolitie en zelfs enkele oud-CCD'ers uit de oortogstijd.

Die man maakte op een gegeven moment bezwaar tegen deze gang van zaken en meldde dit aan de eigenaar van het perceel. Vanwege het opont-houd kon hij maar de helft van de tijd werken; hij wilde een vergoeding. Dit is geen verhaal, dat ik heb bedacht. Ik weet, dat ook al zouden de bewindslieden hieraan iets willen doen, het ontzettend moeilijk is verandering in de situatie te brengen. De overheid zal moeten ingrijpen; het beleid zal moeten worden veranderd. Men moet er zich niet vanaf maken met de opmerking: Er kan geen controle worden uitgeoefend. Dat is wel mogelijk, want er zijn meer dan genoeg controle-ambtenaren. Controle-ambtenaren zijn echter ook mensen en vaak hebben zij begrip voor de situatie. Ik heb al gezegd, dat de overheid te hoge premies en belastingen vraagt. Ik wil weer een voorbeeld noemen. De eigenaar van een gewoon, ietwat verwaarloosd huis vroeg een offerte voor het schilderen van alleen maar de buitenkant van het huis. Het is voor de bewindslieden belangrijk, zoiets eens te horen van iemand, die met zijn beide benen op de grond is blijven staan.

Die schilder vroeg daarop: wil je het op papier hebben of wil je dat het zwart wordt gedaan? De huiseigenaar zei toen: maak maar een berekening voor beide. Op papier bleek het buitenschilderwerk te kosten f 7.000,-, terwijl het zwart f 4.000,- moest kosten. De bewindslieden zullen als zij eerlijk zijn er begrip voor moeten hebben dat een gewone burger geen f 7.000,- betalen kan om zijn huis aan de buitenkant te laten schilderen. Hij kiest dan natuurlijk voor de mogelijkheid, het voor f 4.000,- te laten doen.

Zo werkt dat allemaal in Nederland. Degenen die er maatregelen tegen moeten nemen – de bewindslieden – deinzien er voor terug. Daarom duurt het ook zolang voordat er uiteindelijk eens wat boven water komt. Men begint er gewoon niet aan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat het het beste was, mijn vijf minuten spreektijd te gebruiken om een paar praktijkgevallen op te sommen, waaruit blijkt hoe moeilijk het is. Er is maar één middel en dat is van bovenaf aan proberen de zaken gezond te maken. Alleen op die manier komt men op de goede weg, wat betreft beunhazerij en sluikbouw.

□

Staatssecretaris **Hazekamp**: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn in korte tijd nogal wat vragen afgevuurd en ik weet niet of ik er wel voor 100% de nodige aandacht aan kan geven, om de eenvoudige reden dat ik het tempo van het stellen van de vragen af en toe niet kon bijhouden.

Het is duidelijk dat het begrip 'beunhazerij' door diverse sprekers heel bewust beperkt is, hoewel het veel ruimer is gebruikt dan het oorspronkelijk inhield. Het begrip 'beunhazerij' was oorspronkelijk uitsluitend, zoals mevrouw Salomons het heeft genoemd, het in strijd met de vestigingswetten uitoefenen van bedrijfsactiviteiten. Later in de discussie is daarbij gekomen belastingfraude in combinatie met in strijd met de wet uitoefenen van bedrijfsactiviteiten, het ontduiken van sociale premies ook weer in combinatie met de andere delicten. Vervolgens is tijdens dezelfde discussie het begrip paracommercialisme genoemd en onlangs werd ik zelfs geconfronteerd met de benadering dat ook prijsconcurrentie, of wel als gevolg van onderbetaling van lonen, ofwel als gevolg van het feit dat in een gezinssituatie niet altijd een compleet inkomen uit een bedrijf wordt verdient, zou behoren tot het begrip 'beunhazerij'.

Hazekamp

Op die wijze wordt de discussie steeds moeilijker, maar gelukkig is het begrip in deze discussie enigszins beperkt gebleven. Waren oorspronkelijk de oorzaken van beunhazerij beperkt, geleidelijk aan hebben de oorzaken waardoor beunhazerij ontstond zich uitgebreid. Zoals de heren Van Muiden, Portheine en en Koekoek hebben opgemerkt kan door de druk van belastingen, sociale verzekeringen en dergelijke een prijsverschil ontstaan tussen bruto en netto, maar daarnaast zijn er heel andere oorzaken. Meer vrije tijd, meer doe-het-zelfwerk en vriendendiensten kunnen leiden tot het verrichten van diensten tegen betaling. Hier is sprake van overgangen van gezinshuishouding naar markthuishouding. Deze overgangen zijn op allerlei niveaus en in vele branches aan de gang en het is duidelijk dat deze ontwikkeling niet in een eindfase verkeert, maar in een beginfase.

Wanneer ik dit in het totale beeld bezie, wordt het duidelijk dat het beleid moet zijn gericht op controle, wets-handhaving en aanpassing van directe mogelijkheden tot ingrijpen. Daarnaast is het noodzakelijk om te komen tot een algemene herbezinning van de inhoud van wetten, zoals wij die nu kennen.

In dit verband spreek ik ook over de vestigingswetgeving bedrijven, waarbij geldt dat een aantal begrippen het niet gemakkelijk maken om randverschijnselen als de *gesignaleerde* geheel in de controle te betrekken. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat een aantal verschijnselen in de sfeer van de bewijslast niet geheel rondkomt. In dit verband mag ik verwijzen naar een onderzoek, uitgevoerd door de ECD om na te gaan in hoeverre zónder klachten een effectieve methodiek kan worden gevonden om de controle-apparatuur in te zetten.

De ECD heeft bij dit onderzoek 578 bouwobjecten gezien; nagegaan werd op welke wijze de bouwactiviteiten werden uitgevoerd. Dit geschiedde aan de hand van opgaven, die men van gemeenten had verkregen. In 185 gevallen was er geen enkele activiteit; in 25 gevallen werd proces-verbaal opgemaakt wegens vermoedelijke overtreding van het vestigingsbesluit; in 255 gevallen was er duidelijk sprake van eigen bouw voor zelfbewoning; in 56 gevallen ging het om rechtmatig gevestigde bouwbedrijven; in 45 gevallen ontbrak voldoende indicatie voor bedrijfsmatige activiteit; 16 gevallen zijn nog in onderzoek.

Uit dit alles blijkt al dat een algemene inzet zonder de directe richting aan de hand van klachten en dergelijke, niet erg efficiënt is. Veel beter is het om door middel van methodieken, onder meer zoals geschetst in de brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en mij over de sluibouw, de controle gericht aan te vatten. Men dient zich te richten op de gevallen, die na een registratievergelijking naar voren komen en waarbij het vermoeden van een wetsovertreding reeds op voorhand rijst.

Duidelijk is dat in de 45 gevallen, die ik noemde, de bewijslast een groot probleem vormde. Om dit probleem te voorkomen, moet de wet worden gewijzigd. Die wetswijziging is al aangekondigd; de adviesaanvraag aan de SER wordt met spoed voorbereid. Echter, de benadering van deze problematiek brengt ook de systematiek van de Vestigingswet Bedrijven in discussie. Ik vermoed dat een SER-adviesaanvraag niet beperkt kan blijven tot een pure discussie over het begrip bedrijfsmatig. De discussie zal zich zeker ook uitstrekken over het gehele systeem van die wet. Ik vermeld dit om aan te geven waarom voorbereidingen van dit soort wettelijke maatregelen langer duren dan ons feitelijk allemaal lief is. Want het is natuurlijk wel mogelijk om snel te bedenken in welke richting een oplossing zou kunnen worden gevonden, maar het is buitengewoon ingewikkeld om dan over het héle veld van het bedrijfsleven de consequenties daarvan te overzien.

Mevrouw Salomons heeft naast waardering, met name voor justitie, een aantal kritische opmerkingen gemaakt' enerzijds over de brief die de Kamer bereikt heeft ten aanzien van de sluibouw en anderzijds over een aantal andere onderwerpen. De Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zal uitvoerig op de genoemde brief ingaan.

Er zijn een tweetal punten die ik daar toch uit wil halen. Dat is namelijk de inschakeling van de Kamer van Koophandel bij dit geheel en de afstemming van het handelsregister op het register vestigingswetgeving. De heer Van Muiden en de heer Portheine hebben daarover gesproken. De heer Van Dis heeft gevraagd in hoeverre het mogelijk zou zijn om een vestigingswetregistratie openbaar te laten zijn. Het afstemmen van de registratie van de Vestigingswet op het handelsregister is op dit moment uiterst ingewikkeld, omdat de gegevens, die in beide registraties aanwezig zijn, volstrekt niet op

elkaar zijn afgestemd, zodat eventueel het totale registerbestand zou moeten worden doorgenomen.

In overleg met de Kamer van Koophandel en met inschakeling van de databank is nagegaan waar op dit moment de hoogste urgentie ligt. Ik geloof dat alle sprekers wel zullen beamen dat die urgentie op het ogenblik in de bouw ligt.

Vestigingsvergunningregistratie voor de bouw zal – en alle kamers van koophandel hebben in principe hun medewerking toegezegd – aangepakt worden volgens een systeem dat de databank in overleg met de gezamenlijke kamers van koophandel heeft uitgewerkt. Dat systeem wordt eind van dit jaar operationeel. Deze registratie, gecombineerd met de registratie zoals die aangegeven is in de modelverordening voor de bouwvergunningen in gemeenten, zal de basis moeten zijn voor het verkrijgen van een vermoeden dat de wet wordt overtreden. Ik denk niet dat het mogelijk is om op deze wijze in één klap het totale vestigingsvergunningensysteem in één registratie compleet te maken. Wij nemen hierbij een zekere geleidelijkheid in acht. Ten einde te voorkomen dat hier of daar in het land gaten vallen in die registratie is een algemene maatregel van bestuur aangekondigd. Ik heb reeds de nodige vrijwillige medewerking verkregen en dus kan het werk voortgang vinden, maar toch komt er op korte termijn die algemene maatregel van bestuur.

Wat betreft het para-commercialisme is de leidraad aan de orde geweest, die enige jaren geleden in overleg met CRM, Volksgezondheid en Milieuhygiëne, Economische Zaken, de VNG en het horecabedrijfsleven is opgesteld. Opgemerkt is, dat weinig gemeenten deze leidraad volgen. Anderen hadden weer de indruk, dat de laatste tijd meer en meer overeenkomstig die leidraad wordt gehandeld. Ik onthoud mij op dit moment van het naar voren brengen van mijn indruk omdat ik, alvorens ik dat doe, allereerst de resultaten van de enquête bij alle gemeenten in Nederland onder ogen wil hebben. Op dit moment komen nog steeds antwoordformulieren binnen. De VNG vond deze enquête eigenlijk niet noodzakelijk omdat men de indruk had dat vrij algemeen volgens de intenties van de leidraad werd gewerkt. Ik moet u eerlijk zeggen dat ik dat heb betwijfeld en ook het horecabedrijfsleven betwijfelde het in zeer sterke mate. Daarom hebben wij die enquête toch doorgezet.

Hazekamp

De heer **Portheine** (VVD): De leidraad ging min of meer uit van privaatrechtelijke overeenkomsten. Dat is op zich wel belangrijk, maar ik heb al gezegd dat ik een lichte voorkeur heb voor publiekrechtelijke verordeningen. Waar aan geeft de Staatssecretaris de voorkeur? Uitsluitend privaatrechtelijk overleg of de mogelijkheid van een behoorlijke gemeentelijke verordening?

Staatssecretaris **Hazekamp**: Ik heb mij in de 'leidraad' bewust neutraal opgesteld. In gesprekken met gemeentebesturen en de VNG heb ik als invalshoek genomen dat het wenselijk is om met de sociaal-culturele instellingen, sportinstellingen en dergelijke, die in die gemeente werkzaam zijn tot een overeenstemming te komen. Als men die overeenstemming privaatrechtelijk kan regelen, heb ik daar geen probleem mee. Ik zou haast zeggen dat dit te prefereren is. Soms wil echter niet iedereen aan zo'n overeenkomst meedoen. Dan moet er worden uitgeweken naar de publiekrechtelijke kant via een verordening. Ook is het voorgekomen dat een van de groepen – hoewel er overeenstemming was – met het oog op onvoorziene situaties in de toekomst, voorkeur gaf aan het vastleggen via een verordening. Ik denk dat dit primair gemeentelijk beleid is. Ik heb in de gesprekken geen enkele rem geleegd op de publiekrechtelijke benadering.

Ook is er gevraagd in hoeverre van gemeenten verwacht mag worden om, in de situatie waarin men zit, een verordening of een overeenkomst rond te krijgen, juist waar men langs twee wegen met dezelfde problematiek bezig is. Enerzijds is er de controlerende sfeer en anderzijds de sociaal-culturele sfeer, waarbij soms ook de financiële exploitatie betrokken is. Indien uit de enquête naar voren komt dat de 'leidraad' niet functioneert, moet met de ministeries van CRM en van Volksgezondheid en Milieuhygiëne worden bekeken in hoeverre landelijke regeling noodzakelijk is.

Mevrouw Salomons heeft gesuggerd om te komen tot minimum prijsvoorschriften voor horeca. Ik neem aan dat het landelijke voorschriften zijn. In deze situatie zie ik dat niet functioneren. Ik zie wel een mogelijkheid om aan plaatselijke of regionale concurrentie via dit soort afspraken of overeenkomsten en eventueel bij verordening bepaalde regels te stellen. Daarbij zal het eerder gaan in de richting van een calculatie dan in de rich-

ting van in bedragen uit te drukken prijsvoorschriften.

Ik ben het eens met mevrouw Salomons die stelt dat het noodzakelijk is om de pakkans te vergroten. Enerzijds blijkt dit uit onze benadering om via de afstemming van registratie- en vergunningssystemen en de onderlinge uitwisseling van bestaande systemen het vermoeden van wetsovertreding duidelijk te maken, waardoor veel gericht kan worden gecontroleerd. De pakkans neemt hiermee duidelijk toe. Mevrouw Salomons stelde dat daarbij de strafmaat ook van belang is. Dan begeven wij ons echter op het gebied van de rechtspraak. Ik vind het moeilijk om daar uitspraken over te doen, hoewel ik de indruk van mevrouw Salomons niet kan tegenspreken dat de eisen die worden gesteld en de vonnissen die worden geveld in geen verhouding staan tot de voordelen die men kan behalen met het netto-werken. Dat is een onderwerp dat wel eens ter discussie is, maar in deze maatschappij kan het nu eenmaal niet anders dan dat de rechter daarover een uitspraak doet.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Het was overigens geenszins mijn bedoeling om oordelen van de rechter hier ter discussie te stellen. Ik sprak over strafmaxima en dan zijn wij bij de wetgever aangeland.

Staatssecretaris **Hazekamp**: Dat ben ik met mevrouw Salomons eens. Ik wil nog wel eens nakijken hoe die maxima op het ogenblik liggen. De maxima die nu in de wet liggen, worden echter meestal niet gevraagd.

Mevrouw Salomons heeft gevraagd, wanneer een wijziging van de Arbeidswet verwacht kan worden. Ik kan dat op dit moment niet zeggen. Ik weet wel, dat met de werknemerscentrales over wijziging van de Arbeidswet intensief gesproken is. Ik moet het antwoord schuldig blijven over het tijdstip waarop zo'n wetswijziging zou kunnen worden gerealiseerd. Wel maakt in dit verband het overleg met de dienstenbonden in het kader van het winkelwerktijdenbesluit weinig vordering.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Dat duurt al 5 jaar.

Staatssecretaris **Hazekamp**: Dat ligt niet aan ons, maar aan de andere overlegpartners, omdat daar zeer weinig concrete zaken aan de orde komen.

Over de actie die gevoerd kan worden door het georganiseerde bedrijfsleven wil ik opmerken dat in de binnenkort uitgaande SER-adviesaanvraag over de vestigingwet bedrijven te-

vens gevraagd zal worden om advies over het invoeren van groepsactie in de vestigingwetgeving. Op die wijze is het mogelijk dat het georganiseerde bedrijfsleven gezamenlijk actie onderneemt daar waar principiële zaken aan de orde zijn of als om andere redenen het individu zelf niet actief wil zijn in de privaatrechtelijke sfeer. Op die wijze zal het bedrijfsleven ongetwijfeld zelf kunnen bijdragen tot het handhaven van de door hem zelf gevraagde vestigingssystemen. Het is wel duidelijk, dat de activiteit van het bedrijfsleven zelf ook aan de orde is bij het systeem dat voorgelegd is in de brief over de sluibouw. Het is namelijk zo, dat de bouwvergunningregistratie publiek is. De organisaties kunnen daarvan uiteraard gebruik maken.

De heer Van Muiden heeft erop gewezen dat het noodzakelijk is, de collectieve druk te verminderen. Hij heeft daarbij gevraagd naar de studie over de grondslag van de sociale-verzekeringspremies. In één van de antwoorden op de vragen in de schriftelijke voorbereiding bij dit debat of tijdens een andere discussie over dit onderwerp is aangekondigd dat de studie vermoedelijk nog dit jaar rond zal zijn. Ik heb daaraan onmiddellijk toegevoegd, dat wijziging van de grondslag van het gehele sociale-verzekeringssysteem bepaald geen sinecure is. Indien de studie, die op tafel komt te liggen aan het eind van het jaar, niet direct zal leiden tot een eenduidige uitkomst, dan wil dat bepaald niet betekenen dat dit het eind van het verhaal is. Die discussie gaat dan zeker door en juist op dit vlak zullen oplossingen gevonden moeten worden, eventueel in een heel andere richting.

Ik erken dat het verschil tussen netto en bruto uiteraard één van de oorzaken is van de attractiviteit van de beunhazerij, maar de heer Van Muiden heeft terecht een serie andere oorzaken genoemd.

De heer Van Muiden heeft gevraagd wanneer de memorie van antwoord komt over de ketenaansprakelijkheid. Ook één van de andere sprekers – ik meen, de heer Van Dis – heeft hierover vragen gesteld. Op dit moment is het niet juist, inhoudelijk over die zaak te spreken. De memorie van antwoord is op dit moment onderwerp van interdepartementaal overleg. Zij zal op korte termijn afgerond moeten worden. Dan wordt uiteraard ingegaan op de vragen van de Kamer in het voorlopig verslag. Dan worden de problemen die daarbij aan de orde geweest zijn, onder andere het NIVAG-idee of andere benaderingen van deze methodiek, beantwoord.

Hazekamp

De heer Van Muiden heeft een vraag gesteld over de uitbreiding van de Economische Controledienst (ECD); deze is inmiddels met twintig ambtenaren uitgebreid. Een deel van de aangekondigde intensivering van de controle kan dus worden doorgezet. Een uitbreiding met 25 man is toegestaan. Gezien de financiële mogelijkheden is het totale plan niet direct uitvoerbaar, maar uiteraard zal hiermee zoveel mogelijk spoed worden betracht.

De heer Van Muiden heeft vervolgens opgemerkt dat ten aanzien van de kappers het probleem voor de ECD bestaat dat men niet zo maar een private woning kan betreden. Indien het vermoeden van wetsovertreding erg sterk is, zijn er natuurlijk wel juridische mogelijkheden om dit probleem op te lossen. Het is echter een vrij omslachtige procedure. In hoeverre het juridisch eenvoudig moet worden gemaakt, om een zo duidelijke inbreuk op de privacy te plegen met als doel beunhazerij te bestrijden, waag ik te betwijfelen. Ik zal dit met mijn collega van Justitie opnemen.

De heer Portheine heeft het betreurd dat er geen aparte wet op het onordelijk economisch verkeer is gekomen, conform adviezen van de commissie-Zijlstra. Ik denk dat met een algemene wet op het onordelijk economisch verkeer beunhazerij niet had kunnen worden tegengehouden, met name door de oorzaken die aan beunhazerij ten grondslag liggen. Deze oorzaken zijn namelijk zo algemeen en duidelijk, dat een algemene wetgeving op het onordelijk economisch verkeer daarvoor geen drempel zal zijn.

In het algemeen hebben de heren Portheine en Van Muiden hun erkentelijkheid uitgesproken over de benadering in de stukken. Het pakket van maatregelen die zowel op het vlak van de sociale wetgeving en de controle, als de bouw, de vestigingswetgeving en andere wetten, zoals fiscale wetgeving, worden voorgesteld, dient uiteraard volgens de heren Portheine en Van Muiden zo spoedig mogelijk te worden uitgevoerd.

De heer Portheine heeft een vraag gesteld over de voortgang van de contacten tussen de ECD en het bedrijfsleven. Verschillende bedrijfstakken hebben daarop positief gereageerd en hebben rechtstreekse contacten met de ECD, maar uiteraard moet de bedrijfstak dit contact zelf wenselijk vinden. De ECD staat voor een dergelijk contact open.

De heer Van Dis heeft gevraagd of in de algemene maatregelen van bestuur

krachtens de Vestigingswet ofwel in de wijziging van deze wet de problematiek rond bedrijfsleider en -beheerder ook wordt betrokken. Deze algemene problematiek zal bij het herzien van de Vestigingswet bedrijven wel aan de orde komen, maar ik heb op dit moment het voornemen mij te beperken tot de term 'bedrijfsmatig' en de groepsactie. Daarover met name zal ik adviezen inwinnen, omdat dit op dit moment de meest directe invalshoek is om ten aanzien van de beunhazerij iets te kunnen doen. Daarna zullen ongetwijfeld ook de andere punten die bij de wetgeving inzake de vestiging van bedrijven problemen oproepen, aan de orde kunnen komen. Als ik dat alles tegelijk aan de orde stel, vrees ik dat het verzandt in een algemene discussie.

Op de vragen van de heer Van Dis over de horeca heb ik voor een deel geantwoord. Hij heeft de vrij principiële vraag gesteld, in hoeverre het niet wenselijk is – ik heb de indruk gekregen dat hij dit wenselijk vindt – om in de Drank- en Horecawet onderscheid te maken tussen sociaal-culturele voorzieningen en commerciële bedrijfsuitoefening van horeca-activiteiten. Ik vraag mij af, of hij daarmee bereikt wat hij wil bereiken. Sociaal-culturele instellingen dienen nu namelijk te voldoen aan de eisen die aan vergelijkbare bedrijven worden gesteld. Zodra ten aanzien van sociaal-culturele voorzieningen andere regels gelden, zal dat er naar ik vrees toe leiden dat die instellingen soepeler worden behandeld. Dat werkt negatief ten opzichte van het probleem dat wij hier bespreken, tenzij de heer Van Dis bedoelt dat in een Drank- en Horecawet kan worden vastgelegd, dat sociaal-culturele instellingen geen partijen, recepties en dergelijke mogen organiseren. Ik denk echter dat daarmee dan de grenzen van de Drank- en Horecawet ver worden overschreden. Wij moeten veel meer denken in de richting van de verordening, zoals de heer Portheine die heeft bedoeld. Die verordening dient dan in het gemeentelijk verband te worden betrokken.

Ik merk nu, dat de heer Van Dis de vraag heeft gesteld in hoeverre een landelijke regeling noodzakelijk is. Ik kan mij voorstellen dat uit die benadering en de resultaten van de enquête kan voortvloeien, dat een landelijke regeling ter zake toch noodzakelijk is.

Als uit de Handelingen blijkt, dat er nog vragen beantwoord dienen te worden, ben ik bereid dat alsnog schriftelijk te doen.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met blijdschap kunnen constateren, dat de geachte afgevaardigde de heer Van Muiden waardering heeft voor het werk dat geleverd is. Hij sprak niet alleen van een goede aanzet, maar ook zelfs van het begin van een doorbraak. Dat betekent nogal wat, vooral als men dat zegt in niet-politieke zin.

Toch gaat het nu om een moeilijke materie. Dat is mij zelfs weer gebleken, toen de geachte afgevaardigde mevrouw Salomons het woord voerde. Zij plaatste de woorden 'beunhazerij' en 'sluikbouw' op één lijn. Daarmee bewees zij de heer De Beer eer, die het woord 'sluikbouw' invoerde in plaats van 'beunhazerij'. Op die manier kunnen de Handelingen inderdaad worden opgerekt.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Als de Minister daaraan een bijzondere betekenis hecht, meen ik te moeten opmerken, dat mijns inziens het begrip 'sluikbouw' een verbijzondering is van het algemene begrip 'beunhazerij'. Ik meende dat het algemene begrip wel eens kon worden gebruikt, teneinde de levendigheid, die toch al niet overmatig aanwezig is in dit debat, te bevorderen.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Ik had ook niet de indruk, dat de geachte afgevaardigde zich met sluikhandel bezighield. Integendeel! Ik heb haar woorden met grote belangstelling gevolgd en kunnen volgen.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Van Muiden heeft gezegd, dat wij vrij snel met notities zijn gekomen. Dat is van verschillende kanten, ook buiten dit Huis, toegejuicht.

Mevrouw Salomons kon instemmen met de geschetste maatregelen ten aanzien van het pakket, vervat in Bestek '81. Zij was niet zo tevreden over de aanpak. Ik constateer, dat het pakket maatregelen, zoals dat in de notitie is opgenomen, op sommige onderdelen bepaald verder gaat dan hetgeen in Bestek '81 is voorgeschoteld.

Alle sprekers zullen het met mij eens zijn dat, om iets in de maatschappij in gang te doen vinden, de sociale innovatie wel eens wordt verwaarloosd, dat dit te veel bij de techniek alleen wordt toegepast en dat daarom overleg is geboden. Wordt iets zonder meer pats-boem ingevoerd, dan werkt het niet en blijft het werk als het ware droog liggen. Wij hebben dan ook overleg gevoerd met onder andere de

Beelaerts van Blokland

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, met de Kamers van Koophandel, met de ECD en uiteraard met andere departementen, zoals Economische Zaken en Binnenlandse Zaken. Dat is in mijn ogen noodzakelijk en dat neemt nu eenmaal enige tijd in beslag. Dit soort zaken kan men niet uit de losse hand regelen. Men zou zich dan zelf als een soort van beunhaas manifesteren.

Als ik constateer dat de motie werd aanvaard op 22 februari, en dat hetzelfde jaar een pakket maatregelen door de Staatssecretaris van Economische Zaken en mij aan de Kamer werd gezonden op 19 september, dan is dit waarachtig toch vrij snel. Als ik daarbij dan nog in beschouwing neem dat zelfs de geachte afgevaardigde Koekeoek moest constateren dat het allemaal niet zo gemakkelijk is, dan ben ik van mening dat hier snel is gewerkt.

Wat de gemeenten betreft wordt in de praktijk een dergelijke verordening in het algemeen wel overgenomen. De eerste reacties die ons hebben bereikt, zijn ook positief. Wij kunnen ook aannemen dat geen gemeentebestuur erop is gebrand in dit geval een soort van uitzonderingspositie te gaan innemen. Dan krijgt men bovendien ook veel meer de schijnwerper op zich gericht. Daarnaast heb ik toch vertrouwen in de gekozen organen, te weten de gemeenteraden.

De geachte afgevaardigde mevrouw Salomons vroeg wat er gebeurde bij herhaling. Herhaling valt natuurlijk op bij de Economische Controledienst en bij het Openbaar Ministerie. Dan kunnen ook zwaardere straffen worden uitgedeeld.

De motie-de Beer strekte ertoe dat het werk zou worden uitgevoerd door een daartoe bevoegd bedrijf. Welnu, dat is naar mijn mening voor een groot deel veilig gesteld. Het werk wordt gemeld. De Kamer van Koophandel beziet of de betrokkenen voldoen aan de vestigingswetgeving. Wanneer er sprake is van een niet-wettig gevestigd bedrijf of wanneer daarover twijfel heerst, dan gaat de Economische Controledienst op pad. Er is mij gebleken dat zowel de Kamer van Koophandel als de Economische Controledienst ervan overtuigd zijn dat het openbaar register een zeer goede bijdrage levert aan de bestrijding van sluikbouw. Daarbij komt dat iedereen dat register kan inzien.

Dat houdt dus in dat aannemersorganisaties daar ook gebruik van kunnen maken en daarop kunnen inspelen.

Ik wil nog even het plaatje laten zien van de maatregelen die zijn getroffen. Wat de bouwvergunning betreft moet de aannemer worden opgegeven. Dit gebeurt óf direct bij de aanvraag óf wanneer het dan nog niet bekend is, wat zich kan voordoen in de praktijk, bij de aanvang van het werk. Daarbij komt dan nog het nummer, waaronder degene die het werk gaat uitvoeren is ingeschreven in het Handelsregister. De bouwvergunning wordt opgenomen in een openbaar register. De gemeente zendt de gegevens op naar de Kamer van Koophandel. De Kamer van Koophandel verricht de eerste toetsing. Dan treedt al dan niet de Economische Controledienst op.

Hiermee kom ik op een vraag en een opmerking van respectievelijk mevrouw Salomons en de heer Van Muiden. De Economische Controledienst, een dienst die algemene opsporingsbevoegdheid heeft, is de bevoegde opsporingsdienst voor de vestigingswetgeving. Die treedt dus op. Bouw- en woningtoezicht heeft slechts een beperkte opsporingsbevoegdheid, geen algemene, en zou dus in dit opzicht niet kunnen optreden.

Er is ook sprake van een gecoördineerde aanpak. Mevrouw Salomons bestreedt dit enigszins. Ik neem aan, nu ik het samenspel heb geschetst, dat er wel degelijk sprake is van een gecoördineerde, men zou zelfs kunnen zeggen geïntegreerde aanpak. Tegen de geachte afgevaardigde Portheine zou ik willen zeggen dat de Economische Controledienst in dit systeem zeer gericht kan gaan werken.

Mevrouw Salomons (PvdA): Ik heb het gebrek aan coördinatie op een ander punt bestreden. De Minister heeft nu één onderdeel aangehaald, namelijk de relatie Kamer van Koophandel-ECD. Daarnaast speelt de relatie tussen verschillende gemeenten. Hoe loopt het met rayonoverschrijdende activiteiten, als wij denken aan de indeling van de Kamers van Koophandel? Over al dit soort zaken is noch in de modelverordening noch in de toelichting enige duidelijkheid gecreëerd.

Minister Beelaerts van Blokland: Mijnheer de Voorzitter! Die duidelijkheid kan ik geven. Het systeem wordt geautomatiseerd en daardoor is uitwisseling van gegevens mogelijk tussen de verschillende Kamers van Koophandel, die – zoals de geachte afgevaardigde mevrouw Salomons zelf ook al constateerde – een groter gebied beslaan dan de gemeente. Daardoor is de zaak gekoppeld.

Mevrouw Salomons (PvdA): Betekent dit dat in wezen alle openbare registers in die databank bij de Kamer van Koophandel worden ingevoerd, en dat er ook een landelijk registratiepunt gaat komen?

Minister Beelaerts van Blokland: Het antwoord op het eerste gedeelte van de vraag luidt bevestigend. Ten aanzien van het tweede gedeelte van de vraag merk ik op dat dit nog niet is beslist; misschien kan de Staatssecretaris van Economische Zaken daar verdere mededelingen over doen. De uitwisseling en de koppeling zijn echter mogelijk; ik weet op dit moment niet, of er nog een landelijk centraal punt komt. Overigens dacht ik, dat dit ook niet nodig was. Het is echter mogelijk in de gebieden met elkaar te vergelijken, en dat zal de Economische Controledienst dan ook zeker af en toe doen, in de twijfelgevallen.

De heer De Beer (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De Minister zei zojuist dat de ECD het apparaat is dat de opsporingsbevoegdheid heeft en dat de Bouw- en Woningdienst die bevoegdheid niet heeft. Echter, de Bouw- en Woningdienst heeft – wanneer bij voorbeeld zonder bouwvergunning zou worden gebouwd – de bevoegdheid om de bouw stil te leggen.

Minister Beelaerts van Blokland: Die bevoegdheid berust eigenlijk bij het college van B en W.

De heer De Beer (VVD): Dat is formeel gezien juist; de Bouw- en Woningdienst is echter het uitvoerend apparaat van B en W. Wanneer dus de Bouw- en Woningdienst zou constateren dat er gebouwd gaat worden in een geval dat de bouwvergunning krachtens de wet is opgeschort, heeft zij dezelfde bevoegdheden. Ik zeg dit, omdat de Minister zonet een beetje suggereerde, alsof de Bouw- en Woningdienst niet adequaat zou kunnen werken in het kader van hetgeen ik in mijn motie heb bepleit.

Minister Beelaerts van Blokland: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb dit niet zo bedoeld; uit het vervolg van mijn betoog zal dit ook heel duidelijk blijken. Ik heb alleen duidelijk willen stellen dat op dit moment Bouw- en Woningtoezicht die opsporingsbevoegdheid niet heeft.

Het voorgaande brengt mij op de kwestie van de sancties. De geachte afgevaardigde mevrouw Salomons heeft daar met name over gesproken, maar ook enkele andere sprekers hebben dit onderwerp aangeroerd. In te-

Beelaerts van Blokland

genstelling tot hetgeen men anders wel eens in de maatschappij hoort, drong mevrouw Salomons aan – als ik haar woorden goed heb beluisterd – op wat strengere straffen. Zij vond het eigenlijk maar niks: twee maanden of maximaal f 300. Nu moet ik erbij zeggen – zij heeft daar zelf ook op gewezen – dat deze straf bij herhaling kan worden verdubbeld en dat 'vier maanden zitten' niet gering is, althans zeker niet de hiermee gemoeide kosten voor de staat. Het betreft hier overigens niet de maximale straf voor de beunhaas, maar de straf voor de opdrachtgevers die de zaak onjuist melden dan wel verzuimen te melden. In dat kader bezien gaat het om een fikse straf: wanneer men hier de overtreding tegenover stelt, is sprake van een vrij hoge strafmaat, waartoe kan worden overgegaan. Ten aanzien van degene die de beunhaas uithangt, en die dit ook werkelijk blijkt te zijn, treedt de machinerie in werking; deze onbevoegde bouwer kan dan niet alleen worden geconfronteerd met een stilleggen van de bouw – hetgeen nooit prettig is –, maar hij kan véél strengere straffen krijgen, omdat men dan niet meer valt onder het regime van de strafmaat die in de Gemeentewet is neergelegd, maar onder andere wetgeving, daar sprake is van een economisch delict. Die straffen zijn dus veel pittiger.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Er is sprake van een vorm van mededaderschap ten aanzien van het delict: enerzijds opdrachtgever, anderzijds uitvoerder; daarbij zijn er nuances. Overigens hebben we het over economische delicten; de algemene verhalen die wij meestal over de mildheid van de straf-toemeting horen, gaan zelden over het onderdeel economische delicten. Hier is inderdaad mijn aarzeling: als ik f 300 afzet tegenover twee maanden hechtentis – ik heb een opmerking gemaakt over kosten-baten-analyse –, dan denk ik dat hechtentis wel duur wordt!

De vraag is, gegeven dat sprake is van mededaderschap, of het dan redelijk is dat er zo'n dispariteit is in die sancties. Zou dat prohibitief werken? Ik betwijfel dit ten sterkste, omdat een heleboel opdrachtgevers, juist omdat ze maar één keer het risico lopen, natuurlijk niet zo erg afgeschrikt zullen worden. Voorts kan dan de bouw inderdaad stilgelegd, maar de bouwvergunning is inmiddels verleend.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Het is toch een koppeling; er gebeurt iets. Er zijn twee partijen in het veld: de opdrachtgever

en degene die de beunhaas blijkt te zijn. Beiden krijgen hun trekken toch vrij pittig thuis, althans de mogelijkheid daartoe is er. De strafmaat die er is, geeft daar alle ruimte toe. Ik kan natuurlijk niet zeggen dat elk werk per se wordt stilgelegd; daarover kom ik straks nog te spreken. De rechter maakt dit uit; zo is dat in onze staat. Ik denk dat er zeer velen ook erg blij over zijn dat het zo is.

Met nadruk stel ik vast dat je met de huidige maatregelen en de huidige verordeningen veel meer kunt doen dan men vaak oppervlakkig denkt. Dat geldt ook voor de Woningwet en de bouwverordening. Waar een wil is, is een weg. De bouwvergunning kan namelijk wel degelijk ook krachtens de Woningwet, artikel 52, lid 1, onder a, worden ingetrokken en de aanvrager kan ook niet ontvankelijk worden verklaard, dus zelfs helemaal geen bouwvergunning krijgen van het gemeentebestuur. Ook die constructie is wel degelijk mogelijk, wanneer het gemeentebestuur wil optreden.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Op limitatieve gronden, maar daar zitten de vestigingsvereisten niet in. Dat was juist de strekking van de motie van de heer De Beer.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Neen, mevrouw de Voorzitter, mijnheer de Voorzitter, mevrouw Salomons, ... Het is tegenwoordig steeds moeilijker met de geslachten.

De heer **De Hamer** (PvdA): Dat is nooit anders geweest.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Dat is historisch volledig juist. Die opmerking onderschrijf ik.

Wat mevrouw Salomons zegt is niet juist, want de niet ontvankelijkheid c.q. het intrekken kan zelfs stoelen – dat staat ook heel duidelijk in de modelbouwverordening en ook in de Woningwet – op het verstrekken van onjuiste of niet volledige gegevens.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Binnen de strekking van de Woningwet.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Ik zou het prettig vinden dit onderdeel af te ronden. Straks kom ik nog over de stillegging te spreken. Dan heeft men de beschikking over het totale plaatje, wat naar ik aanneem voor iedereen verhelderend zal zijn.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik zou de Minister toch een vraag willen stellen. Hij zegt dat er in de verschillende verordeningen enz. mogelijkheden zitten. Als dat zo is, waarom worden die dan niet gebruikt? Daar zit kennelijk de moeilijkheid.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is soms zelfs met rechterlijke uitspraken zo en het is met verordeningen zo. In een samenleving wordt niet alles klakkeloos zo maar toegepast. De vraag, waarom het zo is, zou leiden tot een algemene en ook langdurige beschouwing. Ik heb mij daar niet op geprepareerd, maar het lijkt mij ook onjuist om dat aan dit onderwerp op te hangen. Ik geef wel toe dat het een ontzaglijk belangrijke vraag is, waarom iemand of een daartoe aangewezen lichaam – het kan slaan op een gemeentebestuur, een kabinet of een individuele politiemans – in een bepaald geval niet optreedt en het zo laat. Ik kom er trouwens straks op terug, wanneer ik nog stilsta bij de gevraagde stillegging. Dan zal men van mij horen, waarom een gemeentebestuur onder andere daartoe niet zo gauw zal overgaan.

De geachte afgevaardigde mevrouw Salomons sprak nog over het willens en wetens in zee gaan met een beunhaas door de opdrachtgever. Ter verheldering teken ik daarbij nog aan dat ik de AVBB gevraagd heb te onderzoeken of zij en de lid-verenigingen in een standaard-aannemerscontract kunnen opnemen dat de aannemer rechtmatig gevestigd is. Ook dat zou nog een bijdrage kunnen leveren. Van verschillende kanten wordt dus getracht het net zo goed mogelijk te sluiten.

Zij heeft ook nog gevraagd naar een parallel met het wetsontwerp ketenaanprakelijkheid en de onderaannemers die buiten schot blijven. Hier is het zo, dat als de onderaannemer zelfstandig optreedt, en ook trouwens bij zelfbouw, hij onder deze regeling valt. Als hij in dienst is van een hoofdaannemer, mag je in alle redelijkheid toch aannemen, dat de hoofdaannemer geen beunhaas zal inschakelen, want juist zij zijn er erg tegen. En als wij dat soort veronderstellingen gaan innemen, dan denk ik dat wij nooit een zaak waterdicht krijgen, zelfs niet op papier. Overigens kan ook de ECD optreden als dat zou voorkomen.

Mevrouw Salomons vroeg of het effect niet gering was. Hier kan mijns inziens heel duidelijk gericht en snel gewerkt worden als het gemeentebestuur dat wil en het effect kan honderd procent zijn. Zij zei overigens – en dat vond ik nogal behartigenswaardig – toen zij sprak over landelijke wetgeving: met wetgeving komen wij er niet. Dat onderstreept nog eens, dat je niet te vlug moet vluchten in nieuwe wetgevingen; dan stapel je soms eerder de moeilijkheden op elkaar dan de oplossingen.

Beelaerts van Blokland

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigden de heren Van Muiden en Portheine hebben gevraagd hoe lang het nog duurt voor het gaat werken. Welnu, de Kamer van Koophandel heeft dit jaar de systematiek operationeel. De gemeenten zullen de verordening aannemen; een enkele heeft het al gedaan. De VNG zal ook nog hierop wijzen en het aanbevelen. Men zal ook met het voorstel komen de bouwverordening op dit punt te versterken. De NVOB heeft ook inmiddels een dringend beroep op de gemeenten gedaan, zodat de gemeenteraden wel weten wat hen staat te doen.

Een opmerking wil ik ook maken over de band met de wet. Uiteraard heeft dat punt bij de VNG een rol gespeeld. In het algemeen behoort sluibouw, dus het uitoefenen van het bedrijf in strijd met de vestigingswet bedrijven van 1954, primair te worden aangepakt door aanpassing van het vestigingsbesluit bouwrijverheidsbedrijven 1958. Het systeem van de Woningwet is anders. Die wet is gericht op de aard en hoedanigheid van het bouwwerk. In dat opzicht is er sprake van toezicht. De bouwer noch de aanvrager noch de gebruiker zijn bij dat stelsel direct in het geding. De kwaliteit van het bouwwerk, waarover de heer Van Dis sprak, is wel in het geding. Daarop wordt dus ook gelet. Economische eisen passen niet in het stelsel van de Woningwet. Dat neemt niet weg – de heer De Beer heeft er in een illustratief betoog indertijd op gewezen – dat aan een wet ook een ander gezicht kan worden gegeven. Indertijd noemde hij daarbij de Luchtvaartwet als voorbeeld. Ik geef onmiddellijk toe dat het kan. Ik zeg nu alleen hoe het thans is, dit als reactie op wat de heer Van Dis zei.

Daarbij wil ik nog wel opmerken dat verschillende geachte afgevaardigden, onder andere de heer De Beer maar ook de heren Van Rossum en Van Dijk, in het verleden hebben gezegd, dat door hen wordt onderschreven, dat dit als het ware een koerswijziging is van het huidige stelsel dat in de Woningwet is te vinden. Met name in sociale en fiscale wetten moet dit euvel worden aangepakt, in dit geval onder andere met de vestigingswetgeving. Dat wordt door de Regering ook gedaan. Ik wijs op de ketenaansprakelijkheid.

Daarmee is overigens niet het laatste woord gezegd. De heer Portheine heeft gevraagd of het niet raadzaam is de sluibouwer en zijn opdrachtgever in hun zwakke plek te treffen en het werk onmiddellijk stil te leggen. Ik kan

mij gezien de zwaarte van het euvel voorstellen dat die wens sterk leeft. Een gemeentebestuur kan de bevoegdheid tot stillegging worden gegeven. Dat betekent nooit dat het een verplichting is. De gemeente behoeft het niet te doen. Zelfs bij het verlenen van een vergunning kan er meningsverschil over rijzen of een vergunning al of niet moet worden geweigerd, ook al is het in de wet neergelegd. In de wet is zelfs neergelegd, dat een bouwvergunning moet worden geweigerd wanneer er sprake is van afwijking van het bestemmingsplan. Toch wordt herhaaldelijk nog een vergunning verleend, terwijl de vraag open is, of er al of niet sprake is van afwijking van het vigerende bestemmingsplan.

Mijns inziens zou het te ver gaan, nu onmiddellijk in de Woningwet de verplichting op te nemen, nu dit ten aanzien van de belangen die de Woningwet in werkelijkheid behartigt, niet het geval is.

Overigens zal het ook de schadelichtheid niet uitsluiten. Wij weten dat juist op dit gebied sprake is van een moeilijke bewijsvoering, waarin de ECD wel doorkneet is, maar een gemeentebestuur niet. Dat heeft er ook geen mensen voor. In de praktijk, bij voorbeeld op het terrein van politiedwang, merkt men dat het gemeentebestuur juist gezien de schadelichtheid nogal voorzichtig is met dat soort van maatregelen. Dat geldt ook voor het niet verlenen van een vergunning, zonder dat er sprake is van een sluitende bewijsvoering, want dan kan ook om een schadeuitkering worden gevraagd.

De tot nog toe getroffen maatregelen zouden onvoldoende effect sorteren. Dat was de redegeving van de motie-De Beer. De Staatssecretaris van Economische Zaken en ik hebben besloten het probleem terstond aan te pakken. Ik was onder de indruk van zijn woorden. Vanwege contact met het veld wist ik, dat er op dat terrein enige ongerustheid heerste.

Ik heb voorrang aan het aanpakken van dit probleem gegeven. Onzes inziens hebben wij beiden een sterke stap gezet – dit is ook de mening van de bouwbonden – om de sluibouw tegen te gaan. De heer De Beer heeft destijds gezegd: Als de bewindsman met een voorstel komt, dat even doeltreffend werkt, zullen wij daarvoor een open oor hebben. Ik heb dat geweldig gewaardeerd. Het is een openheid die men niet altijd tegenkomt. Dat slaat uiteraard niet op het parlement – dat zou onhoffelijk zijn – maar het is in algemene zin bedoeld.

Mijnheer de Voorzitter! Uit het feit dat inmiddels aan de gemeentebesturen in het kader van de bestrijding van de sluibouw een modelbouwregistratieverordening is aangeboden, moet worden afgeleid, dat de studie, waarover in de notitie van september 1979 wordt gesproken – op het departement is hiermee een aanvang genomen – uitgaat van de vraag of de bestrijding van de sluibouw in een wettelijk kader kan worden geplaatst. Het is duidelijk, dat de vestigingswetgeving hier een rol speelt. Het is volgens mij een labbekakkerij – excuseert u mij, mijnheer de Voorzitter, voor dit woordgebruik – ...

De Voorzitter: Het woord is vaker gebruikt.

Minister Beelaerts van Blokland: Het is in de eerste plaats een zaak van vestigingswetgeving. Niemand kan dit ontkennen; het is in dit huis ook niet ontkend. Wanneer sprake is van een zeker falen, moet niet onmiddellijk in een andere wet worden gevlucht. Als blijkt, dat een wijziging van de vestigingswetgeving niet leidt tot een sluitend plaatwerk, dan zal een wijziging in de Woningwet dienen te worden aangebracht. Ik ben ervan overtuigd, dat de gemeentebesturen, de Kamers van Koophandel en de Economische Controledienst met de registratieverordening uit de voeten kunnen. Wanneer aanpassing van met name de Woningwet noodzakelijk is, dan zal zij op een weloverwogen wijze kunnen plaatsvinden.

De Staatssecretaris van Economische Zaken en ik zijn doende de kwestie van de wetgeving te bekijken. Wij denken zowel aan de vestigingswetgeving als aan de Woningwet. Wat wij nu hebben gepresenteerd is een eerste stap. Ik onderstreep, wat de heer Van Muiden heeft gezegd, namelijk dat het een snelle stap is. Een wetswijziging duurt langer, omdat alle adviesinstanties hierbij moeten worden betrokken. Ik persoonlijk ben hierover verheugd. Ik heb ook gemerkt, dat de bouwwereld verheugd is. Wanneer de gemeentebesturen willen, kunnen wij op deze manier een heel eind komen. Nadrukkelijk zeg ik dat ik een wetswijziging niet uitsluit. Integendeel, wij zijn daarmee bezig.

De heer De Beer (VVD): Ik beluister met instemming, wat de Minister nu zegt. Ik wil toch wel iets meer van hem weten, voordat mijn instemming 100% is. Kamerleden zijn niet altijd snel tevreden gesteld. Voor welk tijdschema staan wij? Wanneer gaan de in de notitie aangekondigde maatregelen

Beelaerts van Blokland

effectief werken? Hoelang zal het vervolgens duren voordat conclusies kunnen worden getrokken, ook ten aanzien van een wijziging van de wet?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Het is moeilijk een hard antwoord te geven. Ik hoop, dat tegen het einde van dit jaar de zaak operationeel is, zowel bij de gemeenten als de Kamers van Koophandel. Ik heb op het databank-systeem gewezen. De heer Hazekamp heeft reeds over de wijziging bij de Economische controledienst gesproken. Voor een goede evaluatie heeft men toch ten minste 6 maanden nodig. Dat vind ik eigenlijk wel de minimale termijn. Hiervoor zou je de periode van 1 januari tot de bouwvakvakantie kunnen nemen, maar misschien is het beter om de datum na de bouwvakvakantie te nemen.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Het fiscale aspect van de beunhazerij lijkt een 'onderhoudend' onderwerp, althans het woord 'onderhoud' komt er nogal eens een keer bij te pas: onderhoud in de sfeer van de b.t.w., onderhoud van het eigen huis, alhoewel deze fiscale aspecten toch slechts een verwijderd verband met de beunhazerij hebben, namelijk in zoverre de heffing van b.t.w. naar het normale tarief beunhazerij kan bevorderen. Dit is slechts een factor in het geheel van factoren dat beunhazerij bevordert.

Ik spreek eerst over de reparatie- en onderhoudskosten in de sfeer van de b.t.w., waarover de heer Van Muiden en mevrouw Salomons het woord hebben gevoerd. Het pleidooi van de heer Van Muiden gaat in de richting van het onderbrengen van het onderhoud en de reparatie in het verlaagde tarief van de b.t.w. Daar moet ik een paar kritische kanttekeningen bij maken. Er is aan dit idee een principiële bezwaar verbonden. Verlaging van het b.t.w.-tarief is inderdaad bedoeld voor goederen en diensten die tot de eerste levensbehoeften kunnen worden gerekend en waarvan men dus mag aannemen dat die vooral door de minder draagkrachtigen worden aangeschaft en die, beter gezegd, in het budget van de minder draagkrachtigen een relatief grote plaats innemen. Een ander bezwaar ligt in de technische problemen bij de uitvoering. De problemen die daarbij bestaan zijn groter dan menig een zich voorstelt, zowel voor de belastingplichtige als voor de administratie. Bij zo'n tariefstelling wordt het immers noodzakelijk, onderscheid te

maken tussen reparatie en onderhoud enerzijds en vervaardiging en verbetering anderzijds. In de praktijk kan dat ondoenlijk blijken. Hetzelfde zou ik kunnen zeggen van de splitsing tussen reparatie en onderhoud enerzijds en de goederenleveranties, die vrijwel altijd gepaard gaan met reparatie en onderhoud, anderzijds. Het lijkt mij geen goede zaak, een probleem op te lossen door een nieuw probleem te creëren. Dat geldt te meer daar het nieuwe probleem dan ook voor een aanzienlijk deel op de schouders van bonafide dienstverrichters zou neerkomen.

Een derde facet van de gesuggereerde tariefwijziging is dat zij een concurrentieverstorende werking kan uitoefenen, gelet op het feit dat de levering van nieuwe goederen veelal aan het normale tarief is onderworpen.

In de tarievennota, aan de opstelling waarvan ik bezig ben, zal ik nader ingaan op de gedachte van een verlaagd tarief voor onderhouds- en reparatiewerkzaamheden.

De heer **Porthoine** (VVD): Eindelijk dan.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mevrouw Salomons en nu ook de heer Porthoine

De heer **Porthoine** (VVD): Nee, niet nu ook. U hebt mij niet genoemd bij degenen, die hebben gepleit voor het geven van inhoud aan hetgeen het regeerakkoord op het punt van de onderhoudskosten bevat, namelijk een studie van deze problematiek.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij bijzonder dat ik de naam van de heer Porthoine ten onrechte niet heb genoemd in dit verband. Ik constateer, dat van verschillende kanten in deze zaal wordt aangedrongen op het betrachten van spoed met het uitbrengen van de tarievennota.

Mijnheer de Voorzitter! Het is duidelijk dat de problematiek van de tariefstelling complex is en dat daarin de reden is gelegen van de lange duur van de voorbereiding. Ik ben er blij om, dat ik kan meedelen dat wij al een eind op streek zijn met de voorbereiding van deze nota.

De heer **Van Muiden** (CDA): Betekent dit dat wij die nota als een mooi kerstgeschenk tegemoet kunnen zien of wordt het een paasei?

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Zal het mooi zijn? Zal het een geschenk zijn? Zal het met Kerstmis zijn of met Pasen? Het zijn moeilijk te beantwoorden vragen.

De heer **Van Muiden** (CDA): Ik zou het toch op prijs stellen als dit kabinet met die nota zou komen.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Het zou ook mij verheugen als dit kon en ik zal daarnaar in elk geval streven.

De heer **Van Muiden** (CDA): Als u daar nu ernstig naar wilt streven, ben ik gedeeltelijk tevreden gesteld.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Ik streef daar ernstig naar. Ik hoop, dat ik de heer Van Muiden ooit helemaal tevreden kan stellen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Muiden heeft een wanverhouding signaleerd tussen 70% van de toegevoegde waarde, die naar zijn berekening naar de fiscus gaat, en 30% daarvan, die bij de burger blijft. Ik wil nu niet ingaan op die cijfers maar moet er toch op wijzen, dat die verhouding niet alleen geldt voor de werkzaamheden ten behoeve van onderhoud en reparatie, waarover wij nu spreken. Ik vermoed dan ook dat hier wat méér aan de hand is. In feite heeft de heer Van Muiden kritiek op de omvang van de belastingdruk en van de druk van de collectieve lasten als totaliteit gezien. Die kritiek geldt voor de fiscale behandeling van reparatie- en onderhoudswerkzaamheden slechts in het bijzonder.

Mijnheer de Voorzitter! De verlaging van de druk van de collectieve lasten voor één categorie leveringen zou het probleem niet oplossen. Immers, daarmee zou de last slechts voor deze categorie worden verminderd. De algehele verlaging van de lastendruk is slechts mogelijk via één weg, namelijk die van de verlaging van de collectieve uitgaven, in relatie met het nationale inkomen.

De heren Porthoine en Van Dis vroegen hoe het is gesteld met de nota inzake de fiscale behandeling van de onderhoudskosten betreffende de eigen woning. Dit is het tweede begrip 'onderhoud' dat wij in het fiscale gedeelte van dit debat hanteren. Mijnheer de Voorzitter! De nota waarop de geachte afgevaardigden doelen zal de Kamer zo spoedig mogelijk na Prinsjesdag bereiken. In dit stuk zal op deze problematiek uitvoerig worden ingegaan. Ik hecht eraan, nu al op te merken dat ik slechts een betrekkelijke waarde hecht aan de gedachte om de werkelijke onderhoudskosten opnieuw aftrekbaar te maken voor de inkomstenbelasting. Ik spreek over de 'werkelijke' kosten omdat forfaitair de onderhoudskosten al in mindering worden gebracht voor de inkomstenbelasting. Men moet het

Van Amelsvoort

niet doen voorkomen alsof die kosten niet worden afgetrokken. Zij worden afgetrokken, zij het forfaitair.

Als men de werkelijke kosten opnieuw aftrekbaar maakt, zoals vroeger het geval was, brengt dit weer grote problemen met zich. De problemen die dit vroeger met zich bracht, zouden weer tot leven komen. Ik denk daarbij vooral aan de fiscale controle.

Wij moeten natuurlijk niet vergeten waarom we de bestaande forfaitaire regeling een paar jaar geleden hebben ingevoerd. Ik zet dan ook een vraagtekens bij de opvatting dat de aftrekbaarheid van de werkelijke onderhoudskosten een belangrijke bijdrage zou leveren aan de bestrijding van de beunhazerij. Naar mijn mening kan de beunhazerij veel beter en effectiever rechtstreeks bestreden worden en ik waardeer het dat het grootste deel van dit debat aan de rechtstreekse bestrijding van de beunhazerij is gewijd.

Mijnheer de Voorzitter! Eén opmerking van Mevrouw Salomons over de aantrekkelijkheid van het kopen-zonder-bon heeft mij nogal getroffen.

Ik geloof dat de aanscherping van de factureringsplicht hierbij een belangrijke rol kan spelen. Over dit onderwerp zullen wij wellicht morgen nader spreken in de Kamer. Ik zal er dan, wanneer de Kamer dat wenst, uitgebreider op in kunnen gaan. Vandaar dat ik het nu bij deze opmerking zou willen laten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben blij dat de heer Porthéine zo uitdrukkelijk instemt met het gevolg van de zesde richtlijn van de Europese Gemeenschap inzake de belastingheffing voor kantines van para-commerciële instellingen. In dit verband wil ik erop wijzen dat op grond van deze richtlijn een regeling is getroffen, waarbij de verstreking van spijzen en dranken door deze kantines vanaf 1 juli 1980 in de belastingheffing wordt opgenomen, zij het bij overschrijding van een omzet van f 125.000 per jaar. Ik herinner mij de woorden van mevrouw Salomons niet exact, maar ik meen begrepen te hebben dat één van haar opmerkingen erop neerkwam dat alleen het Departement van Justitie zich actief opstelde. Ik wil er dan graag op wijzen dat het fiscale apparaat in 1977-1978 een rensigneringsactie in de bouwwereld heeft uitgevoerd.

Mevrouw Salomons (PvdA): Zo zie je maar hoe gek woorden kunnen overkomen. Ik zei iets aardigs over het Departement van Justitie op wetgevend

terrein en meteen daarna zei ik ook dat mijn fractiegenoot De Graaf de fiscale aspecten voor zijn rekening zou nemen.

Staatssecretaris Van Amelsvoort: Ik gun graag de eer aan de Staatssecretaris van Justitie, maar ik wijs er slechts op dat de gegevens, die wij verzameld hebben bij de rensigneringsactie in de bouwwereld, van grote betekenis zijn geweest bij het opsporen van strafbare feiten, met name als het gaat om de koppelbazen.

De Voorzitter: Ik stel voor, de spreek-tijd in tweede termijn te bepalen op eenderde van die in eerste termijn.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw Salomons (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Op het gevaar af, dat er weer een misverstand ontstaat: Ik ben verheugd over het antwoord van de Staatssecretaris van Financiën over de factureringsverplichting. Ik hoop, dat dit niet weer als kritiek wordt uitgelegd. Ik denk dat mijn collega De Graaf morgen kan ingaan op bestrijding van de fraude bij de bron.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil alle bewindslieden danken voor hun antwoord, maar toch heb ik het gevoel dat bepaalde zaken onderbelicht zijn gebleven gezien de beperkte definitie van beunhazerij, die wij vandaag hebben gehanteerd. Onderbelicht is gebleven het bona fide beunhazen. Met name voor de oudere mensen, die niet aan de vereisten voldoen, bestaan te weinig adequate opleidingen. Het gaat erom dat de overheid samen met het bedrijfsleven probeert om de mensen, die wél van goede wil zijn, op het rechte spoor te krijgen. Er is immers sprake van een glijdende schaal: allereerst overtredingen van de vestigingwetgeving, daarna de sociale verzekering en de fiscale fraude. Ik vind, dat je zoveel mogelijk de mensen koste wat het kost binnen het witte circuit moet houden. Ik heb al met al de fase, voorafgaande aan de beunhazerij, enigszins gemist.

Ik kom dan tot het kwantitatief belangrijkste punt, de sluikbouw. Ik ben niet geheel overtuigd van de argumenten van de Minister van Volkshuisvesting. Hij wil het zes maanden proberen. Wij zouden met die lijn kunnen leven, mits er tegelijkertijd – daarbij komt dan volgens mij de wetgevende arbeid van het departement van Economische Zaken in het geding – een aantal andere factoren kunnen worden

geregistreerd. Wij missen in de bouwregistratieverordening de registratie van het aantal werknemers. Een stuk van de beunhazerij bestaat eruit dat men meer mensen in dienst heeft dan er legaal zijn opgegeven. Dat is volstrekt niet te achterhalen met de bouwregistratieverordening, zoals die er nu ligt. Op mijn bij interruptie gestelde vraag over de landelijke koppeling werd wat vaag gedaan. Juist in een sector als de bouw, waarin ondernemers door het hele land opereren en districten van kamers van koophandel worden overschreden, lijkt het mij van belang om die koppeling aan te brengen.

Ten slotte kom ik tot het paracommercialisme. Ik denk dat wij de enquête van de Staatssecretaris moeten afwachten. Prijsvoorschriften zijn echter te overwegen. Dan moet het niet één landelijke prijsregeling zijn, maar moet worden gedacht aan calculatievoorschriften, zoals wij die ook elders kennen. Dat zou tot een differentiatie binnen regio's kunnen leiden.

De heer Van Muiden (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft geconstateerd dat de gegevens van de Handelsregisterwet en de Vestigingwet niet op elkaar zijn afgestemd. Vanwege mijn beperkte spreek-tijd heb ik niet over de problematiek van de Handelsregisterwet gesproken, omdat wij een vrij kritisch voorlopig verslag hebben uitgebracht dat als bekend mag worden verondersteld. Ik wil er echter nog wel eens naar verwijzen. Wij zijn van mening dat hier haast mee moet worden gemaakt en dat de mogelijkheden van de moderne techniek te hulp moeten worden geroepen om die zaken wel op elkaar te laten aansluiten. Wij hebben daarvoor een aantal middelen en wegen gegeven, met betrekking tot gegevens die bij inschrijving zouden moeten worden vermeld. Daarbij horen naar onze mening ook gegevens krachtens de Vestigingwet, die vervolgens wel ergens een plaats in de computer kunnen vinden.

De studie naar de grondslag van de heffing van de sociale verzekeringspremie komt dit jaar waarschijnlijk rond. Wij hebben er lang op gewacht, maar we zijn er nog niet, want het schijnt een moeizame zaak te zijn. Uit alle stukken en berichten die ik erover lees en hoor begrijp ik dat het erg moeilijk is. Ik denk dat daarbij meespeelt dat er nogal wat moet worden veranderd en dat er zelfs fundamente

Van Muiden

onder heilige huizen moeten worden weggehaald. Op dat punt moeten wij een open maatschappelijke discussie niet uit de weg gaan. Dat moet dan maar tijdens de verkiezingen gebeuren. Ik denk dat wij daar hard aan toe zijn. Netto verhoudt zich tot bruto als 1 : 3. Die spanning is te groot.

De Staatssecretaris van Financiën sprak over het scheefftrekken van de concurrentieverhouding, wanneer voor een deel van de onderhouds- en reparatiewerkzaamheden zou worden overgegaan naar het 4%-tarief. Het is maar wat je concurrentievervalsing noemt. Mag ik eens een voorbeeld geven. In 1968 betaalde men in huidige guldens het dubbele voor een kleuren-tv. Toen zat er een omzetbelasting op van 25/100, terwijl dat nu 18/118 is. Dat is aanzienlijk minder dan 18%. Toen zat er op onderhoud en reparatie 4/100, hetgeen nu 18/118 is. Toen was het schrijffloer pak weg f 10 per uur en nu is het ongeveer f 40 per uur. Over scheefftrekken van de concurrentieverhouding tussen massale vervaardiging door de industrie en onderhoud en reparatie gesproken!

Na het aannemen van de motie-Bekkers-De Bruijn op de mooie, lange avond voor het zomerreces bestaat er een kamerbrede duidelijke uitspraak over onderhoud en reparatie. De Kamer wil gewoon dat onderhoud en reparatie bevorderd worden. Het fiscale denken hierover zal daarvan dan ook invloed moeten ondergaan. Wij zien de technische moeilijkheden wel, maar er moeten prioriteiten worden gesteld: onderhoud en reparatie moeten worden bevorderd. Dat is de afgelopen jaren niet gebeurd.

Ik heb niets gehoord over de voortgang van de werkzaamheden van de stuurgroep die zich bezighoudt met de beunhazerij. Graag vernemen wij, welke resultaten er zijn.

□

De heer **Portheine** (VVD): Ik dank de bewindslieden voor alle uitvoerige antwoorden. Bij de paracommercialisatiebestrijding heb ik gesproken over het feit dat er een aantal gemeenten zijn die nu algemene verordeningen hebben vastgesteld, die naar mijn mening een goed voorbeeld zijn, ook voor andere. Het hebben van alleen maar plaatselijk overleg is natuurlijk wel goed als achtergrond voor het maken van een verordening – het is zelfs een voorwaarde – maar mijn persoonlijke voorkeur gaat uit naar het publiekrechtelijk karakter, dat toch moeilijk kan worden gemist. Ik geef er zelfs de

voorkeur aan boven bij voorbeeld een verordening over een huurovereenkomst die een te beperkt karakter heeft. Ik heb echter gevraagd naar een oordeel van de bewindslieden. Ik kan mij voorstellen dat de Staatssecretaris op dit moment liever de uitslag van de enquête afwacht. Ik bedoel de enquête van het Ministerie van CRM in samenwerking met Volksgezondheid en Economische Zaken. Ik wil er wel op wijzen, dat die enquête eind juni is uitgegaan. Dat vind ik eigenlijk een beetje te laat, want de resultaten van die enquête komen pas een paar maanden later. Aanvankelijk was ik van plan hierover een motie in te dienen. Ik zal dat nu niet doen, maar ik kom hierop binnenkort, bij de begrotingsbehandeling van Economische Zaken, terug. Misschien heeft men dan tegen die tijd een behoorlijk enquêteresultaat.

In de uitvoering van de motie-De Beer is de Minister van Volkshuisvesting ons aanzienlijk tegemoet gekomen, met name bij het vaststellen van het tijdsschema. Wij zullen de Minister daar dan ook uitdrukkelijk aan houden.

Binnenkort krijgen wij de toegezegde nota over de aftrek van onderhoudskosten. Wij zijn daar verheugd over, want dan zullen wij deze kwestie goed kunnen bespreken. Degene, die vijf jaar geleden een motie indiende, die door de Kamer werd aanvaard, waarin gevraagd werd om de totstandbrenging van die tariefnota – dat is dus nog steeds niet gebeurd – spreekt het woord 'eindelijk' uit als die om in zicht is. Hij zal dan uiteraard verheugd zijn, maar het werd ook wel tijd.

□

Staatssecretaris **Hazekamp**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Salomons heeft herinnerd aan haar vraag op welke wijze beunhazerij kan worden bestreden door het voor bepaalde groepen met een lage opleiding mogelijk te maken dat men zijn opleiding kan voltooien, opdat men tot een 'normale' bedrijfsuitoefening kan komen. In het algemeen zijn in ons onderwijssysteem dit soort bijscholingen overal mogelijk. Wij proberen op dit moment samen met het onderwijsveld te komen tot applicatiecursussen, schriftelijk dan wel half schriftelijk/half mondeling. Voor zover het werklozen betreft, kan iets gedaan worden in de sfeer van de volwassenen-educatie. Voor zover het arbeidsongeschikten zijn, zouden zij toch naar dit soort cursussen toe moeten.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Misschien vinden wij dit terug in de notitie over het ondernemersonderwijs. Een

probleem vind ik echter dat vele van die cursussen zijn gericht op schriftelijke kennis-overdracht, terwijl een bepaalde groep mensen, met voldoende praktische kennis, gelet op hun leeftijd en andere factoren niet in staat geacht kan worden zich die theoretische kennis te verwerven. Hieraan gebeurt mijns inziens te weinig. Ik heb hiervan in de praktijk vele voorbeelden van gezien. Deze mensen kan men eenvoudig niet dagenlang aan leerboeken zetten.

Staatssecretaris **Hazekamp**: Ik denk dat mevrouw Salomons gelijk heeft. Ik kan er op dit moment echter geen reeel antwoord op geven. Ik wil dit probleem echter wel afzonderlijk bij het overleg inbrengen, met name met de middenstandsorganisaties.

In de registratie van de regeling op de sluibouw is niet het aantal werknemers verwerkt. Ik neem aan dat de Minister van VRO hierop nog zal ingaan, voor zover het de registratie van bouwvergunningen zelf betreft. Voor zover het betreft de landelijke koppeling van de gegevens die wel op elkaar zijn afgestemd, zal ik dit probleem aan de orde stellen in het overleg met de databank en de vereniging van kamers van koophandel. Ik denk dat het op zich zelf technisch zonder meer mogelijk is, omdat deze gegevens alle van de databank afkomstig zijn en dáár ook gecombineerd worden. Ik vraag mij wel af – zoals de Minister in eerste instantie heeft gezegd – of het noodzakelijk is. Omdat de kamers van koophandel een vrij grote regio omvatten, zal het binnen de regio vrijwel altijd zijn op te vangen. De grens van een regio heeft echter en uiteraard onmiddellijk met twee regio's te maken, dus twee kamers. Dan zou inderdaad een grensproblematiek aan de orde kunnen komen, hetgeen ik bij de databank aan de orde zal stellen.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Ik ben daar erg blij over. Als wij zien waar de werknemers vandaan komen bij de Nijmeegse koppelbaasaffaire, strekt dit probleem zich natuurlijk wel over de grenzen van de districten van de kamers van koophandel uit.

Staatssecretaris **Hazekamp**: Op deze schaal wel, maar om dit in te dammen moeten heel andere maatregelen worden genomen.

Ten aanzien van het paracommercialisme heeft mevrouw Salomons enerzijds gezegd dat inderdaad de leidraad moet worden afgewacht. De heer Portheine heeft dat ook gesteld. Anderzijds vraagt zij om te bezien in hoeverre calculatievoorschriften noodzakelijk zijn indien – althans in mijn benade-

Hazekamp

ring – uit de enquête zou blijken dat de leidraad niet zou werken. Ik ben bereid om dit eerst in interdepartementaal overleg met CRM en Vomil op te nemen. Ik vermoed dat ik het antwoord van de Horeca al weet op dit moment.

De heer Van Muiden heeft verzocht duidelijk attent te zijn op het op elkaar laten aansluiten van handelsregister en vestigingsvergunning. Dat zou met name mogelijk moeten zijn – zo zegt hij – omdat automatisering en moderne technologische hulpmiddelen daarbij wel een oplossing kunnen geven. Ik denk echter niet dat het hierbij om de techniek gaat. Het gaat hoofdzakelijk om de 'input'. Dat wil zeggen, dat alle gegevens die op dit moment aanwezig zijn niet compleet zijn. Elk dossier moet dus eerst compleet gemaakt worden. Dat brengt een enorm grote activiteit met zich. Immers, elk geval op zich moet gecontroleerd worden aan de werkelijkheid van vandaag. Ik heb juist met de Kamers van Koophandel afgesproken, dat dit een gefaseerde activiteit zal zijn, te beginnen bij de bouw. Als de vestigingsvergunningregistratie compleet is, alsmede het Handelsregister, en wanneer die op dezelfde basis zijn gestoeld, is een koppeling tot stand te brengen.

De heer **Van Muiden** (CDA): Het is wel moeilijk, maar er staat nu toch al in de handelsregisterwet dat elke ondernemer verplicht is om nu, morgen en overmorgen ervoor te zorgen, dat zijn inschrijvingsgegevens juist en actueel zijn? Als daaraan wordt toegevoegd, dat die verplichting ook voor de vestigingsgegevens geldt, zijn al die gegevens actueel.

Staatssecretaris **Hazekamp**: Het gaat erom welke activiteit wij hiermee willen ontdekken: een foutieve registratie-opgave of de beunhazerijen. Als er in dit opzicht nu ineens een koppeling plaatsvindt, kan men wel snel een aantal foutieve opgaven op het spoor komen, maar niet de beunhazerij zelf. Immers, eerst moet elke keer opnieuw door de ECD worden gecontroleerd of de huidige situatie is zoals die oorspronkelijk is opgegeven. Die activiteit van de ECD zal altijd nodig blijven om de beunhazerij zelf te pakken. Daarnaast kan men natuurlijk aan de hand van een sanctie eventueel de foutieve registratie nog vervolgen. Dat behoeft denk ik niet de eerste doelstelling te zijn.

De heer Van Muiden heeft gezegd, dat, als de resultaten van de studie over de grondslag van het sociale premiesysteem op tafel liggen, wij de dis-

cussie bepaald niet uit de weg moeten gaan. Ik geloof dat ik dit ook bepaald niet heb gedaan. Ik heb alleen gezegd, dat die discussie dan zeker aan de orde komt, omdat ik niet verwacht dat uit die studie één eenduidig alternatief naar voren komt. Misschien ben ik daarover pessimistisch. Wellicht komt er wel een duidelijke oplossing uit die studie naar voren. Ik vrees echter dat dit niet het geval is. Wij moeten dan de discussie aandurven en die niet uit de weg gaan. In zoverre ben ik het dus met de heer Van Muiden eens.

De vraag is gesteld in hoeverre de stuurgroep bepaalde resultaten heeft bereikt. De stuurgroep functioneert vanaf mei 1979. Zij heeft een viertal werkgroepen ingesteld. Men wil de omvang van het misbruik en het oneigenlijk gebruik van de sociale verzekeringswetten laten bestuderen, alsook de vormen waarin dat gebeurt. Men wil ook de uitwisseling van de gegevens bestuderen. Op die manier wil men achterhalen op welke wijze bij de uitvoeringsorganen van de sociale-verzekeringswetgeving de gegevens aanwezig zijn. Men wil die gegevens bij elkaar brengen en met elkaar confronteren. Ook wil men een advies geven over de coördinatie van de opsporing.

In een aantal van de antwoorden op de schriftelijk gestelde vragen heeft men al kunnen lezen, dat op sommige van die punten al vordering wordt gemaakt. Dat heeft niet zozeer betrekking op de studie, maar meer op het vooruitlopen op het gecoördineerd controlewerk. Dat heeft men dus al gestart. Op het werkerrein van de stuurgroep wordt toch al wat het beleid betreft, voortgegaan. Concrete rapporten of adviezen zijn er echter nog niet.

De heer **Portheine** heeft gevraagd om ten aanzien van het paracommercialisme de verwerking van de enquêtegegevens zo snel mogelijk te laten plaatsvinden. Hij heeft nogmaals gezegd, dat zijns inziens de publiekrechtelijke benadering via een verordening beter op haar plaats is dan de privaatrechtelijke overeenkomst. Aan de hand van de enquêtegegevens wil ik dat bekijken. Ik ben daarvan bepaald geen tegenstander. Ik geef de heer **Portheine** zonder meer toe, dat het uitsturen van de enquête laat is gebeurd. Ik behoeft daarover geen grote verhalen te houden. Ik heb in eerste instantie twee zinnen uitgesproken, die in feite precies aangeven wat er aan de hand is geweest. Ik behoeft die twee zinnen niet meer te herhalen.

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde mevrouw **Salomons** heeft nog eens de sluibouw eruit gelicht en onderstreept als één van de belangrijkste onderwerpen, met name in deze discussie. Zij heeft gesteld dat zij nog niet geheel overtuigd was van, naar ik aanneem, de effectiviteit van het pakket maatregelen dat in het zicht is. Zij zou er echter nog wel zes maanden mee kunnen leven. Ik ben haar erkentelijk ervoor dat zij op dit uur, waarop het begrijpelijk is dat men zich niet geheel meer laat overtuigen, mij het voordeel van de twijfel gunt. Dat is niet niets. Ik waardeer dat ten zeerste.

Mevrouw **Salomons** roerde een zware problematiek aan, toen zij vroeg of de werknemers niet geregistreerd konden worden en hoe het met de andere werknemers zat. Ik neem aan dat zij daarbij doelde op de mensen met wie de aannemer werkt. Dat gaat natuurlijk veel verder. Men komt dan bij de controlebaarheid van het geheel.

Ik wil er echter toch een enkele opmerking over maken. Op elk werk is, ingevolge de Arbeidswet, een lijst aanwezig van werknemers. Derhalve behoeft hierover niet direct iets in de bouwregistratieverordening te worden opgenomen. Echter, bij de niet-bedrijfsmatige bouw – daarbij zijn de werknemers die worden ingeschakeld wel erg belangrijk – geldt krachtens de verordening artikel 3, lid f. Dan dienen wel alle namen en adressen van degenen die aan het werk deelnemen te worden opgegeven. Wat dat betreft zit dus de bouwregistratieverordening goed in elkaar.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): De Minister maakt een onderscheid tussen de bouw in eigen beheer. Hij zegt dat er een werklust aanwezig moet zijn van personen, die op de bouwplaats werken. Als wij een vrij arbeidsintensief systeem van registratie, waarbij ook koppeling mogelijk is, invoeren, zullen wij waarschijnlijk enig zicht krijgen in het volume van de opdrachten, ook in het volume van de arbeid die is verricht. De reden hiervoor is, dat ik vermoed dat dit in de ketenaansprakelijkheid één van de gaten in het gehele wetsontwerp zou kunnen zijn. Daarom hebben wij juist dat soort registratie nodig. Dan is het erg zonde, wanneer men het werk toch verricht, om het elke keer apart door de arbeidsinspectie te laten doen.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Het volume is overigens vrij gemakkelijk te benaderen door het bedrag dat ermee

Beelaerts van Blokland

is gemoed. Daartussen zit natuurlijk een duidelijke koppeling. Misschien kan nog overwogen worden om dit uiteindelijk ook in te voegen. Wij spreken hier over de beunhazerij. Het gaat erom juist bij de niet-bedrijfsmatige bouw, waar het juist vaak gebeurt, een sluitend systeem te hebben. Dat zit nu wel in de bouwregistratieverordening.

Het kamerlid De Hamer heeft indertijd in een gedachtenwisseling met de Minister van Sociale Zaken, de heer Albeda, gesproken over de sociale zekerheidskaart. Daarbij deed hij ook een oplossing aan de hand die in de richting komt van de oplossing die mevrouw Salomons aangeeft. De heer Albeda heeft toen gezegd dat dit primair een zaak was van de werkgevers en de werknemers, maar dat hij zich er nader mee zou bezighouden. Ik zal hem vragen hoe die suggestie inmiddels is opgepakt. Echter, met het oog op de aanpak van de beunhazerij zelf vind ik dat de model-bouwregistratieverordening een zeer goede opening geeft.

Ik ben erkentelijk voor de woorden van de geachte afgevaardigde Porthene. Het is in de praktijk niet altijd zo dat de woorden van de ene fractiegenoot, in dit geval de heer De Beer die mij een open oor in het vooruitzicht stelde, door een andere fractiegenoot worden overgenomen. In dit geval is het wel zo. Daarvoor ben ik hem extra erkentelijk.

De heer **De Beer** (VVD): Wij proberen altijd consistent te zijn.

Minister **Beelaerts van Blokland**: Ik ben ook dankbaar voor het feit dat ik deze discussie met een woord van erkentelijkheid kan afsluiten. Ook dat gebeurt niet elke dag.

□

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Eigenlijk heb ik maar één opmerking. Ik zou graag nog even ingaan op hetgeen de heer Van Muiden nader heeft uitgewerkt in het cijfervoorbeeld dat hij gaf over de verhouding tussen de kosten van onderhoud en reparatie, in vergelijking met de kosten van het nieuwe produkt. Hij heeft daar een interessant voorbeeld van gegeven; daarbij heeft hij herinnerd aan een motie die hier vóór Kerstmis werd aangenomen ...

De heer **Van Muiden** (CDA): Vóór het zomerreces!

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Inderdaad, ik vergis mij met een opmerking van de geachte afgevaardigde over Kerstmis.

De geachte afgevaardigde heeft herinnerd aan een motie die hier vóór het zomerreces werd aangenomen. Daarin staat – zoals hij het kernachtig uitdrukt – dat de Kamer wil dat onderhoud en reparatie worden bevorderd. Dit is een dubbele opmerking van de heer Van Muiden.

Ik begin met de eerste. Het is waar dat de kosten van de 'hardware' dalen en dat de kosten van de 'software' stijgen. Het spijt mij, mijnheer de Voorzitter, dat ik u geen Nederlandse woorden voor deze Engelse kan aanbieden. Hoogstens zou ik kunnen zeggen: het 'spul' wordt goedkoper, het werk wordt duurder. Dat geldt algemeen. Als men daaruit de consequenties zou willen trekken, dan denk ik dat men – afgaande op een cijfervoorbeeld waarin de kwantitatieve verhoudingen zó liggen als in het voorbeeld van de heer Van Muiden – tot de conclusie zou komen dat het tariefsverschil tussen het normale en het verlaagde tarief in de b.t.w. daarbij in het niet valt, en dat dit dus geen geschikt instrument is. Dit is het tweede aspect van de opmerking van de heer Van Muiden, en daarop wil ik graag nog even voortborduren.

De heer Van Muiden spitste zijn cijfervoorbeeld toe op mijn argument van het scheeffrekken van de concurrentieverhoudingen. Ik geef hem graag toe, dat dit niet mijn sterkste argument is geweest. Ik heb dit argument ook tertiair genoemd; primair is het principiële argument en secundair is het uitvoeringsargument.

Mijn belangrijkste bezwaar is niet dat ik er tegen zou zijn, dat onderhoud en reparatie worden bevorderd. Dit zij verre van mij. Ik zeg alleen dat ik de effectiviteit van het fiscale instrument – van dit fiscale instrument in het bijzonder – in twijfel trek. Daarom laat ik de principiële en de uitvoeringsbezwaren die ik aan de suggestie zie verbonden, des te zwaarder wegen. Die twee overwegingen versterken elkaar.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van een schriftelijk overleg over bestrijding van beunhazerij (15 380) en de brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over bestrijding van de sluikbouw (15 806) voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 22.44 uur.

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. een Koninklijke boodschap, ten geleide van het ontwerp van rijkswet Naturalisatie van Adams, Amon Leroy en 19 anderen (16 287, R 1154).

Deze Koninklijke boodschap, met de er bij behorende stukken, is al gedrukt en rondgedeeld;

2°. een afschrift van het Koninklijk besluit nr. 82 van 26 augustus 1980, houdende het niet-aanvaarden van de terbeschikkingstelling van hun functie door de Staatssecretarissen van Defensie.

De Voorzitter stelt voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen;

3°. de volgende brieven:

een, van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, met de gewijzigde taakomschrijving en samenstelling van de Welzijnsraad;

een, van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, met de jaarrekening en het accountantsrapport 1976 van de Rijksuniversiteit te Maastricht;

een, van de Minister van Sociale Zaken, met de adviesaanvragen aan de SER inzake de beperking van de groei van de uitgaven voor de sociale zekerheid en de integratie van de werkloosheidsregelingen.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te doen drukken en ze voor kennisgeving aan te nemen; de bijgevoegde stukken liggen op de griffie ter inzage;

4°. de volgende brieven:

een, van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, over de Huisvesting der Kamer (11 107, nr. 35);

een, van de Minister van Buitenlandse Zaken, met de tekst van een culturele overeenkomst met Japan (16 313);

een, van de Staatssecretaris van Justitie, over het Vreemdelingenbeleid (15 649, nr. 34);

een, van de Minister voor Wetenschapsbeleid, met de Nota Toekomstige financiering TNO (16 281);

een, van de Minister van Defensie, over de prijsontwikkeling van het F-16 programma (15 800-X, nr. 42);

een, van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de voortgang van de woningbouw (16 196, nr. 14);

een, van de Commissie voor de Werkwijze der Kamer, met een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde (16 311).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

5°. de volgende adressen:

- een, van mevrouw R. M. Meyer-van Kempen te Voorburg, met betrekking tot kwijtschelding van belastingschulden;
- een, van C. Poortvliet te Kwadendamme, met betrekking tot de motorrijtuigenbelasting;
- een, van C. van Kruining te Rotterdam, met betrekking tot zijn belastingen;
- een, van mevr. J. C. D. M. v. Beek-v.d. Hoorn te Hoofddorp, met betrekking tot een sollicitatie;
- een, van L. J. Schaecker te 's-Gravenhage, met betrekking tot uitsel dienstplicht in verband met studie;
- een, van P. Swaters te Hengelo, met betrekking tot alimentatie;
- een, van J. D. Frank te Amsterdam, met betrekking tot de wet uitkering vervolgingsslachtoffers.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

6°. de volgende brieven e.a.:

- een aantal, over de overplaatsing van de ambassade in Israël;
- een, van J. H. Ph. de Wilde te Den Haag, over de huisvesting der Kamer;
- een, van het bestuur van de ANIB, over de behandeling van arbeidsongeschikten en gehandicapten;
- een, van de voorzitter van het KNOV, over het stopzetten van de minimumprijnsregeling voor melk;
- een, van de gemeentelijke ombudsman van Rotterdam, met diens jaarverslag 1979;
- een aantal, over de behandeling van de Leegstandsvoorstellen;
- een, van H. G. Hillebrand te Kleef, met afschriften van zijn brieven aan de heer H. F. A. ten Eikelder te Ottersum, over diens optreden aan de grens;
- twee, van J. P. J. A. M. Verhagen te Nijmegen, over hondenbelasting en over drinkwaterfluoridering;
- een, namens bestuur en ondernemingsraad van de Stima te Groningen, over Alfa-hulpverlening in de gezinsverzorging;
- een, van het Aktiekomitee pro gastarbeiders te Rotterdam, over huisvesting en werk voor buitenlandse arbeidskrachten;
- een aantal, over de invoering van de visumplicht voor Surinamers;
- een, van het gemeentebestuur van Oostzaan, met een motie inzake gezinsverzorging;
- een, van A. C. Spee te Amerongen, over het beleid ten aanzien van de bescherming bevolking;
- een, van het bestuur van D'66, Oostelijke Mijnstreek, over de herindelingsplannen Zuid-Limburg;

een, van J. Vang-Fuite te Zwijndrecht, over abortus provocatus;

- een, van het bestuur van de Stichting Volkshuisvesting te Finsterwolde, over de huurverhoging per 1 juli 1980;
- een, van het bestuur van de Stichting voor Studentenhuisvesting-Amsterdam, over de wijziging van de huurwetgeving;
- een, van het bestuur van de N.V. Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij, met het jaarverslag 1979.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

